

SELVITYSMIES VAI SELVITTÄJÄ? POHJOISSUOMALAISTEN KÄSITYKSIÄ
SUKUPUOLITTUNEISTA AMMATTINIMIKKEISTÄ

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
8.5.2020

Anna Kerälä

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Sukupuolineutraali kieli ja keskeiset käsitteet	3
1.2. <i>Mies</i> -sana geneerisenä tekijännimenä	5
1.3. Ammattinimikkeiden piilosukupuolisuus	6
2. TUTKIMUSAINEISTO	8
2.1. Aineiston keruu ja informantit	8
2.2. Kyselylomake	10
3. AIEMPI TUTKIMUS	13
4. TEORIATAUSTA JA METODI	17
4.1. Sosiolingvistiikka	17
4.2. Kansanlingvistiikka	17
4.3. Tutkimuksen määrälliset menetelmät	19
4.4. Avovastaukset ja sisällönanalyysi	19
5. SUHTAUTUMINEN NIMIKKEIDEN NEUTRAALISTAMISEEN	22
5.1. <i>Mies</i> -loppuisten nimikkeiden korvaaminen neutraaleilla vastineilla	22
5.2. Sosiaalisen taustan vaikutus informanttien suhtautumiseen	31
5.3. Neutraalien vastineiden käyttö <i>mies</i> -loppuisten nimikkeiden sijaan	36
5.4. Nais- ja miespuolisten työntekijöiden nimikkeiden eroavaisuus	38
6. MIES-LOPPUISET NIMIKKEET JA NIIDEN NEUTRAALIT VASTINEET	43
6.1. Informanttien perustelut <i>mies</i> -loppuisten ammattinimikkeiden valintaan	48
6.2. Informanttien perustelut neutraalien nimikkeiden valintaan	58
6.3. Informanttien ehdottamat ammattinimikkeet	66
6.4. Nimikkeet, joilla informantit haluaisivat itseään kutsuttavan	69
7. PIILOMASKULIINISET JA -FEMINIINISET AMMATTINIMIKKEET	76
7.1. Mieheen viittaavat nimikkeet	77

7.2. Naiseen viittaavat nimikkeet	80
7.3. Neutraalit nimikkeet	83
8. PÄÄTÄNTÖ	85
LÄHTEET	91
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani tutkin sukupuolittuneita ammattinimikkeitä. Tällaisia ovat kielellisesti sukupuolittuneet, esimerkiksi *mies*-loppuiset ammattinimikkeet, joita käytetään viittaamaan sekä mieheen että naiseen. Kielellisesti sukupuolittuneiden nimikkeiden ohella ammattinimikkeistössä on myös piilomaskuliinisia ja -feminiinisiä nimikkeitä, kuten *sairaanhoitaja* ja *sotilas*. Monet ammatit assosioidaan ensisijaisesti viittaamaan jompaankumpaan sukupuoleen. Esimerkiksi sotilas nähdään usein ensisijaisesti mieheen viittaavana ammattina muun muassa ammatin sukupuolijakauman ja sukupuolistereotyyppien vuoksi. (Engelberg 2016: 21.) Pro gradu -tutkielmassani tutkin *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä ja niiden neutraaleja vastineita. Lisäksi tutkin kielellisesti neutraalien ammattinimikkeiden yhdistymistä mieheen viittaaviksi, neutraaleiksi tai naiseen viittaaviksi.

Valitsin aiheen tutkimukseeni, koska kielemme maskuliinisuus on ajankohtainen ja kiinnostava aihe. Vaikka sukupuolineutraalista kielestä on puhuttu jo vuosikymmeniä, aihe on yhä ajankohtainen ja herättänyt keskustelua viime vuosina. Jo kandidaatintutkielmassani (Kerälä 2018) tutkin sukupuolittunutta kieltä. Vuonna 2017 Aamulehti ilmoitti ottavansa käyttöön sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ja linjasi, että vastaisuudessa lehden käytössä *puhemiehestä* tulee *puheenjohtaja* (Aamulehti 1.9.2019). Linjaus aiheutti paljon keskustelua sosiaalisessa mediassa. Linjausta kannatettiin, mutta vastustus oli myös kovaa. Yksi suurimmista syistä sille, että linjausta vastustettiin, oli se, ettei lehti voi yksipuolisesti muuttaa virallisia ja lakiin kirjattuja titteleitä. Pro gradu -tutkielmassani tutkin *puhemiehen* lisäksi 22 muuta *mies*-loppuista nimikettä. Esittelen tutkittavat ammattinimikkeet luvussa 2.2. Olen kerännyt tutkimusaineistoni Webropol-kyselylomakkeella pohjoissuomalaisilta informanteilta.

Tutkimuksessani selvitän, pitävätkö informantit seksististen nimikkeiden korvaamista neutraaleilla vastineilla tarpeellisenä. Tutkielmani on kansanlingvististä, ja tutkin informanttien kielikäsitteitä. Informantit saavat valita seksistisen ja neutraalin tittelin väliltä mieluisemman ja perustella vastauksensa. Toisekseen tutkin piilomaskuliinisia nimikkeitä. Selvitän, pitävätkö informantit esimerkiksi *sairaanhoitajaa* ja *sotilasta* mieheen viittaavana, neutraalina vai naiseen viittaavana.

Pyrin myös selvittämään, vaikuttaako *mies*-lopun korvaava sana tai johdin siihen, millaiseksi nimike koetaan (esim. *-henkilö*, *-haltija*). Päädyin keskittymään ainoastaan *mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin, ja rajasin *baarimikko*- ja *kirkkoherra*-tyyppiset nimikkeet tutkielmani ulkopuolelle. Näin koen pystyväni keskittymään tarkemmin *mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin, eikä aineisto kasva liian suureksi. *Mies*-loppuisten ja piilosukupuolisten nimikkeiden lisäksi tutkimuksessani ovat mukana myös geneeris-feminiininen nimike *lentoemäntä* ja sen miestyöntekijästä käytettävä vastine *stuertti*. Nimikkeiden *lentoemäntä* ja *stuertti* avulla pyrin selvittämään, millainen informanttien suhtautuminen on ammattinimikkeen määräytymiseen työntekijän sukupuolen mukaan.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Koetaanko neutraalien ammattinimikkeiden käyttö tarpeelliseksi seksististen nimikkeiden sijaan?
- 2) Tulkitaanko *mies*-loppuiset ammattinimikkeet neutraaleja vastineita paremmiksi? Vaikuttaako vastaukseen sellainen hypoteettinen tilanne, että nimike koski informanttia itseään?
- 3) Millainen on informanttien suhtautuminen ammattinimikkeen määräytymiseen työntekijän sukupuolen mukaan (esim. *lentoemäntä* ja *stuertti*)?
- 4) Miten ammattinimikkeen *mies*-lopun korvaava aines vaikuttaa siihen, miten neutraaliin vastineeseen suhtaudutaan?
- 5) Mitkä ammattinimikkeet koetaan maskuliinisiksi ja mitkä feminiinisiksi?
- 6) Miten informantin sosiaalinen tausta vaikuttaa siihen, miten hän suhtautuu seksistisiin ja piilosukupuolisiin ammattinimikkeisiin?

Hypoteesini on, etteivät etenkaan miesinformantit pidä titteleiden muuttamista tarpeellisenä. Hypoteesini pohjautuu osittain kandidaatintutkielmani (Kerälä 2018) tulokseen, sillä tutkielmassani suurin aktivoitunut diskurssi on väheksyntädiskurssi. Diskurssissa nimikkeiden muuttamista ei pidetä tärkeänä tai yhteyttä kielen *mies*-edusosan ja ajattelun välillä ei tunnusteta. Uskoisin kuitenkin naisten pitävän nimikkeiden neutraalistamista tärkeänä tai ainakin suhtautuvan siihen myönteisemmin kuin miesten ja nuorten suhtautuvat nimikkeiden muuttamiseen myönteisemmin kuin vanhempien. Toinen hypoteesini on, etteivät informantit pidä hyvänä asiana ammattinimikkeen määräytymistä työntekijän sukupuolen perusteella – etenkaan, kun käytäntö ei koske yleisesti geneeris-mas-

kuliinisia ammattinimikkeitä. Miespuoliset lentoemännät ovat *stuertteja* eivätkä *lentoemäntiä*, mutta *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä käytetään myös naispuolisista työntekijöistä. Kolmas hypoteesini on, että tietyt ammattinimikkeet, kuten *sairaanhoitaja* ja *kätilö*, ovat huomattavan piilofeminiinisiä ja esimerkiksi *sotilas* on huomattavan piilomaskuliininen. Sen sijaan uskon, että *lääkäri* ja *tutkija* arvioidaan melko neutraaleiksi nimikkeiksi. Neljäs hypoteesini on, että informantit pitävät joitakin *mies*-lopun korvaavia vaihtoehtoja huonoina. Oletan, että etenkin *henkilö*-loppua pidetään huonona vaihtoehtona.

1.1. Sukupuolineutraali kieli ja keskeiset käsitteet

Suomea pidetään yleensä melko sukupuolineutraalina kielenä genuksettomuuden (esim. saksan *die*, *der* ja *das*) vuoksi. Suomessa ei myöskään ole luonnollista sukua, ja pronominit ovat sukupuolineutraaleja. Kielipillisen tai luonnollisen suvun puuttuminen kielen rakenteesta ei kuitenkaan tarkoita, että kieli on sukupuolineutraali. (Engelberg 2016: 10.)

Seksistinen kieli tarkoittaa esimerkiksi sellaista kieltä, joka sulkee toisen sukupuolen sanan tai asian tarkoitteen ulkopuolelle (Tiililä 1994). Seksistisyys ilmenee esimerkiksi *mies*-loppuisissa ammattinimikkeissä. *Mies*-loppuisia nimikkeitä kutsutaan **geneeris-maskuliiniseksi ilmaisuiksi**. Ne ovat ilmaisuja, jotka sisältävät jonkin maskuliinisen komponentin (esim. *mies*-lopun), mutta joita käytetään viittaamaan kumpaankin sukupuoleen (Engelberg 1992: 3).

Seksistisiä nimikkeitä on esimerkiksi neutraalia asiatyylillä edustavissa lakiteksteissä ja säädöksissä. Karppisen (2007) mukaan voimassa olevissa säädöksissä on jopa 130 erilaista *mies*-loppuisia sanaa, joilla voidaan viitata myös naiseen, kuten *asiamies* tai *virkamies*. Oletettavasti malli on peräisin ruotsista, jossa kyseiset nimikkeet ovat usein *man*-loppuisia (Karppinen 2007). Tilastokeskus julkaisi aakkosellisen ammattihakemiston vuonna 1990. Hakemistossa *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä oli lähes 400 kappaletta. (Engelberg 2016: 15.)

Sukupuolineutraali kielenkäyttö on hyvin ajankohtainen aihe, vaikka siitä on keskusteltu kauan. Engelbergin mukaan seksistisen kielen reformi on käynnistynyt ulkomailla 1970-

luvun alussa. Seksististä kieltä on pyritty muuttamaan joko muodollisella sukupuolineutraaliudella eli *mies*-pääteen korvaamisella neutraalilla vastineella tai käyttämällä termejä, joissa molemmat sukupuolet edustuvat symmetrisesti, esim. *lakimies* ja *-nainen*. (Engelberg 2007.) Termi **sukupuolineutraali** ilmaantui kieleen ja kielentutkimukseen naistutkimuksen myötä. Suomeen termi tuli 1990-luvulla, jolloin alettiin vaatia sukupuolineutraalia kielenkäyttöä. Etenkin *mies*-loppuisiin tehtävänimikkeisiin alettiin kiinnittää huomiota. (Eronen 2010.)

Jo vuonna 1990 Euroopan neuvosto kehotti jäsenmaitaan suosimaan sukupuolineutraalia kielenkäyttöä. Neuvoston mukaan yksi tasa-arvon toteutumisen esteistä on seksistinen kieli. (Euroopan neuvosto 1990.) Vuonna 2007 suomen kielen lautakunta antoi suosituksensa tasa-arvoisen kielenkäytön edistämiseksi. Kannanottoa oli pyydetty lautakunnalta kansalaisaloitteessa. Lautakunnan mukaan seksistisyys kielessä ilmenee suomessa muun muassa työntekijän sukupuoleen viittaavissa ammattinimikkeissä, esimerkiksi nimikkeessä *asiamies*. (Kotimaisten kielten keskus 2007.)

Aiheesta on myös kirjoitettu Kielikellossa tasaisin väliajoin. Muun muassa jo vuonna 1990 Riitta Eronen kirjoitti ammattinimikkeisiin liittyvän *mies*-lopun aiheuttavan närkästystä monelle tasa-arvoa vaativalle. Eronen kuitenkin huomauttaa, että *mies*-loppu on kaventunut tekijää osoittavaksi johtimeksi tässä tehtävässä. (Eronen 1990.) Vuonna 1994 Ulla Tiililä käsitteli Kielikellossa *puhemiehen* korvaamista *puheenjohtajalla*. Tiililä huomauttaa, että monelle *puhemies* naiseen viittaavana nimikkeenä on yhtä mahdoton kuin ilmaus *kotiäiti* mieheen viittaavana. (Tiililä 1994.) Kielitoimiston sanakirjan päätoimittaja Eija-Riitta Grönros puolestaan pohti vuonna 2007, voisiko sanakirja edistää sukupuolineutraalia kielenkäyttöä (Grönros 2007).

Aamulehti linjasi syyskuussa 2017, että lehden kielenkäytössä *puhemiehen* sijaan käytetään nimikettä *puheenjohtaja*. Aamulehden toissavuotisen linjauksen jälkeen aihe on herättänyt jälleen keskustelua. Kiivaat kannanotot osoittavat, että seksistiseen kieleen liittyy tunteita ja näkemyksiä yhä vuosikymmeniä kestäneen keskustelun jälkeenkin. Mielestäni kielenkäyttäjien käsityksiä on hedelmällistä tutkia nyt, kun sukupuolineutraalius, muualakin kuin kielessä, on vahvasti esillä. Esimerkiksi Islanti päätti muuttaa nimilakiaan tänä vuonna ja mahdollistaa sukupuolineutraalin nimivaihtoehdon käyttöönoton (Yle 2019b).

Tuorein linjaus seksististen ammattinimikkeiden korvaamisesta tuli Duunitori-työnhakusivustolta. Duunitori ilmoitti 24.10.2019 tuovansa sukupuolineutraalit tittelit työnhakuun. Noin 130 ammattinimikkeelle listattiin neutraali vaihtoehto yhteistyössä Kotimaisten kielten keskuksen kanssa. Uudistuksella halutaan tuoda lisää tasa-arvoa suomalaiseen työelämään. (Duunitori.fi 30.10.2019.) Kotimaisten kielten keskus näkee Duunitorin avauksen tärkeänä ja neutraalien nimikkeiden käyttöön kannustavana (Kotimaisten kielten keskus 2019).

1.2. *Mies*-sana geneerisenä tekijännimenä

Mies-sanaa käytetään paljon geneerisenä tekijännimenä, ja sen avulla myös muodostetaan tekijännimiä. Tästä on muodostunut kielioppien taustaoletus siitä, että yksilö on luonnollisesti mies, mikä johtaa seksististen ennakkoasenteiden kierrättämiseen. (Cameron 1996: 168–169.) Geneerisiä maskuliinisuuksia esiintyy esimerkiksi sanonnoissa *auttaa miestä* ja tehdä jotain *muina miehinä*. Myös tehtävänimikkeissä *miestä* käytetään viittauksessa molempiin sukupuoliin esimerkiksi nimikkeissä *esimies* ja *lautamies*. (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 178.)

Joissakin kielissä samalla sanalla on sekä merkitys 'mies' että 'ihminen'. Tällaisia kieliä ovat esimerkiksi latina ja sen pohjalta syntyneet ranska, italia, espanja ja portugali. Suomeen työnjako miestä ja ihmistä tarkoittavien sanojen välillä ei ole aivan selvä, kuten aiemman kappaleen esimerkistä *muina miehinä* selviää. Sanakirjoissakin miehen sukupuoleton käyttö on noteerattu – jo Elias Lönnrotin suomalais-ruotsalaisessa sanakirjassa miehelle annetaan merkitykset 'man, karl, person'. Sen sijaan harvinaisempaa on, että alkuaan ihmistä tarkoittava sana olisi tullut tarkoittamaan naista, mutta esimerkiksi karjalan kielessä ja joissakin suomen murteissa näin on. (Vilppula 2008.)

Tekijännimi on verbikantainen johdos. Tavallisesti on käytetty muun muassa *-jA-*, *-(U)ri-* ja *-(i)lAs-*johtimia tekijännimien muodostamiseen. Suomen kielessä on useita erilaisia mahdollisuuksia muodostaa tekijännimi, mutta usein silloin, kun halutaan muodostaa ihmistä tarkoittava yhdyssana, jossa määriteosa on substantiivi, perusosaksi ei ole välttämättä montakaan vaihtoehtoja. Usein asia on hoidettu *mies*-sanalla käytöllä. Jos taas *mies*-

sanaa ei haluta korvata *henkilö*-sanalla, on vaihtoehtona muodostaa verbin pohjalta johdos (esim. *remonttimies* > *remontoija*). (Karppinen 2009: 5–6.)

Tutkimuksessani on mukana useita johdoksia, joilla *mies*-sanankäyttö voidaan korvata. Tutkittavissa ammattinimikkeissä on mukana useita *-ja*-johdoksia (esim. *selvittäjä* ja *tutkija*), *-(i)las*-johdos (*sotilas*), *-(U)ri*-johdoksia (esim. *timpuri* ja *lääkäri*) ja *-lo*-johdoksia (*varushenkilö*). Esimerkiksi *sotilas* on mielenkiintoinen termi senkin vuoksi, että *sotamies* on korvattu *sotilaalla* jo kauan sitten (Karppinen 2009: 40), mutta Engelbergin (2016: 21) mukaan *sotilas* on yhä piilomaskuliininen. On mielenkiintoista selvittää, pidetäänkö neutraaleja sanoja, joissa *mies*-loppu on mahdollisesti korvattu johtimella, siltikin maskuliinisina.

1.3. Ammattinimikkeiden piilosukupuolisuus

Jotkin henkilöä tarkoittavat nimitykset, joissa sukupuolta ei ole osoitettu millään kielellisellä tavalla, liitetään siitä huolimatta pääasiassa tai yksinomaan jompaankumpaan sukupuoleen. Tämä näkyy siinä, että jotkin nimitykset, kuten *sairaanhoitaja*, ovat piilofeminiinisiä ja toiset, kuten *sotilas*, piilomaskuliinisia. (Engelberg 2016: 21.) Piilosukupuolisuus liittyy stereotyyppisiin olettamuksiimme siitä, millaisia sosiaalisia rooleja pidämme sopivina naisille ja miehille. Meillä on esimerkiksi olettamuksemme siitä, millainen on tyypillinen sairaanhoitaja. (Hellinger & Bußmann 2001: 11.)

Piilomaskuliinisuus ja -feminiinisyys selittyvät usein kielenulkoisella todellisuudella ja ovat seurausta nimitysten tarkoitejoukkojen perinteisestä ja/tai nykyisestä sukupuolijakaumasta. Piilosukupuolisuutta tuottaa muun muassa ammattien sukupuolijakauma ja muu tehtävien ja harrasteiden eriytyminen sukupuolen mukaan. (Engelberg 2016: 21.) Esimerkiksi nimikkeet *sotilas* tai *sairaanhoitaja* ovat jossain määrin piilosukupuolisia termejä, vaikkei kumpikaan ammatti ole vain yhden sukupuolen työ. Sukupuolten epäsymmetrisestä merkitsemisestä henkilöviittauksissa huomaa sen, mitä sukupuolta nimikkeen yhteydessä odotetaan: puhutaan *naissotilaista* ja *sotilaista* sekä *miessairaanhoitajista* ja *sairaanhoitajista*. (Piippo ym. 2016: 176.) Piilosukupuolisuuden on arveltu olevan kaikille kielille yhteinen piirre eli kielellinen universaali (Engelberg 2007). Piilosukupuolisuus ihmisten nimityksissä on havaittu paitsi niissä kielissä, joissa on kieliopillinen tai

luonnollinen suku, myös useissa kielissä, jossa genusta ei ole, kuten kiinassa, turkissa ja virossa (Engelberg 2016: 21).

Sotilaan kaltaisten ilmaisujen maskuliinisuuden lisäksi kielessä esiintyy myös sellaista piilomaskuliinisuutta, jota ei voi selittää kielenulkoisella todellisuudella. Kokeellisissa tutkimuksissa on selvinnyt useiden neutraalilta näyttävien ihmisten nimitysten, jotka eivät viittaa mies- tai naisvaltaisiin tarkoittejoukkoihin, tulkittavan todennäköisemmin miehiksi kuin naisiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi nimitykset *ihminen* ja *suomalainen*. (Engelberg 2007, 2016: 4.) Tutkimuksessani keskityn kuitenkin vain ammattinimikkeiden piilosukupuolisuuteen.

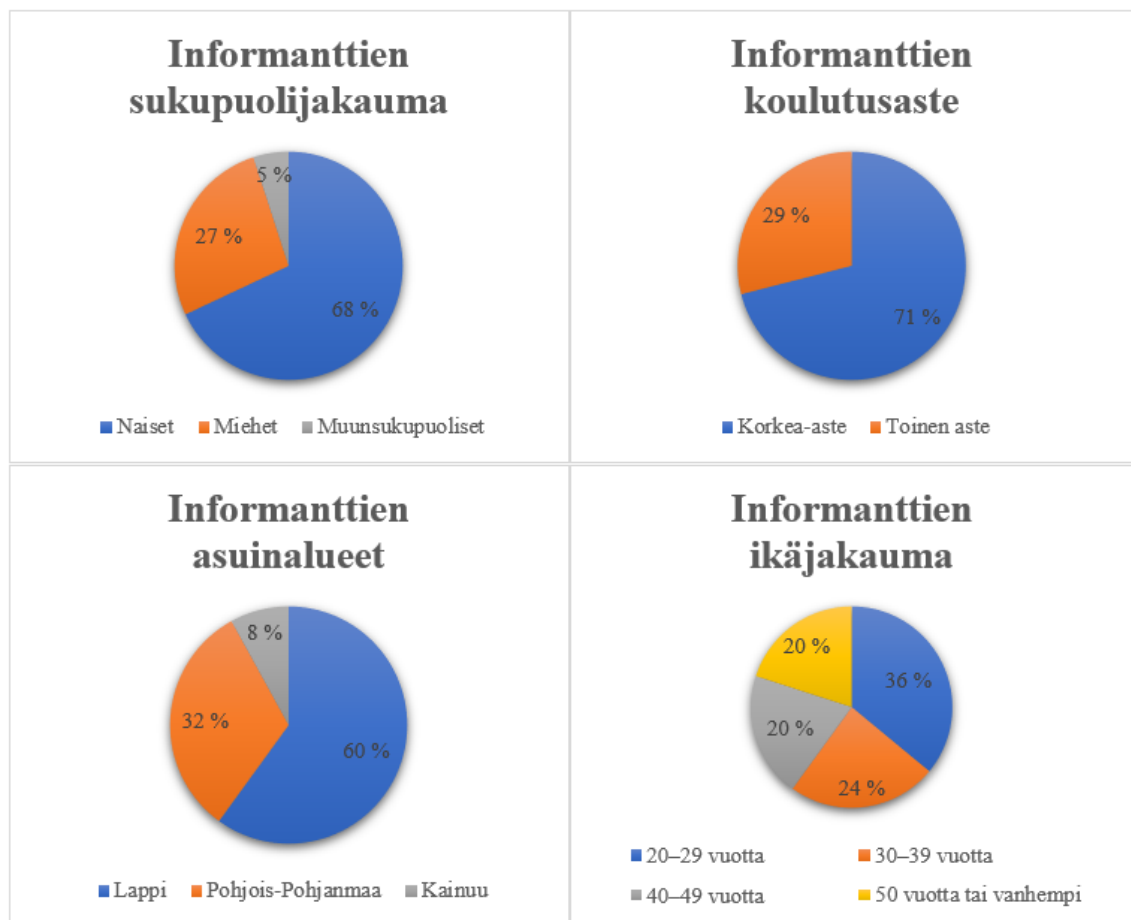
2. TUTKIMUSAINEISTO

2.1. Aineistonkeruu ja informantit

Keräsin aineiston tutkimukseeni sähköisellä Webropol-kyselylomakkeella. Kyselylomakkeen avulla koin saavani parhaiten kattavan ja runsaan aineiston, sillä sähköistä lomaketta on helppo levittää internetissä. Rajasin kyselyn alueellisesti Pohjois-Suomeen, joten vastaajat asuvat Kainuun, Lapin tai Pohjois-Pohjanmaan alueella. Pohjois-Suomessa asuvien näkemyksiä sukupuolineutraalista kielestä ei ole aiemmin tutkittu. Hanna Kiviharju on pro gradu -työssään (2018) tutkinut ainakin Lounais-Suomessa asuvien näkemyksiä, joten koin Pohjois-Suomen olevan alueellisesti mielenkiintoinen tutkimuskohde. Jaoin lomakkeen Kalevan Juttutupa-keskustelufoorumissa ja kolmessa eri Facebook-ryhmässä. Sain luvan aineistonkeruuseen Facebook-ryhmissä Puskaradio Rovaniemi, Puskaradio Pudasjärvi ja Puskaradio Kainuu. Lisäsin linkin kyselylomakkeeseen myös omalle Facebook-seinälleni. Saatesanoissa pyysin, etteivät suomen kieltä pää- tai sivuaineena yliopistossa opiskelleet vastaisi kyselyyn, sillä tutkimus on kansanlingvisti-

Viidessä päivässä vastauksia kertyi 181. Koska asetin aineistoni enimmäismääräksi 100 vastausta, jouduin rajaamaan aineistoa. Miehiä vastaajista on vain 34, joten halusin säilyttää alustavasti kaikki miesinformanttien vastaukset vertailukelpoisuuden vuoksi. Muunsukupuolisia vastaajia on 5, ja otin kaikki heidän vastauksensa mukaan ensimmäiseen rajaukseen. Ensimmäisessä rajauksessa otin mukaan aineistooni siis 61 ensimmäistä naisinformanttia, kaikki 34 miesinformanttia ja kaikki 5 muunsukupuolista informanttia. Tämän jälkeen karsin aineistosta ne vastaukset, joista yli puoleen (>25) avokysymyksistä ei ollut vastattu. Tämä karsi pois 10 vastausta, joiden tilalle otin vastaukset ensimmäisessä rajauksessa pois tippuneiden joukosta. Koen, että tutkimuksen kannalta hyödyllisimpiä ovat vastaukset, joihin on kirjoitettu perustelut ainakin suurimpaan osaan kysymyksistä. Kaikissa aineistoni vastauksissa ei ole vastattu jokaiseen perustelukohtaan, joten joissakin kohdissa perusteluja on vähemmän kuin 100. Avokysymyksissä ongelmana voi olla se, että niihin vastaamiseen kuluu aikaa eivätkä vastaajat välttämättä vastaa joihinkin kohtiin (Alanen 2011: 152, 160). Tutkielmassani kaikki informantit eivät olleet kirjoittaneet perusteluja kaikkiin kysymyksiin, ja kysymysten vastausprosentti laskee kyselyn loppu-

puolella. Vastaajat jättivät myös usein vastaamatta osaan kysymyksistä tai vastaavat niihin huolimattomasti, jos lomake on pitkä (Valli 2001: 29). Lomakkeessa jokaisessa kysymyksessä on täytynyt valita jompikumpi vastausvaihtoehto, jotta lomakkeella pääsee eteenpäin, mutta perusteluihin voi kirjoittaa vain esimerkiksi yhdysmerkin, vaikka perusteluidenkin kirjoittaminen oli pakollista. Kyselylomakkeen käytön ongelmista huolimatta koen, että sain kattavan aineiston kerättyä. Olen koonnut informanttien määrät sosiaalisten taustatekijöiden mukaisesti kuvioon 1.

KUVIO 1. Informanttien sosiaaliset taustatekijät.

Kuten kuviosta 1 on nähtävillä, rajauksen jälkeen aineistossani naisia on 68 %, miehiä 27 % ja muunsukupuolisia 5 %. Koulutukseen yksikään informantti ei ole ilmoittanut perusastetta, 71 % on käynyt korkea-asteen opinnot ja 29 % toisen asteen opinnot. 60 % informanteista asuu Lapissa, 32 % Pohjois-Pohjanmaalla ja 8 % Kainuussa. Informanteista 36 % on 20–29-vuotiaita, 24 % 30–39-vuotiaita, 20 % 40–49-vuotiaita ja 20 % 50-vuotiaita tai vanhempia.

Pienimmissä informanttiryhmissä ei välttämättä ole informantteja kaikista ikäryhmistä, asuinalueilta tai koulutusasteilta. Esimerkiksi kainuulaisissa ei ole yhtäkään muunsukupuolista tai 40–49-vuotiaista informanttia. Muunsukupuolisissa taas ei ole yhtäkään 50-vuotiaista tai sitä vanhempaa, kainuulaista tai toisen asteen suorittanutta informanttia. Sen sijaan selvästi suurimmat informanttiryhmät eli naisinformantit ja lappilaisinformantit edustavat enemmistön näkemystä, ja koko aineiston tutkimustulokset mukailevat hyvin pitkälti lappilaisten korkeakoulutettujen naisinformanttien vastauksia. Tämän vuoksi eritellen tutkimustuloksia myös jokaisen informanttiryhmän välillä.

2.2. Kyselylomake

Kansanlingvistiksessä tutkimuksessa on taajasti käytetty kyselylomakkeita aineistonkeruutapana. Kyselylomaketutkimuksilla on voitu kerätä laajoja aineistoja nopeammin kuin haastattelemalla. Suomalaisten opinnäytetöiden kyselyt ovat sisältäneet avoimia kysymyksiä, joihin voi vastata vapaasti. (Mielikäinen & Palander 2014: 22.) Koska olen kerännyt aineistoni kyselylomakkeilla, menetelmäni on suora. Suoriksi menetelmiksi luetaan esimerkiksi kyselyt ja haastattelut, joissa informanteilta voidaan kysyä suoraan, mitkä heidän näkemyksensä ovat (Kalaja 1999: 49).

Heti kyselylomakkeen alussa vastaajia pyydettiin täyttämään taustatiedot. Taustatiedoissa kysyttiin vastaajan sukupuolta, ikäryhmää, asuinalueita ja koulutusta. Näiden taustatietojen selvittäminen oli tarpeellista, sillä tutkimuksessani vertailen informanttien vastauksia näiden muuttujien perusteella. Kyselylomakkeessa on ensimmäisenä kolme avointa kysymystä. Ensimmäisessä kysymyksessä selvitetään informanttien näkemyksiä siitä, onko seksistisiä ammattinimikkeitä tarpeen muuttaa tai tulisiko neutraaleja vastineita suosia seksististen sijaan. Toisessa kysymyksessä selvitetään informanttien ajatuksia ammattinimikkeiden *stuertti* ja *lentoemäntä* jaottelusta. Karppisen mukaan *mies*-loppuisten yhdyssanojen geneeristä käyttöä puolustellaan usein ilmiön luonnollisuudella, sillä se on seurausta ammattien aiemmasta sukupuolijakaumasta. Selitys ei kuitenkaan toimi molemmin päin, sillä miespuoliset lentoemännät ovat *stuertteja* eivätkä *lentoemäntiä*. (Karppinen 2009: 6.)

Päädyin avokysymysten käyttöön sen vuoksi, että näkemyksiä on hankala mitata sulje-
tuilla kysymyksillä. Vehkalahden mukaan avokysymykset ovat välttämättömiä silloin,
kun vaihtoehtoja ei pystytä luettelemaan etukäteen (Vehkalahti 2014: 25). Avokysymyk-
sissä vastaajan oma ääni saadaan kuuluviin, ja esille voi tulla myös sellaisia asioita, joita
tutkija ei ole osannut etukäteen odottaa (Alanen 2011: 151). Pidän tärkeänä, että vastaajat
saavat avata ajatuksiaan omin sanoin. Alasen mukaan avokysymykset kannattaa esittää
aina viimeiseksi (Alanen 2011: 151–152). Sijoitin kuitenkin lomakkeeseen avokysymyk-
set heti alkuun, sillä ajattelin, että niiden avulla informantit joutuvat tutkailemaan omaa
kielitajuaan. Jos kysely olisi alkanut suoraan 3. kysymyksellä ”Kumpi vaihtoehtoista on
mielestäsi parempi?”, olisi se mielestäni ollut hämmentävää ja vaikeaselkoista.

Seuraavassa kysymyksessä informanttien tuli valita kahdesta nimikkeestä mielestään pa-
rempi. Vaihtoehtoina oli *mies*-loppuinen nimike ja sen neutraali vastine. Tutkittavat am-
mattinimikkeet ovat *palomies* ja (*palo*)*pelastaja*, *lakimies* ja *juristi*, *puhemies* ja *puheen-*
johtaja, *esimies* ja *johtaja*, *talonmies* ja *kiinteistönhuoltaja*, *virkamies* ja *viranhaltija*, *va-*
rusmies ja *varushenkilö*, *lehtimies* ja *toimittaja*, *putkimies* ja *putkiasentaja*, *sähkömies* ja
sähköasentaja, *järjestysmies* ja *järjestyksenvalvoja*, *ulosottomies* ja *vouti*, *oikeusasiamies*
ja *oikeusasiavaltuutettu*, *potilasasiamies* ja *potilasvaltuutettu*, *kuluttaja-asiamies* ja *ku-*
luttajavaltuutettu, *perämies* ja *apukapteeni*, *tullimies* ja *tullivirkailija*, *palveluesimies* ja
palveluvastaava, *kirvesmies* ja *timpuri*, *valtionpäämies* ja *valtionjohtaja*, *lautamies* ja
maallikkotuomari, *selvitysmies* ja *selvittäjä* sekä *merimies* ja *laivatyöntekijä*. Kysymyk-
seen laitoin ainoastaan kaksi valintavaihtoehtoa sen vuoksi, että informantin on kallistut-
tava joko neutraalin tai *mies*-loppuisen nimikkeen puoleen. Tällöin ei ole mahdollisuutta
valita keskimmäistä, yleensä neutraaliksi miellettyä vaihtoehtoa (Saviniemi 2015: 68).

Otin kyselylomakkeeseen ammattinimikkeitä monipuolisesti eri aloilta. Halusin, että ai-
neistossa on mahdollista vertailla informanttien näkemyksiä esimerkiksi juridisten (esim.
puhemies) ja arkisten, virallisesti jo sukupuolineutraalilla vastineella korvattujen nimik-
keiden välillä (esim. *sähköasentaja*). Kotimaisten kielten keskuksen asiantuntijan Elisa
Dufvan mukaan muun muassa *asiamies* kuuluu laki- ja säädöskieleen, eikä sitä ole mah-
dollista korvata (Yle 2019b). Halusin selvittää informanttien näkemyksiä siitä, tulisiko
juridisiakin termejä muuttaa neutraaleiksi, vai onko lakiin kirjatun nimikkeen pysyttävä
aina koskemattomana. Lakiin kirjattujen termien korvaaminen edellyttää lakien ja sää-

döstermien muuttamista. Lakiin ei yleensä tehdä muutoksia pelkästään kielellisten seikkojen vuoksi. Kuitenkin lakien sisällöllisiä muutoksia tehtäessä voidaan puuttua myös kielellisiin muutoksiin samoin kuin kokonaan uusia lakeja säädettäessä. (Karppinen 2007.) Grönros (2007) huomauttaa, että lait muuttuvat hitaasti ja laki kerrallaan, joten yksioikaisesti ei voida todeta jonkin neutraalin vastineen korvaavan aina samaa *mies*-loppua. En erottanut lomakkeessa juridisia termejä muista, sillä halusin vastausten perustuvan informanttien omaan kielitajuun ja ajatteluun.

Halusin myös ottaa kyselylomakkeen vastausvaihtoehtoihin eriloppuisia nimikkeitä. Esimerkiksi *henkilö*-loppua pidetään usein kömpelönä (Engelberg 2007; Eronen 1990), joten ehdotin *varusmiehen* vastineeksi *varushenkilöä*. *Mies*-loppuisille nimikkeille ehdottamani vastineet perustuvat nimikkeisiin, joita on ehdotettu mediassa vastineeksi kullekin ammattinimikkeelle. Poimin paljon vastineita esimerkiksi Aamulehden listauksesta lehden käyttämistä neutraaleista nimikkeistä (Aamulehti 19.10.2019). Nimikkeitä ja vastineita kyselylomakkeen kohdassa 3 on 23. Valinnan jälkeen informanttia pyydettiin perustelemaan vastauksensa. Perustelun jälkeen informanttia pyydettiin kuvittelemaan, että hän edustaa kyseistä ammattiryhmää. Informanttia pyydettiin valitsemaan, kummin hän haluaisi itseään kutsuttavan ja miksi.

Viimeisessä kysymyksessä selvitetään, mieltävätkö informantit tietyt ammattinimikkeet piilomaskuliiniseksi tai piilofeminiiniseksi. Lomakkeessa on mukana nimikkeet *sairaanhoidtaja*, *lastenhoitaja*, *luokanopettaja*, *sotilas*, *presidentti*, *insinööri*, *juristi*, *lääkäri*, *kätilö* ja *tutkija*. Informantin tuli valita, onko nimike mieheen viittaava, naiseen viittaava vai neutraali. Näitä vastauksia ei tarvinnut perustella, sillä tarkoitus oli valita pelkästään oman mielikuvan mukainen vaihtoehto. Tutkittavat nimikkeet valitsin niiden edustamien ammattien sukupuolijakauman perusteella: Engelbergin mukaan piilosukupuolisuutta tuottaa muun muassa ammattien sukupuolijakauma. Tutkimistani ammateista Engelberg mainitsee tällaisiksi ammateiksi *sairaanhoidtajan* ja *sotilaan*. (Engelberg 2016: 21.) Kivi-harjun (2018) tutkimista nimikkeistä puolestaan *kätilö*, *sairaanhoidtaja* ja *lääkäri* ovat omassa tutkimuksessani myös mukana. Luodemäen (2019) tutkimassa *juristi*-nimike on myös mukana tutkimuksessani. Loput nimikkeet valitsin mielenkiintoni mukaan. Esittelen tarkemmin aiempaa tutkimusta luvussa 3.

3. AIEMPI TUTKIMUS

Tutkimusta sukupuolineutraalista kielestä on Suomessa tehnyt etenkin Mila Engelberg. Engelberg kirjoitti pro gradu -tutkielmansa vuonna 1992, ja siinä hän tutkii geneeris-maskuliinisten ilmausten ja vastaavien sukupuolineutraalien ilmausten tulkintaa. Tutkimuksen informantteina ovat 150 suomen kieltä äidinkielenään puhuvaa yliopisto-opiskelijaa Helsingin yliopistosta. Kokeessa informanteille annettiin kyselylomake, joka sisälsi 40 suomenkielistä lausetta, joista jokaisesta oli alleviivattu jokin ihmiseen tai ihmisiin viittaava osa. Informantteja pyydettiin viisipaikkaista vastauskaalaa käyttäen kertomaan, kumpaan sukupuoleen ja missä määrin alleviivattu osa viittaa. Tutkimus osoittaa, että geneeris-maskuliiniset ilmaukset tulkitaan useammin maskuliinisemmiksi kuin niiden neutraalit vastineet. Tuloksesta käy myös ilmi, että naiset tulkitsevat geneeris-maskuliinisia lauseita sukupuolineutraalimmiksi kuin miehet. (Engelberg 1992: 4, 88–89.)

Tutkimuksessani tarkastelen samaa aihetta kuin Engelberg (1992), sillä kyselylomakkeen viimeisessä kysymyksessä informanttien tulee valita, viittaako annettu ammattinimike heidän mielestään enemmän mieheen, naiseen vai onko se neutraali. Engelbergillä vaihtoehtoina oli valita alleviivattu osa joko mieheen tai naiseen viittaavaksi. Engelbergin (1992) tutkimus eroaa omastani myös siinä, että tutkimuksessa selvitetään ammattinimikkeiden lisäksi esimerkiksi *lottoporukkalaiset* ja *tavallinen kadunkulkija* -tyyppisiä ilmaisuja. Ennen Engelbergin pro gradu -tutkielmaa geneeris-maskuliinisten ilmauksien tutkimus on keskittynyt lähinnä englannin kieleen. Tutkimusten kohteena on ollut yleensä englannin kielen *he*-pronomini. Myös geneeris-maskuliinisia substantiiveja ja geneeristä *man*-sanaa on tutkittu. (Engelberg 1992: 3, 5.)

Engelberg jatkoi tutkimusta myös väitöskirjassaan (2016), joka koostuu neljästä osatutkimuksesta. Tutkimuksen artikkelit 1–3 perustuvat psykolingvistisiin kokeisiin, joissa kokeiden vastaajat ovat piirtäneet kuvia ihmisistä tekstikappaleiden pohjalta ja nimenneet piirroksien ihmiset, kirjoittaneet esseitä annetuista otsikoista ja kääntäneet suomenkielisiä lauseita englanniksi. Neljännessä osatutkimuksessa Engelberg on tutkinut *mies*-sanon pronominaalista käyttöä erityisesti kieliopillistumisen ja indefiniittisten *man*-pronomien käytön näkökulmasta. (Engelberg 2016: 37–38.)

Kandidaatintutkielmassani (2018) tutkin Aamulehden sukupuolineutraaliin linjaukseen liittyvää keskustelua. Kandidaatintutkielmassani tutkin Aamulehden linjauksesta (16.9.2017) käytyä keskustelua ja siinä aktivoituvia diskursseja. Tutkielmassani tutkin lisäksi asenteita, joita aktivoituvat diskurssit heijastavat, joten työni sijoittuu osaksi kansanlingvivistä tutkimuskenttää pro gradu -tutkielmani tavoin. Suurin aineistossani aktivoitunut diskurssi on väheksyntädiskurssi, joka heijastaa lähinnä negatiivisia asenteita kielen sukupuolineutraalistamista kohtaan. Kandidaatintutkielmassani tutkin ainoastaan *puhemies*-nimikkeen korvaamisesta syntyviä asenteita epäsuorin menetelmin. (Kerälä 2018.) Pro gradu -tutkielmassani tutkin 22 muutakin *mies*-loppuista ammattinimikettä sekä piilomaskuliinisiksi oletettuja nimikkeitä.

Kapa Monola (2009) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan Näkökulma.net-internetsivuston viestiketjua, jossa on keskusteltu suomen kielen sukupuolittuneista ilmauksista. Keskustelun aiheena on suomen kielen lautakunnan kannanotto (2007) kielen sukupuolisista ilmauksista ja kielen neutralisoinnista. Tutkimuksessaan Monola kiinnittää huomiota kirjoittajien käyttämiin retorisiin keinoihin, argumentaatioon, tyylikeinoihin sekä rakentuviin diskursseihin. Aineistossa käytettyjä retorisia keinoja ovat muun muassa rinnastus ja esimerkkeihin perustuva argumentaatio. Suomen kielen neutraaliutta perustellaan muun muassa muiden kielten kieliopillisten sukujen käytöllä. Tutkimukseni kannalta kiinnostava tulos on se, että usein vastaajat kokevat *mies*-loppuisten sanojen olleen kielessä aina, eikä niiden mielletä kirjaimellisesti tarkoittavan vain miessukupuolisia, joten sanoja ei ole tarvetta muuttaa. Uskon, että omassa aineistossani sama argumentti nousee esille. Monola (2009: 66) kuitenkin toteaa aineistosta nousevan esiin myös sen, että tasa-arvon nimissä joitakin ilmauksia on syytä tarkastella. Tämänkin näkökulman uskon nousevan esiin omassa aineistossani.

Vuonna 2018 Hanna Kiviharju on tutkinut sosiolingvivistisestä näkökulmasta ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuutta pro gradu -tutkielmassaan. Kiviharju keräsi tutkimuksensa aineiston kahdella toisistaan erillisellä kyselyllä Ulvilan lukion abiturienteilta sekä Webropol-kyselylomakkeella internetistä. Molemmat kokeet muodostuivat kahdesta kyselytehtävästä ja kirjoitustehtävästä. Informantit ovat siis ainakin osaksi satakuntalaisia, minkä vuoksi koen, että Pohjois-Suomessa asuvien käsityksien selvittäminen on hyvä vertailukohta Kiviharjun (2018) tutkimukselle. Kiviharju selvittää tutkimuksessaan, mil-

laisia nimikkeitä pidetään sukupuolineutraaleina ja miten ikä, koulutus ja sukupuoli vaikuttivat käsityksiin. Tutkimuksessa selviää, että yleensä kielellisesti sukupuolittuneita nimikkeitä (esim. *palomies*) pidetään vahvemmin jompaankumpaan sukupuoleen viittavina kuin niiden neutraaleita vastineita (esim. *pelastaja*). Iällä tai koulutuksella ei näytä olevan suurta vaikutusta suhtautumiseen. Sen sijaan naisten havaitaan suhtautuvan keskusteluun positiivisemmin ja kokevan *mies*-loppuiset nimikkeet sukupuolittuneempina kuin miesten. Tutkielmansa loppupohdinnassa Kiviharju pohtii, miten ammattinimikkeitä koskeviin asenteisiin vaikuttaisi sellainen hypoteettinen tilanne, että nimike koskisi informanttia itseään. Otin omaan tutkielmaani mukaan tämän Kiviharjun esittämän kysymyksen.

Niina Luodemäki (2019) on tutkinut psykologian alan pro gradu -tutkielmassaan nimikkeiden *juristi* ja *lakimies* assosioitumista miessukupuoleen. Informantit vastasivat Tampereen yliopiston sähköpostilistojen kautta lähetettyyn verkkokyselylomakkeeseen. Pro gradu -tutkielmassaan Luodemäki tulee siihen tulokseen, että sekä *juristi* että *lakimies* assosioidaan naissukupuolta voimakkaammin miessukupuoleen. Eroa juristi- ja lakimiesryhmien assosioitumisen voimakkuudessa ei ollut. Luodemäki pohtii, että tulos saattaa selittyä sillä, että *lakimies*- ja *juristi*-ammattinimikkeiden herättämä stereotyyppinen miehikuva miehestä on kielellistä informaatiota voimakkaampi (Luodemäki 2019: 24). *Juristi* nähtäisiin tällöin piilomaskuliinisena terminä. Otin *juristin* mukaan oman kyselyni listaan ammattinimikkeistä, joiden mahdollista piilomaskuliinisuutta ja -feminiinisyttä tutkin, koska haluan selvittää, ovatko pohjoissuomalaisten käsitykset *juristista* samankaltaisia kuin Luodemäen tutkimuksessa.

Geneeris-maskuliinisia ilmaisuja on tutkittu myös muissa kielissä. Engelbergin (2016: 18) mukaan geneerisen maskuliinisuuden tulkintatapojen kokeellinen tutkimus on keskittynyt lähinnä englannin ja saksan kieliin. Englannin kielessä geneeris-maskuliinisten ilmausten tulkintaa on tutkittu empiirisesti ainakin 1970-luvulta lähtien ja saksassa 1980-luvulta lähtien. Englannin kieleen liittyvässä tutkimuksessa on tutkittu erityisesti geneerisesti käytettyä *he*-pronominia, mutta myös geneeristä *man*-sanaa sekä geneeris-maskuliinisia substantiiveja. (Engelberg 2016: 19; 1992: 5.)

Eva Shinar (1975) on tutkinut psykologian peruskurssille osallistuneiden korkeakouluopiskelijoiden näkemyksiä ammattien sukupuolistereotypioista. Tutkimuksessaan Shinar

tutki 129 ammattinimikettä muun muassa teknologian, asiakaspalvelun ja taiteen ammattialoilta. Informantteja pyydettiin arvioimaan, ovatko annetut ammattinimikkeet naiseen viittaavia, neutraaleja vai mieheen viittaavia. Shinar käytti seitsemänpisteistä asteikkoa, johon informantit sijoittivat ammattinimikkeet sen mukaan, tulkitsivatko he nimikkeitä mieheen viittaaviksi, neutraaleiksi vai naiseen viittaaviksi. Tutkimuksessa selvisi, että esimerkiksi *sairaanhoitaja* mielletään melko vahvasti naiseen viittaavaksi nimikkeeksi ja esimerkiksi *insinööri* maskuliiniseksi. Naiset arvioivat nimikkeitä jonkin verran vähemmän maskuliiniseksi kuin miehet. Omassa analyysissäni vertaan saamiani tuloksia piilomaskuliinisista ja -feminiinisistä nimikkeistä Shinarin (1975) saamiin tuloksiin.

Lasten käsityksiä ammattien ja sukupuolen välillä olevasta yhteydestä ovat tutkineet Liben, Bigler ja Krogh (2002). Tutkimuksessa selvitettiin, kokevatko lapset, että ammattinimikkeillä ja työntekijän sukupuolella on yhteys. Lapsilta kysyttiin muun muassa, voitaisiinko tietyllä ammattinimikkeellä viitata sekä mieheen että naiseen. Lapsille näytettiin myös tietyssä ammatissa työskentelevistä henkilöistä ja kysyttiin, voiko tiettyä nimikettä käyttää kyseisestä ammatista. Tutkimuksessa käytettiin sekä kielellisesti sukupuolittuneita ammattinimikkeitä (esim. *poliisi* 'policeman') että muodollisesti neutraaleja, kulttuurisesti sukupuolittuneita ammattinimikkeitä (*lääkäri* 'doctor'). Tutkimuksessa selvisi, että lapset tulkitsevat ammatteja herkästi nimikkeiden kielellisen rakenteen mukaan. Kielellisesti sukupuolittuneet (esim. *palomies* 'fireman') nimikkeet arvioitiin vahvasti jompaankumpaan sukupuoleen viittaaviksi. (Liben, Bigler ja Krogh 2002.)

4. TEORIATAUSTA JA METODI

4.1. Sosiolingvistiikka

Sosiolingvistiikka on kielentutkimuksen ala, jossa tarkastellaan kieltä sen sosiaalisessa ympäristössä ja sosiaalista todellisuutta lingvistiikan keinoin. Sosiolingvistiikka keskittyy kuvaamaan kieltä sosiaalisena ilmiönä ja etsii kielenkäytön ja yhteiskunnallisen todellisuuden välisiä syy-yhteyksiä. (Nuolijärvi 2000: 13–14.) Keskeisiä kohteita sosiolingvistisessä tutkimuksessa ovat kielen variaatio eli vaihtelu, kielen muutos, monikielisyys, kielenvaihto ja kielen säilyminen, kielipolitiikka, kielikontaktit ja kieliasenteet (TTP 2020 s.v. *sosiolingvistiikka*). Sosiolingvistinen tutkimus alkoi vähitellen tulla osaksi kielentutkimusta 1950-luvulta lähtien. Käsitteenä sosiolingvistiikka vakiintui 1960-luvulla. (Nuolijärvi 2000: 14.)

Sosiolingvistiikassa laajin tutkimuksen kohde on ollut kieliyhteisön variaatio, ja sosiolingvistinen variaationtutkimus onkin käsitetty sosiolingvistiikan synonyymiksi. Sosiolingvistiikassa on keskitytty myös kielen muuttumiseen, ja sitä on pidetty jopa sosiolingvistisen teorian päätehtävänä. Muita sosiolingvistiikan tutkimuskohteita ovat kielen funktio ryhmäidentiteetin muotoutumisessa ja monikielisyys. Sosiolingvistiikan alaa voidaan pitää hajanaisena ja laveana, ja alan laajuus riippuu määrittelijästä. Kuitenkin sen useimpien määritelmien keskeinen ydin on se, että kieli heijastaa yhteiskuntaa. Lähtökohtana on sosiaalinen todellisuus. (Nuolijärvi 2000: 15–18.)

4.2. Kansanlingvistiikka

Tavoitteenani on tutkia kielenkäyttäjien näkemyksiä sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä, joten tutkimukseni sijoittuu osaksi kansanlingvististä tutkimuskenttää. Kansanlingvistiikka on tutkimussuuntaus, jossa tarkastellaan ei-kielitietelijöiden käsityksiä kielestä ja kielellisiä asenteita. Kansanlingvistiikka syntyi sosiolingvistiikan ja dialektologian välimaastoon 1980–90-luvulla. (Mielikäinen & Palander 2002: 90, 2014: 11.) Kansanlingvistiikan osaa, jossa keskitytään murrehavaintojen tutkimukseen, nimitetään kansandialektologiaksi (Mielikäinen & Palander 2002: 90). Ero kansanlingvistiikan ja kansandialektologian välillä on siis se, että kansandialektologiassa tutkimuskohteena ovat

kansan murteita koskevat havainnot ja kansanlingvistiikka puolestaan kattaa laajemmin kansan kielellisiä käsityksiä koskevan tutkimuksen (Vaattovaara 2009: 27).

Kansanlingvistiikan juuret ovat 1980-luvun Yhdysvalloissa, jolloin kiinnostuttiin maallikoiden kieltä koskevia havainnoista, metakielestä ja asenteista (Mielikäinen ja Palander 2014: 17). Dennis R. Prestonia pidetään suuntauksen uranuurtajana (Mielikäinen & Palander 2002: 90, 2014: 17; Piippo ym. 2016: 31; Vaattovaara ja Soininen-Stojanov 2006: 224). Preston aloitti alan tutkimukset kansandialektologian parissa. Prestonin teos *Folk Linguistics* on kansanlingvistiikan alan klassikkoteos. (Vaattovaara ja Soininen-Stojanov 2006: 224.)

Myöhemmin kansanlingvistinen tutkimus on laajennut murrekäsityksistä muuhunkin kielitietoisuustutkimukseen. Vuosituhannesta, jolla kansanlingvistiikan saapui Suomeen, on eri arvioita – Vaattovaaran (2009: 27) mukaan kansanlingvistiikan voidaan nähdä tulleen Suomeen Marjatta Palanderin julkaistua *Virittäjässä* kirja-arvion kansanlingvistiikan keskeisistä teoksista vuonna 2001. Myös Piipon ym. mukaan (2016: 31) mukaan kansanlingvistiikka on saapunut Suomeen 2000-luvulla Yhdysvalloista. Mielikäisen ja Palanderin (2014: 17–19) mukaan Suomessa kansanlingvistinen tutkimus alkoi 1990-luvulla murreasenne- ja murretietoisuustutkimuksilla. Kansanlingvistiikka ja etenkin kansandialektologia on ollut suosittu kieliasennetutkimuksen lähestymistapa suomen kielen tutkimuksen alalla (Piippo ym. 2016: 31).

Kansanlingvistiikassa menetelmät jakautuvat suoriin ja epäsuoriin lähestymistapoihin. Suorissa lähestymistavoissa tutkittavilta kysytään suoraan heidän näkemyksiään. Epäsuorassa lähestymistavassa informantit eivät ole tietoisia siitä, että heidän puheestaan tai vastauksistaan tulkitaan kielikäsityksiä. (Kunnas 2015: 605.) Tutkimuksessani lähestymistapa on siis suora, koska informanttini ovat olleet tietoisia siitä, että heidän sanomisiaan tutkitaan. Epäsuorin menetelmin tehty tutkimus on kieliasennetutkimusta (Kalaja 1999: 206), ja koska informanttini ovat olleet tietoisia siitä, että heidän vastauksiaan tutkitaan, kyseessä on kielikäsitystutkimus. Prestonin mukaan kansanlingvistiikassa keskitytään tietoiseen kielikäsitysten tutkimiseen ja kieliasennetutkimus taas keskittyy tiedostamattomaan ajatteluun (Preston 2010: 5).

4.3. Tutkimuksen määrälliset menetelmät

Analysoin aineistoani osittain kvantitatiivisesti, vaikka analyysi onkin pääosin kvalitatiivista. Kyselylomakkeen kohta 4 sisältää ainoastaan kvantifioitavaa informaatiota, ei lainkaan esimerkiksi avovastauksia. Strukturoitujen eli suljettujen kysymysten analyysissä syntyy lukuarvoja sisältävä aineisto, jota analysoin. Kvantitatiivisella analyysillä pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni *mitkä ammattinimikkeet koetaan maskuliiniseksi ja mitkä feminiiniseksi?* Vastaukset olen käsitellyt niin, että olen laskenut, montako kertaa nimikkeet on tulkittu mieheen viittaaviksi, neutraaleiksi ja naiseen viittaaviksi nimikkeiksi. Olen koonnut määrät kuvioihin, joissa esittelen määrät prosenttiosuuksina. Piilomaskuliiniseksi ja -feminiiniseksi oletettujen ammattinimikkeiden analyysissä analysoin sitä, mitkä nimikkeet on koettu naiseen ja mitkä mieheen viittaaviksi. Lisäksi analysoin sitä, vaikuttaako informanttien sosiaalinen tausta tulkintoihin.

Tutkimuksessani on kvantitatiivista tarkastelua myös laadullisen aineiston analyysin yhteydessä. Jäsenän aineistoani prosentti- ja frekvenssiosuuksin silloin, kun kuvaan määrällisesti informanttien vastauksia ja vertailen sosiaalisen taustan merkitystä informanttien vastauksissa.

4.4. Avovastaukset ja sisällönanalyysi

Tutkimuksessa teen kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta, sillä analysoin kyselylomakkeen avovastauksia sisällönanalyttisesti. Sisällönanalyysiä on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi voidaan nähdä yksittäisenä metodina tai laajempuna teoreettisena viitekehyksenä, jota voidaan käyttää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 103.) Sisällönanalyysillä voidaan analysoida kirjallista ja suullista kommunikaatiota ja tarkastella asioiden merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä. Tieteellisenä menetelmänä sisällönanalyysi on otettu käyttöön sosiaalitieteissä 1950-luvulla ja yleisemmin Pohjoismaissa 1970-luvulla. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003: 21.) Avovastauksia voidaan tarkastella laadullisen sisällönanalyysin keinoin (Alanen 2011: 151), ja tutkielmassani käytänkin sisällönanalyysiä lomakkeen avovastausten analyysiin.

Sisällönanalyysissä kerätty aineisto tiivistetään siten, että tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvata lyhyesti ja yleistävästi. Olennaista on erottaa tutkimusaineistosta samanlaisuudet ja erilaisuudet; tekstin sanat, fraasit tai muut yksiköt luokitellaan samaan luokkaan, jos ne merkitsevät samaa asiaa. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003: 23.) Analyysini on aineistolähtöistä. Tällöin aiemmalla tiedolla tai havainnoilla ei ole tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa, vaan teorian merkitys analyysin ohjaajana liittyy metodologiaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 108.) Sisällönanalyysiprosessi on erilainen riippuen siitä, perustuuko analyysi induktiiviseen vai deduktiiviseen päättelyyn. Induktiivinen päättely on aineistolähtöistä, sillä siinä kuvataan käsitteellisesti konkreetista aineistoa. Deduktiivisessa päättelyssä taas analyysin lähtökohtana on teoria, ja siinä tarkastellaan teoreettisten käsitteiden ilmenemistä konkretiassa. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003: 24.) Tutkielmassani sisällönanalyysi perustuu induktiiviseen päättelyyn.

Ennen analyysin aloittamista sisällönanalyysissä määritetään analyysiyksikkö, jotka tutkimuksessa käytetään. Analyysiyksikön valinnassa ratkaisevat aineiston laatu ja tutkimustehtävä. Analyysiyksikkö voi olla yksittäinen sana, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita. (Tuomi ja Sarajärvi 2018: 122; Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003: 25–26.) Analyysiyksikkö voi olla myös luonnollinen yksikkö. Tällainen yksikkö analyysiyksikkönä tarkoittaa, ettei yksikköä jaeta pienempiin osiin, vaan se luokitellaan kokonaisuudessaan. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003: 26.) Tutkielmassani analyysiyksiköt ovat aineiston avovastauksia eikä analyysiyksikköä ei ole etukäteen määritelty. Jotkut vastauksista saattavat olla useamman virkkeen pitkiä, toiset taas muodostua vain yhdestä sanasta.

Aineistolähtöisen laadullisen aineiston analyysissä voidaan nähdä kolme eri vaihetta.¹ Aluksi aineisto redusoidaan eli pelkistetään, seuraavaksi aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi aineisto abstrahoidaan eli luodaan siitä teoreettiset käsitteet. **Redusoinnissa** analysoitava informaatio voi olla esimerkiksi auki kirjoitettu haastattelu tai muu

¹ Latvala ja Vanhanen-Nuutinen (2003: 24) erottavat sisällönanalyysistä viisi eri vaihetta: analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, aineiston luokittelu ja tulkinta sekä sisällönanalyysin luotettavuuden arviointi. Tutkielmassani noudatan kuitenkin Tuomen ja Sarajärven (2018: 122) esittämää kolmen eri vaiheen mallia, sillä koen sen selkeämmäksi. Koen, että esimerkiksi analyysiyksikön valinta tehdään ennen sisällönanalyysin aloittamista, joten en näe sitä yhdeksi vaiheista Latvalan ja Vanhanen-Nuutisen tavoin.

kuvattu aineisto. Redusoinnissa karsitaan aineistolle epäolennainen tieto pois. **Klusterointivaiheessa** aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Saman ilmiön käsitteet kerätään yhteen omiksi alaluokikseen, jotka nimetään kuvaavilla käsitteillä. Abstrahoinnissa puolestaan kerätään yhteen oleellinen tieto ja muodostetaan sen avulla teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 122–126.) **Abstrahointivaiheessa** siis yhdistetään samansisältöisiä luokkia, ja näin saadaan yläluokkia (Latvala ja Vanhanen-Nuutinen 2003: 23). Koko analyysin ajan kaikkien vaiheiden läpi pidetään huolta, että aineistossa säilyy yhteys alkuperäisaineistoon (Tuomi & Sarajärvi 2018: 126). Sisällönanalyysissä on tärkeää, että muodostetut luokat ovat toisensa poissulkevia. Analyysiprosessi on edellä esitettyä monivaiheisempi, ja prosessin eri vaiheet saattavat esiintyä samanaikaisesti. (Latvala ja Vanhanen-Nuutinen 2003: 23–24). Havainnollistan aineiston sisällönanalyttistä tarkastelua liitteessä 2.

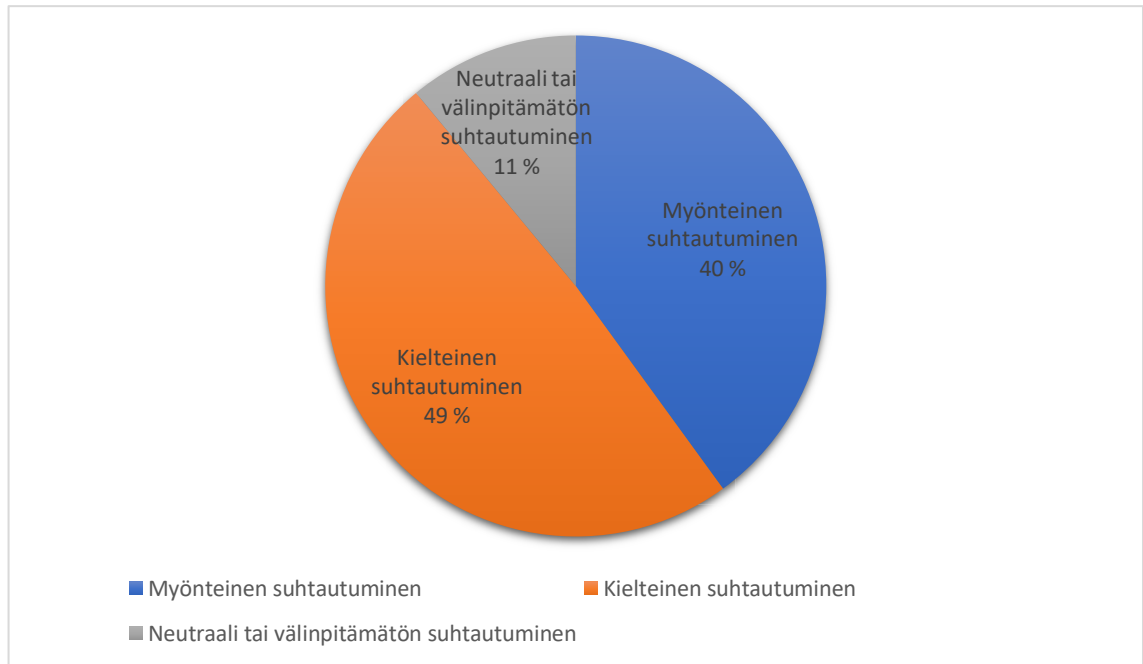
5. SUHTAUTUMINEN NIMIKKEIDEN NEUTRAALISTAMISEEN

Luvussa 5 analysoin aineistoni siinä järjestyksessä, missä kysymykset on esitetty kyselylomakkeella informanteille (ks. liite 1). Alaluvussa 5.1. käsittelen lomakkeen kysymyksen 1a vastaukset, ja alaluvussa 5.2. analysoin sosiaalisen taustan merkityksestä informanttien vastauksiin. Alaluvussa 5.3. käsittelen kyselylomakkeen kysymyksen 1b vastaukset ja alaluvussa 5.4. lomakkeen kysymyksen 2 vastaukset.

Analyysissäni viitataan informantteihin koodeilla, joissa kirjain merkitsee informantin sukupuolta (M= mies, N= nainen ja MUU=muunsukupuolinen). Kirjaimen jälkeen koodissa on ilmaistu informantin ikäryhmä (20–29, 30–39, 40–49 ja ≥ 50). Koodin seuraava kirjain ilmaisee informantin asuinalueen (K= Kainuu, L= Lappi ja P= Pohjois-Pohjanmaa). Koodin viimeinen kirjain osoittaa informantin koulutusasteen (K= korkea-aste ja T= toinen aste). Esimerkiksi informantti N30–39KK olisi korkea-asteen suorittanut kainuulainen 30–39-vuotias naisinformantti. Analyysissä esittämäni aineistoesimerkit ovat informanttien tuottamia ja lisätty tutkielmaan sellaisenaan. Jos olen katkaissut informantin kommentin, käytän poisjätön merkinä kahta peräkkäistä yhdysviivaa - -.

5.1. *Mies*-loppuisten nimikkeiden korvaaminen neutraaleilla vastineilla

Tässä alaluvussa analysoin lomakkeen kysymyksen 1a. Lomakkeen ensimmäisessä kohdassa informanttien tuli arvioida, tulisiko *mies*-loppuisia nimikkeitä korvata neutraaleilla vastineilla (*puhemies* ja *puheenjohtaja*). Aineistossani nimikkeiden muuttamiseen on suhtauduttu kielteisesti, myönteisesti ja neutraalisti tai välinpitämättömästi. Myös Kiviharjun (2018) tutkimusaineistossa asenteet ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuutta ja siitä käytyä keskustelua kohtaan ovat sekä positiivisia, negatiivisia että välinpitämättömiä (Kiviharju 2018: 67). Aineistossani on kuitenkin myös neutraalia suhtautumista. Neutraali suhtautuminen on kuitenkin melko lähellä välinpitämättömyyden suhtautumista, joten olen yhdistänyt välinpitämättömän ja neutraalin suhtautumisen yhdeksi luokaksi. Informanttien suhtautuminen *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden neutraalistamiseen on esitetty kuviossa 2. Käsittelen tässä alaluvussa ensin kielteisen suhtautumisen, sitten myönteisen suhtautumisen ja lopuksi neutraalin ja välinpitämättömän suhtautumisen.

KUVIO 2. Informanttien suhtautuminen *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla vastineilla.

Kuten kuviosta 2 on nähtävissä, lähes puolet vastaajista (49 %) eli selvä enemmistö suhtautuu **kielteisesti** *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla vastineilla. Käsittelen analyysissäni ensin niitä ominaisuuksia, joita *mies*-loppujen korvaamista vastustettaessa *mies*-loppuihin liitetään. Esimerkkeihin (1)–(4) on poimittu informanttien perusteluja sille, miksi *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamista neutraaleilla vastineilla ei pidetä tarpeellisena.

- (1) ***Ei todellakaan**, ne ovat historiallisesti ja yleisesti jo pitkään hyväksyttyjä ammattinimikkeitä.* (M50PK)
- (2) *Puhemies omaa **pitkät perinteet** ja nimi mielestäni on **arvokkaampi** nykyisin.* (M40–49LK)
- (3) ***Ei välttämättä**, koska en ole koskaan kokenut mies-loppuisia ammattinimikkei ongelmaksi, vaikka nainen olenkin. Ne ovat niin **vakiintuneita** kieleen, ettei niitä oikeastaan edes ajattele.* (N20–29PK)
- (4) ***Ei**. Miksi **historia** pitäisi muuttaa vain sen takia, että virassa oleva on nainen.* (N50LK)

Kuten esimerkeistä (1)–(4) näkee, *mies*-loppujen muuttamiseen negatiivisesti suhtauduttaessa *mies*-loppuihin liitettäviä ominaisuuksia ovat historiallisuus, hyväksyttävyys, perinteikkyyys, arvokkuus ja vakiintuneisuus. Ominaisuudet nähdään nimenomaan *mies*-lop-

puisille nimikkeille myönteisinä ominaisuuksina. Kaikki ominaisuudet on mainittu aineistossa vähintään kerran. *Mies*-loppuihin liitettyjä ominaisuuksia ja niiden suhdetta kuvastaa alla oleva sanapilvi (kuvio 3).

KUVIO 3. *Mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin liitetyt myönteiset ominaisuudet.

Useimmin (viisi kertaa) aineistossa *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä kuvaavana ominaisuutena on mainittu vakiintuneisuus ja toiseksi useimmin (kolme kertaa) historiallisuus. Sekä vakiintuneisuuteen, historiallisuuteen että perinteikkyyteen liittyy ajatus *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden vanhuudesta ja siitä, että nimikkeitä on käytetty kauan ja sen vuoksi ne voivat jäädä ennalleen. Nimikkeiden historiallisuus nähdään positiivisena asiana.

Negatiivisesti ammattinimikkeiden neutraalistamiseen suhtautuvat perustelevat vastauksiaan myös sillä, että ammattinimikkeessä *mies* ei viittaa sukupuoleen. 30 % nimikkeiden neutraalistamiseen kielteisesti suhtautuvista ei pidä ammattinimikkeen *mies*-loppua sukupuoleen viittaavana sanana, vaan kokee sen neutraalistuvan kyseisessä tehtävässä. Esimerkeissä (5)–(8) informantit perustelevat kantaansa *mies*-loppujen säilyttämisestä *mies*-sanon neutraaliudella.

- (5) *Ei, koska mielestäni **sukupuoleen viittaava sana ammattisanaston yhteydessä neutralisoituu ja ei viittaa ammatinharjoittajan sukupuoleen.*** (N20–29LT)
- (6) *Jos odotan puhelua puhemieheltä, **en automaattisesti oletta että langan toisessa päässä on mies.*** (M20–29PT)
- (7) *Ei. Kansankielessä **jokainen tietää että esim.eduskunnan puhemies tai puolustusvoimissa varusmies voi olla, mitä sukupuolta tahansa.*** (M30–39LK)
- (8) *Ei. Mielestäni esimerkiksi puhemies on ammattinimike ja siinä oleva **mies sana ei varsinaisesti viittaa sukupuoleen.*** (M30–39LK)

Kuten esimerkeistä (5)–(8) näkee, *mies*-sanaa ammattinimikkeissä ei mielletä merkitykseltään samaksi kuin konteksteissa, joissa se ei ole osana ammattinimikettä. Eronen (1990) huomauttaakin, että *-mies* voi tällaisessa tehtävässään kaventua pelkäksi tekijää merkitseväksi johtimeksi. Esimerkeistä (5)–(8) näkee, että *mies*-sanana merkitys koetaan erilaiseksi kuin muissa konteksteissa silloin, kun se on osana ammattinimikettä. Kielitoimiston sanakirjassa miehelle on merkityksen ’täysikasvuinen miessukupuolta oleva ihminen’ lisäksi muun muassa merkitys ’eräissä kiinteissä yhtymissä; (vars. yhdyssanojen jälkiosana) joskus myös yl. ihmisestä, henkilöstä.’ (KS 2020 s.v. *mies*.) Aineistossani ammattinimikkeiden *mies*-lopun nähdäänkin usein toimivan tässä jälkimmäisessä merkityksessä. *Mies*-sanana nähdään *neutralisoituvan* kyseisessä merkityksessä, jolloin se *ei viittaa sukupuoleen*, vaan toimii yleistyksenä ihmisestä (esimerkit (5) ja (8)). *Miehen* nähdään siis *neutralisoituvan*, kun se esiintyy jälkiosana yhdyssanoissa, joiden alkuosa ilmaisee ammattia. Aineistossani *mies*-sanana merkitys näyttäytyy siis erilaisena silloin, kun sana *mies* on yhdyssanan osana, ja erilaisena silloin, kun *mies* on itsenäisenä lekseeminä.

Engelbergin mukaan geneeris-maskuliinisten nimikkeiden käyttöä perustellaan usein sillä, että maskuliininen muoto on historiallinen jäänne ajoilta, jolloin sitä käytettiin viittaamaan tosiasiallisesti miespuoliseen referenttijoukkoon. Alkuaan muodollisesti vain toista sukupuolta kuvannut nimike voi luonnollisesti siirtyä myös niille uusille ammattikunnan jäsenille, jotka edustavat vastakkaista sukupuolta. Engelberg kuitenkin toteaa, ettei samankaltainen tilanne toimi toisin päin, vaan esimerkiksi *kotiäideistä* on tullut *kotiisiä*. (Engelberg 1992: 22–23.)

Kun *mies*-sana nähdään ammattinimikkeen osana jo itsessään neutraalina, on luontevaa, ettei nimikkeen muuttamista koeta tarpeelliseksi. Myös Kiviharju (2018) on tutkimuksessaan todennut, että merkittävin tekijä siinä, että sukupuolittuneita ammattinimikkeitä ei pidetä ongelmana, lienee se, että niihin on totuttu. *Mies*-loppuisuutta ei tunnisteta geneeris-maskuliinisuudeksi. (Kiviharju 2018: 68.)

Osa niistä vastaajista, jotka suhtautuvat negatiivisesti nimikkeiden neutraalistamiseen, myös kokee nimikkeiden muuttamisen turhana:

- (9) *Mielestäni näiden nimikkeiden aktiivinen muuttaminen on vain ajan ja resurssien tuhlausta.* - - (M20–29PK)
- (10) *Ei tarvitse luopua vanhoista nimikkeistä mikäli ne eivät ole loukkaavia sanoja....minusta vouhotukset murentavat aitoa tasa-arvoa.* (N50PK)
- (11) *Ei, en näe siinä mitään syytä. Tämän sukupuolineutraaliushapatuksen yhteydessä mennään aivan yli.* (N30–39KK)
- (12) *Ei tule muuttaa. Mielestäni tässä yhteiskunnassa on suurempiakin ongelmia kuin nimikkeet ja liikennemerkit.* (M40–49LK)

Esimerkeistä (9)–(12) on nähtävissä, että *mies*-loppujen korvaamiseen liittyy *todellisten ongelmien* ja asian *vähäpätöisyyden* korostaminen. *Mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamista pidetään *vouhotuksena*. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *vouhotus* tarkoittaa (häiritsevän innokkaasta) tyhjänpäiväistä touhuamista (s.v. *vouhottaa*). Nimikkeiden muuttaminen nähdään siis tyhjänpäiväisenä, jopa häiritsevänä asiana. Samaa indikoi myös sana *tuhlausta*: nimikkeiden neutraalistamisessa tehtävän työn nähdään menevän täysin hukkaan. Tulos on samansuuntainen kuin kandidaatintutkielmassani (Kerälä 2018), jossa suurin aktivoituvista diskursseista on väheksyntädiskurssi. Sitä aktivoivissa lausumissa puhutaan muun muassa *pelleilystä* ja *tärkeämmistä asioista*. Tasa-arvotutkimuksissa puolestaan puhutaan *todellisesta tasa-arvosta*, johon *mies*-loppujen korvaaminen ei kuulu. (Kerälä 2018.) Sama ajattelu näkyy pro gradu -tutkielmani aineistossa: osa *mies*-loppujen korvaamista vastustavista näkee asian ajan tuhlauksena.

Deborah Cameronin mukaan feministien huoli esimerkiksi *puhemies*-sanankäytöstä on feminismivastustajien mielestä malliesimerkki siitä, miten feministit tuhlaavat aikaansa tyhjänpäiväisyyksiin. Feminismivastustajien mukaan pelkkien sanojen pohtimisen sijaan feministien tulisi kamppailla oikeita epäoikeudenmukaisuuksia vastaan. (Cameron 1996: 18–19.) Cameronin (1996) toteamus näkyy myös tutkimukseni aineistossa. Seksististä

kieltä ei koeta ongelmaksi, vaan muut ongelmat, niitä erittelemättä, arvioidaan tärkeämmiksi. Seksistiseen kieleen ei tulisi puuttua ennen kuin suuremmat ongelmat on ratkottu. Samalla sanojen ja kielen merkitys tasa-arvolle tullaan arvioineeksi olemattomaksi.

Myönteisesti *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen suhtautuu 40 % informanteista. Esimerkeissä (13)–(20) on informanttien perusteluja sille, miksi nimikkeiden korvaaminen neutraaleilla vastineilla koetaan tarpeelliseksi.

- (13) *Pitäisi muuttaa sukupuolineutraaleiksi, koska se olisi tasa-arvoista.* (N20–29PK)
- (14) *Kyllä. Aika muuttuu ja kieli sen mukana.* (N30–39LK)
- (15) *Puheenjohtaja on parempi ilmaisu, koska puheenmies viittaa mieheen.* (N≥50LK)
- (16) *Tulisi. Sukupiolisia asemia käyttävät sanat vahvistavat vanhoja asenteita ja ajattelua.* (M≥50KT)
- (17) *Tulisi. Seksistiset ammattinimikkeet ovat historiallinen jäännös, josta luopumisesta ei ole kellekään haittaa.* (N40–49LK)
- (18) *- - Seksistiset ammattinimikkeet ovat jo vanhaa kulttuuria, ja monien taustalla ajatuksena on ollut, ettei nainen voisi toimia tietyissä ammateissa.* (N20–29LK)
- (19) *Kyllä. Nykyinen nimike on vanhentunut jäännös ajalta, jolloin naiset eivät voineet kuvitellakaan tekevänsä tiettyjä ammatteja.* (N20–29LT)
- (20) *Pitää muuttaa neutraalimmaksi. Mies- loppuiset nimikkeet ovat vanhanaikaisia, ammattinimikkeiden sukupuolittamiselle ei ole mitään perustelua.* (N≥50PK)

Esimerkit (13)–(20) osoittavat, että nimikkeiden neutraalistamista perustellaan tasa-arvolla, kielen muuttumisella, nimikkeiden vanhakantaisuudella, ammattialojen sukupuoli-jakauman muutoksella sekä kielen vaikutuksella asenteisiin ja ajatteluun. Naiset voivat nykyisin tehdä töitä aloilla, jotka aiemmin ovat olleet miesvaltaisia, joten nimikkeiden *mies*-loppua ei pidetä enää ajantasaisena.

Nimikkeiden neutraalistamista kannatettaessa *mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin liitettäviä ominaisuuksia ovat mieheen viittaaminen, vanhanaikaisuus, vanha kulttuuri ja jäännemäisyys (esimerkit (15)–(20)). *Mies*-loppuihin liitettyjä ominaisuuksia kuvastaa alla oleva sanapilvi (kuvio 4).

KUVIO 4. *Mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin liitetyt epäsuotuisat ominaisuudet.

Mies-loppuisten nimikkeiden käyttöä kuvataan *vanhaksi kulttuuriksi*, *vanhanaikaiseksi*, *historialliseksi jäänteeksi* ja *vanhentuneeksi jäänteeksi*. *Vanhanaikainen* mainitaan aineistossa kahdesti ja *vanha kulttuuri*, *viittaa mieheen*, *vanhentunut jäänne* ja *historiallinen jäänne* kaikki kerran. Kaikista viidestä ominaisuudesta neljään ominaisuuteen liittyy käsitys *mies*-loppujen vanhuudesta ja iästä. Substantiivin jäänne määritellään Kielitoimiston sanakirjassa olevan 'laji, yksilö, muodostuma, tapa tms., joka on jäänyt edustamaan muuten hävinnyttä kantaa' (s.v. *jäänne*). *mies*-lopun nähdään siis edustavan jotakin kulttuurista tai kielenkäytöstä jäljelle jäänyttä, hävinnyttä kantaa. On mielenkiintoista, että *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen myönteisesti suhtautuvat liittyvät nimikkeisiin osittain samoja ominaisuuksia kuin nimikkeiden muuttamiseen negatiivisesti suhtautuvat. Historiallisuus liitetään myös negatiivisessa suhtautumisessa *mies*-loppuisiin nimikkeisiin ja näkemykseen siitä, ettei nimikkeitä ole aiheellista muuttaa niiden historiallisuuden takia. Nimikkeiden neutraalistamista kannatettaessa taas historiallisuus nähdään negatiivisena asiana.

Nimikkeiden neutraalistamiseen myönteisesti suhtauduttaessa myönteisyys saattaa olla ehdollista. Nimikkeiden muuttamisen ehtona pidetään sopivan vastineen löytymistä. Esimerkeissä (21)–(23) informantit kommentoivat nimikkeiden neutraalistamista tästä näkökulmasta.

- (21) *Voi vaihtaa jos nimikkeelle löytyy sopiva vastine helposti kuten esimerkiksi, väen väkisin sit ei tulisi tehdä.* (N40–49LT)
- (22) *Jos uusi nimike kuulostaa järkevältä. Esim. Palohenkilö ei kuulosta hyvältä mutta puheenjohtaja kuulostaa.* (N20–29LK)
- (23) *Kohtuuden rajoissa näin voisi tehdä. Siis sikäli, että uudesta nimikkeestä tulee maalaisjärkinen, eikä ns. väkisin väännetty.* (N20–29KK)

Useat nimikkeiden neutraalistamiseen myönteisesti suhtautuvat pitävät nimikkeiden neutraalistamista suotuisana asiana siinä tapauksessa, että se onnistuu *helposti* ja *vastine* on *järkevä* (esimerkit (21)–(23)). Nimikkeiden hyväksi ominaisuuksiksi nimetään siis helppous ja järkevyyt. *Väkisin väännettyä* nimikettä ei koeta hyväksi vaihtoehdoksi. Esimerkissä (22) informantti nimeää *palohenkilön* huonoksi vastineeksi *palomiehelle*. *Henkilö*-loppuiset nimikkeet nimetään kahdesti aineistossa kömpelöiksi, kun kuvaillaan, millaiset *mies*-lopun korvaajat eivät ole hyviä. Sen sijaan vaikuttaa, että erityisesti *ja*-teki-jänjohtimella muodostettuihin vastineisiin yhdistetään järkevyyt ja helppous (esimerkit (21), (22) ja (23)). Palaan *ja*- sekä *henkilö*-loppuisiin vastineisiin tarkemmin analyysissä luvussa 6.3.

Mies-loppuisten nimikkeiden korvaamista perusteltaessa informantit vetoavat myös kielen ja sanojen ja ajattelun yhteyteen (esimerkit (24)–(26)). Kielen merkitystä ajatteluun kommentoi viisi informanttia.

- (24) - - *Puhe luo todellisuutta ja sanat luovat mielikuvia sekä asenteita, vaikka niitä ei tiedostaisikaan. Seksistiset ammattinimikkeet ovat jo vanhaa kulttuuria* - - (N20–29LK)
- (25) - - *Kieli reflektoi todellisuutta ja samanaikaisesti rakentaa sitä ja arkaaisia valtarakenteita on turha ylläpitää kielen kautta.* (MUU30–39PK)
- (26) - - *Sukupiollisia asemia käyttävät sanat vahvistavat vanhoja asenteita ja ajattelua.* (M≥50KT)

Kielen ja ajattelun yhteyteen on ottanut kantaa sukupuolineutraalia kielenkäyttöä koskevassa kirjoituksessaan suomen kielen dosentti Vesa Heikkinen (2017). Heikkisen mukaan kielessä luodaan, ylläpidetään ja välitetään monenlaisia merkityksiä: myös yhteiskunnan rakenteita koskevia, arvoja ja asenteita ilmaisevia merkityksiä. Merkitykset voivat olla esimerkiksi poissulkevia ja mukaan ottavia. (Heikkinen 2017.) Aineistossani pohditaan muun muassa sitä, miten kieli ylläpitää arkaaisia valtarakenteita (esimerkki (25)). Informantit ottavat siis huomioon sen, miten *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden käytöllä

voidaan vahvistaa ja ylläpitää ajatusta esimerkiksi miesten ammasteista, vaikkei asiaa aktiivisesti ajateltaisikaan tai edes tiedostettaisi. Tällaiseen ajatteluun liittyy myös *mies*-loppujen arvioiminen *arkaaisiksi* ja *vanhoja asenteita vahvistaviksi* (esimerkit (25) ja (26)). Kun informantit pohtivat *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden käytön vaikutusta asenteisiin ja ajatteluun, esiin nousee sama teema, kuin *mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin liitetyissä epäsuotuisissa ominaisuuksissa (kuvio 4): niiden vanhanaikaisuus.

Neutraalisti tai välinpitämättömästi *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla vastineilla suhtautuu 11 % informanteista. Neutraalisti asiaan suhtautuva informantti ei koe asiaa itselleen merkitykselliseksi, muttei myöskään ole nimikkeiden neutraalistamista vastaan. Välinpitämättömästi asiaan suhtautuva taas kokee nimikkeiden muuttamisen yhdentekeväksi.

- (27) *Asia on minulle yhdentekevä.* (MUU30–39LK)
- (28) *Aivan sama,molempi käy.* (N≥50LT)
- (29) *En näe syytä miksi nimiä pitäisi muuttaa, mutta en myöskään ole nimien muuttamista vastaan.* (M20–29PK)
- (30) *Ei itselle väliä, toisaalta jos joku haluaa näin tehdä niin en ole vastaan* (M20–29PT)

Esimerkeissä (27) ja (28) informantit pitävät nimikkeiden muuttamista yhdentekevänä asiana, eli heidän suhtautuisensa on välinpitämätön. Esimerkeissä (29) ja (30) informanttien suhtautuminen on neutraalia. He eivät pidä nimikkeiden muuttamista tarpeellisena, mutta eivät myöskään ole nimikkeiden muuttamista vastaan. Myös Kiviharju (2018: 68) toteaa, että hänen tutkimusaineistossaan saatetaan tähdentää, että vaikkei informantti itse pidä nimikkeitä pahoina, joku muu saattaa pahoittaa niistä mielensä. Sama näkemys esiintyy aineistossani (esimerkit (29) ja (30)).

On otettava huomioon, että informanttien vastauksiin voi kysymyksen lisäksi vaikuttaa kysymyksen yhteydessä annettu esimerkki. 23 vastastauksessa informantti ottaa kantaa nimenomaan esimerkissä annettuihin *puhemies*- ja *puheenjohtaja*-nimikkeisiin. Näistä informanteista kahdeksan pohtii *puheenjohtajan* ja *puhemiehen* välistä merkityseroa. Kysymyksessä annettu esimerkki voi siis osaltaan vaikuttaa suhtautumiseen *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla vastineilla (esimerkit (31)–(33)).

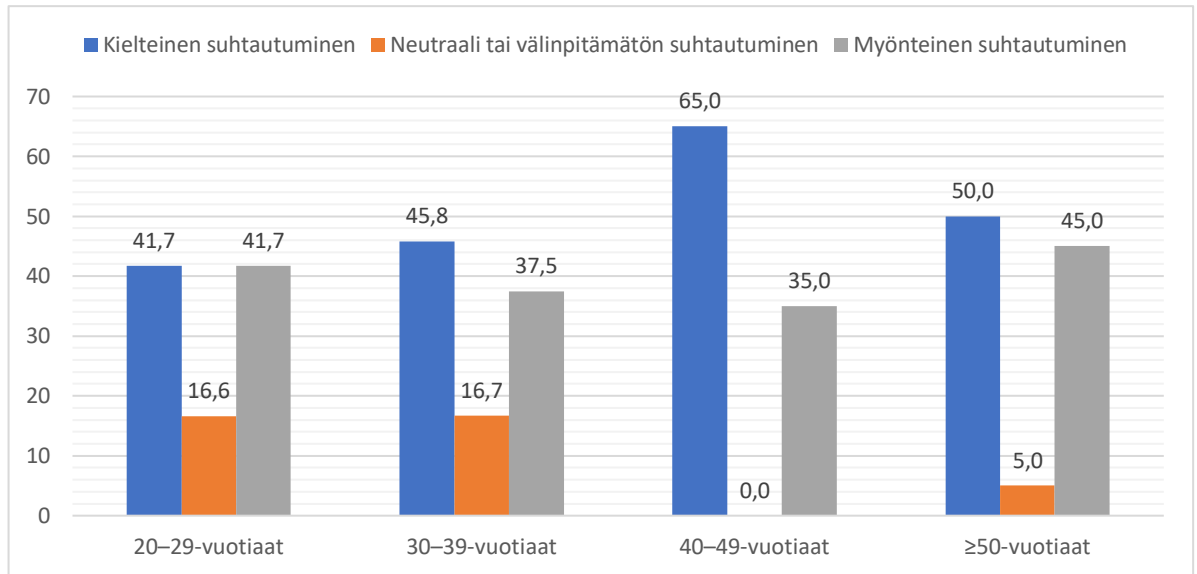
- (31) *Mielestäni eduskunnassa on vain puhemies, ei puheenjohtajaa missään nimessä. Suomessa on vain yksi puhemies ja kaikki tietävät, että hän toimii eduskunnassa.* - -. (N40–49LT)
- (32) *Minusta nimitys "puhemies" ei ole seksistinen, nimitys liitetään eduskuntaan ja eduskunnan historiaan ja minusta on itsestäänselvää, että "puhemies" voi olla myös nainen. Puhemiehenä toimineet naiset, ovat halunneet myös itse itseään kutsuttavan "puhemies" nimityksellä. Kysymyksenasettelu on minusta asenteellinen, koska se olettaa, että automaattisesti tietty osa nimityksistä koetaan syrjiviksi ja halventaviksi, vaikka näin välttämättä ei ole.* (N20–29PK)
- (33) *Ei, nyassiero sanoilla ja lisäksi puhemies on vakiintunut termi.* (N≥50LK)

Esimerkeissä (31)–(33) informantit ottavat kysymykseen kantaa nimenomaan tehtävässä annettujen esimerkkien *puhemies* ja *puheenjohtaja* pohjalta. Kysymyksessä annettu esimerkki *puheenjohtaja* voi etenkin vaikuttaa siihen, että suhtautuminen *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden neutraalistamiseen on negatiivinen (esimerkki (33)). Koska liki puolet (49 %) vastaajista suhtautuu negatiivisesti nimikkeiden neutraalistamiseen, täytyy ottaa huomioon, että annettu esimerkkipari *puhemies* ja *puheenjohtaja* mahdollisesti vaikuttaa jonkin verran informanttien vastauksiin.

5.2. Sosiaalisen taustan vaikutus informanttien suhtautumiseen

Tässä alaluvussa vertailen informanttien vastauksia heidän sosiaalisen taustansa mukaan. Ensin käsittelen erot informanttien ikäryhmien mukaan, sitten asuinalueiden mukaan, seuraavaksi koulutustaustan ja lopuksi sukupuolen mukaan. Analyysissäni käytän sanaa *ryhmä* kuvaamaan kutakin sosiaalisen taustan mukaan yhteen koottua informanttijoukkoa. Esimerkiksi naisinformantit ja miesinformantit muodostavat omat ryhmänsä. Esitän analyysissäni ryhmien suhtautumista kuvaavat osuudet prosentteina, sillä ryhmät ovat keskenään erikokoisia, eikä frekvensseinä esitetty tieto ole vertailukelpoista. Esimerkiksi miesinformantteja on aineistossani 27 ja naisinformantteja 68. On syytä myös huomauttaa, että jotkin informanttiryhmät ovat hyvin pieniä. Esimerkiksi muunsukupuolisia on viisi ja kainuulaisia kahdeksan, joten tuloksista ei ole luotettavaa vetää yleistäviä johtopäätöksiä kyseisten informanttiryhmien edustamista näkemyksistä.

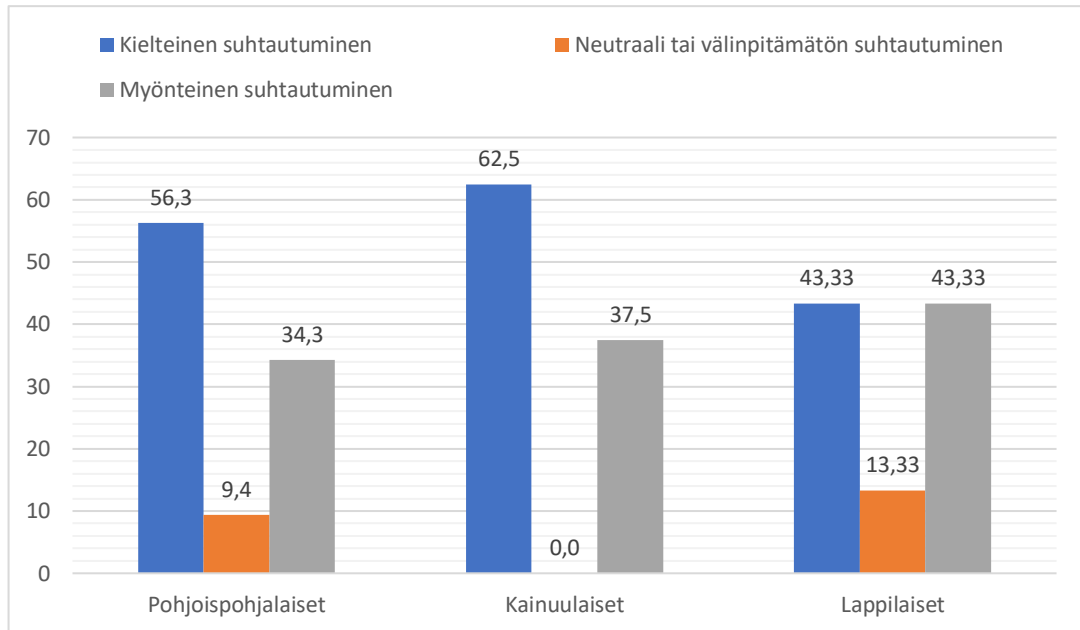
Alla olevassa kuviossa 5 on esitetty informanttien suhtautuminen *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden neutraalistamiseen ikäryhmittäin.

KUVIO 5. Informanttien suhtautuminen nimikkeiden neutraalistamiseen ikäryhmittäin (%).

Kuten kuviosta 5 näkee, selvimmän muista ikäryhmistä erottuu 40–49-vuotiaiden ikäryhmä, jossa on kaikkein suurin osuus negatiivisesti suhtautuvia ja pienin osuus myönteisesti suhtautuvia. Neutraalisti tai välinpitämättömästi suhtautuvia taas ei ollut yhtäkään. Tämä ikäryhmä on siis kaikkein negatiivisimmin nimikkeiden neutraalistamiseen suhtautuva. Useimmin myönteisesti nimikkeiden neutraalistamiseen suhtautuu 50-vuotiaiden ja sitä vanhempien informanttien ikäryhmä. Vähiten negatiivisesti taas nimikkeiden neutraalistamiseen suhtautuu nuorin ikäryhmä. Hypoteesini oli, että nuorin ikäryhmä suhtautuu *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden neutraalistamiseen myönteisemmin kuin vanhemmat. Hypoteesini siis toteutui vain siinä mielessä, että nuorin informanttiryhmä on vähiten nimikkeiden neutraalistamista vastaan. Hypoteesini vastaisesti vanhin informanttiryhmä taas suhtautuu myönteisimmin nimikkeiden neutraalistamiseen. Toisaalta myös vanhin ikäryhmä suhtautuu toiseksi kielteisimmin nimikkeiden neutraalistamiseen. Ero selittyy sillä, että nuorimmassa ikäryhmässä neutraali tai välinpitämättömän suhtautuminen on yleisempää kuin vanhimmassa ikäryhmässä.

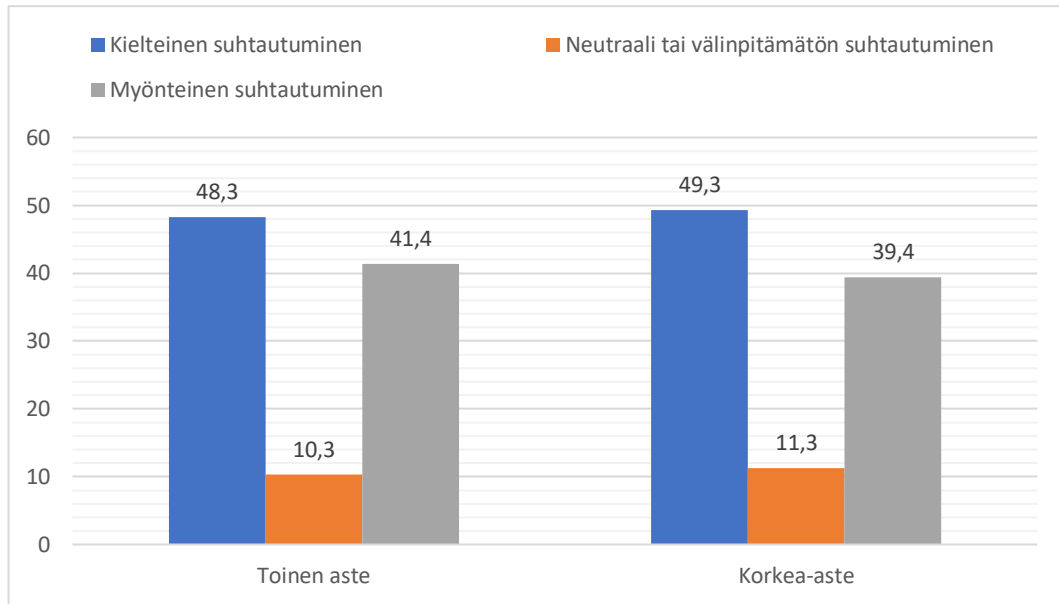
Alla olevassa kuviossa 6 on esitetty informanttien suhtautuminen *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen asuinalueittain.

KUVIO 6. Informanttien suhtautuminen nimikkeiden neutraalistamiseen asuinalueittain (%).

Kuviosta 6 on nähtävissä, että kainuulaiset suhtautuvat kielteisimmin nimikkeiden neutraalistamiseen. Myönteisimmin taas neutraalistamiseen suhtautuvat lappilaiset informantit. Jälleen on kuitenkin syytä muistaa, että frekvensseittäin erot voivat olla hyvin pieniä. Kainuulaisia informantteja on aineistossani vain 8, joten erojen voidaan lähtökohtaisesti katsoa olevan enemmän yksilöiden kuin asuinalueiden välisiä – yleistystä 8 kainuulaisen informantin perusteella ei voida luotettavasti tehdä.

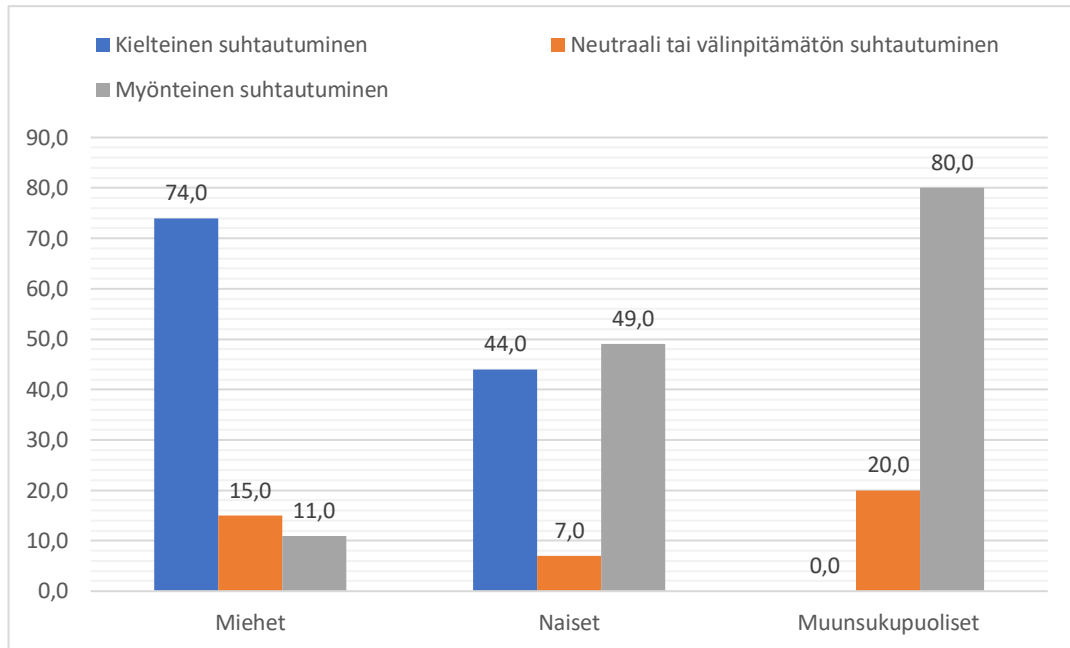
Kuviossa 7 on esitetty informanttien suhtautuminen *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen informanttien koulutustaustan mukaan.

KUVIO 7. Informanttien suhtautuminen nimikkeiden neutraalistamiseen koulutustaustoitain (%).

Kuten kuviosta 7 näkee, koulutustaustalla ei ole juurikaan merkitystä suhtautumisessa ammattinimikkeiden neutraalistamiseen. Erot ovat alle kahden prosenttiyksikön luokkaa, joten suhtautumista voidaan pitää aika lailla samana riippumatta siitä, onko informantilla toisen asteen vai korkea-asteen koulutus. Yllättävänkin tasainen tulos saattaa johtua ainakin osittain siitä, että informanteillani oli vain kahdenlaista koulutustaustaa. Jos aineistossani olisi ollut myös esimerkiksi koulutustaustaltaan perusasteen suorittaneita informantteja, olisivat erot voineet olla suurempia.

Seuraavassa kuviossa 8 on esitetty informanttien suhtautuminen *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen sukupuolittain.

KUVIO 8. Informanttien suhtautuminen nimikkeiden neutraalistamiseen sukupuolittain (%).

Kuviosta 8 näkee, että kielteisimmän nimikkeiden neutraalistamiseen suhtautuvat miesinformantit. Yli 74 % miesinformanteista suhtautuu kielteisesti *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen. Myönteisesti *mies*-loppujen neutraalistamiseen suhtautuu 11 % miesinformanteista. Kaikista muista sosiaalista taustaa erottelevista ryhmistä poiketen miesinformanttien ryhmässä neutraali suhtautuminen on yleisempää kuin myönteinen suhtautuminen. Sen sijaan muunsukupuoliset ovat ainoa ryhmä, jossa yksikään informantti ei suhtaudu nimikkeiden neutraalistamiseen kielteisesti. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että muunsukupuolisia informanteja on aineistossa ainoastaan viisi, joten prosenttiosuuksien laskeminen ja niistä yleistysten tekeminen ei ole mielekäästä. Joka tapauksessa muunsukupuolisten ryhmä vaikuttaisi suhtautuvan kaikkein myönteisimmän nimikkeiden neutraalistamiseen.

Hypoteesini oli, että miehet eivät pidä nimikkeiden neutraalistamista tarpeellisena asiana ja että naiset suhtautuvat neutraalistamiseen myönteisemmin kuin miehet. Hypoteesini osoittautui oikeaksi – aineistossani miehet suhtautuvat nimikkeiden muuttamiseen selvästi kielteisemmin kuin naiset. Ero saattaa johtua siitä, että miesten on helpompi hyväksyä geneeris-maskuliiniset ilmaukset, sillä *mies*-loppuiset ammattinimikkeet eivät sulje heitä sanan tarkoitteen ulkopuolelle, vaan päinvastoin sen sisäpuolelle. Naisilla ja muunsukupuolisilla tilanne on päinvastainen.

Yksi selvä ero vastauksissa sukupuolten välillä on siinä, että perustellessaan vastauksiaan naisinformantit vetoavat usein omaan identiteettiinsä. Esimerkeissä (34)–(37) naisinformantit käsittelevät *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä itsensä ja oman identiteettinsä kautta.

- (34) *Ehdottomasti pitäisi! En ole kovinkaan naisellinen nainen, mutta en tah-toisi olla esim. poliisietä lapsille.* (N30–39PK)
- (35) *- - Harrastan koiran kanssa henkilöhakua ja sielläkin olemme jokainen toistemme koirille maalimiehiä, vaikka olemme naisia. Turha tehdä asi-oista vaikeita ja loukkaantua tuollaisista. Meidän naisten kesken ei ole ongelma puhua itsestämme ja toisistamme maalimiehinä - -* (N20–29LK)
- (36) *Kyllä ehdottomasti. Olen oman urani aikana ollut varusmies, lentosota-mies ja nyt olen virkamies. Olisi se kiva olla joskus nainen.* (N30–39LT)
- (37) *- - Olen itse työskennellyt naisena mies-loppuisessa tehtävässä ja se he-rätti yllättäen hieman erikoisia ajatuksia. Etukäteen en oikeastaan asiaa edes ajatellut, mutta pidin tehtävän ääneen kertomista outona ja käytin välillä neutraalia vastinetta.* (N40–49LK)

Kuten esimerkeistä (34)–(37) näkee, naiset voivat käsitellä *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä omien kokemustensa ja tuntemustensa pohjalta – olipa suhtautuminen nimikkeiden neutraalistamiseen kielteinen tai myönteinen. Luonnollisestikaan miehet eivät voi tehdä samanlaista itsetutkiskelua, sillä ammattinimikkeiden *mies*-loppu ei jätä heitä sanan tarkoitteen ulkopuolelle, vaan jo lähtökohtaisesti liittyy miehet osaksi ammattia. Naiset taas voivat kokea jäävänsä *mies*-lopun vuoksi ammattinimikkeeseen tarkoitteen ulkopuolelle, mikä taas saattaa selittää sen, että naiset suhtautuvat miehiä myönteisemmin nimikkeiden neutraalistamiseen.

5.3. Neutraalien vastineiden käyttö *mies*-loppuisten nimikkeiden sijaan

Tässä luvussa käsittelen kyselylomakkeen kohdan 1b. Siinä informanteilta kysytään, tulisiko jo olemassa olevia neutraaleja vastineita suosia *mies*-loppuisten nimikkeiden sijaan (esimerkiksi *sähkömies* ja *sähköasentaja*). Jo olemassa oleviin neutraaleihin vastineisiin suhtautuminen on myönteisempää kuin *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen uusilla neutraaleilla vastineilla. Puolet informanteista suhtautuu myönteisesti neutraalien vastineiden käyttöön, 16 % informanteista suhtautuu kielteisesti neutraalien vastineiden käyttöön ja 34 % neutraalisti tai välinpitämättömästi.

Saman informantin suhtautuminen jo olemassa oleviin neutraaleihin vastineisiin saattaa olla hyvin erilainen kuin suhtautuminen uusiin korvaaviin vastineisiin. Esimerkeissä (38)–(41) on esitetty ensin saman informantin vastaus kysymykseen 1 a (*Tulisiko seksistisiä ammattinimikkeitä mielestäsi muuttaa neutraalimmaksi*) ja sen alla on saman informantin vastaus kysymykseen 1 b (*Tulisiko mielestäsi käyttää neutraaleja vastineita miesloppuisten nimikkeiden sijaan? Esimerkiksi käyttää sähköasentajaa sähkömiehen sijaan?*).

- (38) (a) *Ei, nyassiero sanoilla ja lisäksi puhemies on vakiintunut termi.* (N≥50LK)
 (b) *Kyllä jos vakiintunut vastine löytyy kuten esimerkissäsi. Esim itse käytän aina asentaja nimitystä. Sähkömies on jo vanhahtava.* (N≥50LK)
- (39) (a) *Ei, minusta ei väliä. Työ puhuu puolestaan.* (N≥50LT)
 (b) *Noh, sähköasentaja tietenkin parempi.* (N≥50LT)
- (40) (a) *Ei, jokainen kyllä ymmärtää että puhemies voi olla joko nainen tai mies.* (N20–29KK)
 (b) *Kyllä, jos neutraali nimike on olemassa.* (N20–29KK)
- (41) (a) *Ei, nimike ei estä toimimasta "virkamiehenä" tms. Enemmän seksististä on alkaa erittelemään naiset ja miehet omiin lokeroihinsa... **tasa-arvoa** on se ettei kumpaakaan kohdella tai nimitetä sukupuolen mukaan erikseen miksikään.* (M40–49LK)
 (b) *Jos on vakiintunut vaihtoehto olemassa niin mitään estettä ei ole käyttää neutraalia vaihtoehtoa, suorastaan suositeltavaa.* (M40–49LK)

Esimerkeistä (38)–(41) ilmenee, että vaikka informantin suhtautuminen nimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla nimikkeillä on kielteinen, olemassa olevien neutraalien vastineiden käyttö saatetaan kokea paremmaksi vaihtoehdoksi kuin *mies*-loppuisen nimikkeen korvaaminen uudella vastineella. Vaikka lähes puolet informanteista suhtautuu kielteisesti *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen, neutraalien vastineiden käyttöön suhtaudutaan huomattavasti myönteisemmin. Hyvän ammattinimikkeen nähdään siis olevan sellainen, joka on vakiintunut (esimerkit (35) ja (38)). Siinä missä *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä pidetään vakiintuneina, samaa vaaditaan mahdolliselta neutraalilta vastineelta.

Kysymyksessä ”Tulisiko mielestäsi käyttää neutraaleja vastineita *mies*-loppuisten nimikkeiden sijaan? Esimerkiksi käyttää sähköasentajaa sähkömiehen sijaan?” mielenkiintoi-

nen esiin nouseva asia on informanttien huomio siitä, että esimerkissä annettu *sähköasentaja* on jo virallisesti käytössä. Kun nimike on jo virallisesti käytössä, sitä pidetään hyvänä vaihtoehtona *mies*-loppuiselle vastineelle (esimerkit (42) ja (43)).

- (42) *Tämä olisi ihan hyvä, mutta eikös virallisesti jo käytetä em. nimityksiä.* -
- (M40–49LK)
(43) *Tuo sähköasentaja on jo ammattinimike. Tuon tyylliset ovat hyviä.*
(N≥50PK)

Neutraalien nimikkeiden suosiminen ja käyttö vaatisi siis sen, että neutraali vastine on olemassa ja se olisi jo vakiintunut. Lisäksi hyvän neutraalin vastineen ominaisuudeksi mielletään se, että vastine on jo virallisesti käytössä (esimerkit (42) ja (43)). Esimerkiksi *sähköasentaja* on aiemmin ollut *sähkömies*, ja on varmaankin ottanut oman aikansa, että nimike *sähköasentaja* on tullut viralliseksi nimikkeeksi ja vakiintunut käyttöön. Voitaisiin päätellä, että uusilla seksistisiä nimikkeitä korvaavilla nimikkeillä olisi samanlainen kehityskaari edessään, vaikka ne tuntuisivat aluksi hankalilta. Kielitoimiston johtaja Salli Kankaanpää onkin todennut usein olevan niin, että se, mihin korva ja silmä ovat kielessä tottuneet, tuntuu ainoalta oikealta vaihtoehdolta. Kun ryhdytään käyttämään uutta ilmausta, se tuntuu aluksi oudolta, mutta hyvin pian siihenkin tottuu. (Savon Sanomat 21.1.2020.) Se, että suhtautuminen jo olemassa oleviin neutraaleihin vastineisiin on niin paljon suotuisampaa kuin *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaaminen uusilla vastineilla, saattaa osaltaan selittyä kysymyksessä annetulla *sähkömies* ja *sähköasentaja* -esimerkillä. Koska nimike *sähköasentaja* on jo virallinen ja vakiintunut nimike, informantit voivat kokea sen sopivana vaihtoehtona.

5.4. Nais- ja miespuolisten työntekijöiden nimikkeiden eroavaisuus

Tässä alaluvussa käsittelen kyselylomakkeen kysymyksen 2. Kyselylomakkeen kysymyksessä 2 informantteja pyydettiin kertomaan, millaisia ajatuksia heissä herättää nimikkeiden *stuertti* ja *lentoemäntä* jaottelu. 30 % vastaajista kokee, että toimiva vaihtoehto olisi korvata *stuertti*- ja *lentoemäntä*-tyyliset työntekijät sukupuolen perusteella erottavat nimikkeet yhdellä nimikkeellä, joka olisi sama molemmille sukupuolille (esimerkit (44) ja (45)).

- (44) *Lentoavustajalla tai jollain muulla vastaavalla voisi **korvata kummankin nimikkeen ja saavuttaa näin parempi tasa-arvo millä tahansa tavoin identifioivat ihmiset huomioiden.*** (MUU20–29LK)
- (45) *Mielestäni esim. lentoemäntä-nimike on jäänne vanhoilta ajoilta, ja tälle ammattikunnalle voisi olla **yksi yhteinen nimike**, kuten muillekin.* (N20–29PT)

Kuten esimerkeistä (44) ja (45) näkee, informantit eivät pidä nimikkeiden jaottelua sukupuolen mukaan järkevänä. Yksi yhteinen nimike kaikille sukupuolille koetaan paremmaksi vaihtoehdoksi. Näkemys yhdestä yhteisestä nimikkeestä on naisten ja muunsukupuolisten yleisin vastaus kysymykseen 2: Yhtä yhteistä nimikettä ehdottaa 32 % naisista. Muunsukupuolisista samaa ehdottaa 2 informanttia ja miehistä 22 %.

26 % informanteista suhtautuu neutraalisti tai välinpitämättömästi nimikkeiden eroavaisuuteen sukupuolten välillä (esimerkit (46)–(48)).

- (46) ***Ei herätä kummempia ajatuksia.** Molemmat kuulostavat ammattimaisilta* (M20–29PT)
- (47) ***Ei paljon mitään.** Lienee vähän sama asia kuin se että nainen saa käyttää housuja vapaasti mutta mies mekossa on vähän outoa.* (M30–39LT)
- (48) *Että tämäkö maailman isoin murhe. Eikö se ole pääasia, että onko ammatti **eikä sen nimellä niin väliä.*** (N30–39LK)

Miehet suhtautuvat yleisimmin neutraalisti tai välinpitämättömästi kysymykseen 2 (37 %). Naisista asiaan suhtautui neutraalisti tai välinpitämättömästi 22 % ja muunsukupuolisista yksi informantti. Se, miksi miehet suhtautuvat välinpitämättömästi nimikkeiden määräytymiseen sukupuolen mukaan, voi selittyä sillä, ettei asialla ole juurikaan merkitystä heidän ammattinimikkeisiinsä: miespuolisesta työntekijästä käytetään todennäköisesti joka tapauksessa geneeris-maskuliinista tai neutraalia ammattinimikettä, ei esimerkiksi *lentoemäntä*-nimikettä.

18 %:ssa vastauksista informantit pitävät nimikkeitä *lentoemäntä* ja *stuerkki* jäänteinä tai katsovat niiden olevan seurausta ammattikunnan nais- tai miesvaltaisuudesta (esimerkit (49)–(51)).

- (49) *Uskon että nämä asiat ovat **enemmänkin jäänteitä menneiltä vuosikymmeniltä**, eivätkä niinkään merkkejä nykyaikaisesta sukupuolten eriarvoisuudesta.* (N20–29LK)

- (50) *Uskon että tämä viittaa ammattiryhmiin jotka ovat ammattialan syntyessä aikoinaan olleet nais- tai miespainotteisia aloja.* (N20–29LT)
- (51) *Käsittäisin asian niin, että kun menneisyydessä on keksitty käyttää nimeä ”puhemies” tai ”palomies”, nimike on enemminkin personoitu henkilöön, joka sitä kyseistä tiettyä ammattia harjoittaa, eikä pelkästään ”mieheen”. Kun taas esimerkiksi stuerttien ammatti on tullut vasta paljon myöhemmin pinnalle, jolloin on jo osattu nimittää ammattinimikkeet paremmin kuin aikaisemmin.* (M20–29LK)

Esimerkeissä (49)–(51) informantit päättelevät *stuertti*-nimikkeen olevan seurausta ammattikunnan aikaisemmasta naisvaltaisuudesta. Kun alalle on tullut miehiä, on heille keksitty uusi ammattinimike *lentoemännän* tilalle. On kuitenkin ristiriitaista, että siinä missä *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä perustellaan usein sillä, että ilmiö on luonnollinen seuraus ammatin aiemmasta sukupuolijakaumasta, samaa perustelua käytetään myös nimikkeiden *lentoemäntä* ja *stuertti* selittämiseksi ja oikeuttamiseksi. Jos oletetaan, että *lentoemäntä*-ammattinimike on seurausta lentoemäntien naisvaltaisuudesta samalla tavalla kuin *mies*-loppuiset nimikkeet ammattien miesvaltaisuudesta, jäänne ei selitä sitä, miksi alan miespuolisille työntekijöille on keksitty neutraali *stuertti*-nimike, mutta naispuolisille työntekijöille ei katsota olevan tarpeellista miettiä vastaavaa neutraalia vastinetta. Tällä tavalla asian on kokenut myös 17 % informanteista.

- (52) *Ehkä sellaisia, että miehelle pitää olla omaa sukupuolta ilmentävä ammattinimike jos alkuperäinen on naisiin viittaava, mutta naisten kohdalla tätä ei nähdä niin tärkeäksi. Nyt ku alkaa aattelee nii onhan se aika perseestä ja miehiä erityisempään asemaan nostavaa.* (N20–29PK)
- (53) *Koen tämän hieman naisia halventavaksi.* (M20–29LK)

Esimerkeissä (52) ja (53) jaottelu *lentoemäntiin* ja *stuertteihin* nähdään naisia syrjivänä, epätasa-arvoisena ja miehiä ylempi-arvoiseksi nostattavana epäkohtana. Esimerkeissä (52) ja (53) ammattinimikkeiden jaottelua sukupuolen mukaan ei nähdä tasa-arvoisena asiana ainakaan *stuertin* ja *lentoemännän* tapauksessa.

13 prosentissa vastauksista informantit näkevät ammattinimikkeiden, kuten *lentoemäntä* ja *stuertti*, määräytymisen sukupuolen mukaan ymmärrettävänä tai myönteisenä asiana. Esimerkeissä (54)–(56) informantit pitävät ammattinimikkeiden määräytymistä sukupuolen mukaan hyvänä asiana.

- (54) ***Ymmärrettävä asia**, mies ei voi olla emäntä. Eihän nainenkaan ole isäntä missään yhteydessä.* (N30–39LK)
- (55) ***Suomessa on ennen ollut -tar ja -tär päätteisiä nimikkeitä**, esim. tarjoilijatar tai opettajatar. Nämä voisi ottaa taas käyttöön.* (N30–39LK)
- (56) *Voisiko tätä käyttää useammassa ammatissa?* (N20–29PK)

Osa informanteista toivoo, että kaikilla aloilla sukupuoli eriteltäisiin ammattinimikkeessä (esimerkiksi *tAr*-johtimen avulla, esimerkki (54)). *-tAr*-johtimet ovat suurin feminiinijohdosten ryhmä (VISK), jolla on tuotettu naiseen viittaavia sanoja. Feminiinijohdinten käyttö on kuitenkin vähentynyt tasa-arvon lisääntymisen myötä, vaikkakin yhä niitä tapaa joissakin yhteyksissä (Kyrölä 1990). Aineistossa tapaa nimetä mies- ja naispuoliset työntekijät eri nimikkeillä toivotaan myös muille aloille (esimerkit (55)–(56)).

Informantin N30–39LK (esimerkki (54)) näkemys siitä, ettei mies voi olla *emäntä*, sillä nainenkaan ei ole missään yhteydessä *isäntä*, on mielenkiintoinen. Informantti ei ole kuitenkaan kokenut *mies*-loppuisten nimikkeiden muuttamista merkitykselliseksi asiaksi. *Emäntä* ja *isäntä* koetaan mahdollisesti semanttisesti enemmän sukupuolta osoittaviksi sanoiksi kuin *mies* ammattinimikkeen perässä – mies ei voi olla *emäntä* eikä nainen *isäntä*. Kuitenkin nainen voi hyvin käyttää *mies*-loppuista ammattinimikettä, jos *mies*-sanan ei koeta viittaavan tässä tehtävässä sukupuoleen.

Viidessä vastauksessa informantit pohtivat nimikkeiden laatua myös siitä näkökulmasta, että työntekijä olisi muunsukupuolinen (esimerkki (57)), ja kahdessa vastauksessa erilaisten nimikkeiden koetaan aiheuttavan epäselvyyttä (esimerkki (58)).

- (57) *Ärsyttävää kahtiajaottelua. Entä muunsukupuoliset? Minusta kaikille tulisi olla sama nimike* (N20–29LK)
- (58) ***Lähinnä sekoittaa** koska noin erilaiset nimikkeet tuo heti mieleen, että onko heillä kuitenkin samanlainen työnkuva?* (N40–49LT)

Esimerkissä (57) informantti pohtii, miten muunsukupuolisten ammattinimike määräytyy sellaisissa tapauksissa, joissa naisilla ja miehillä on omat nimikkeensä. Tällaisissa tilanteissa muunsukupuoliselle ainoa vaihtoehto on käytännössä valita joko miestä tai naista tarkoittava ammattinimike. Kolmas nimike muunsukupuolisille olisi tietysti yksi mahdollinen vaihtoehto, mutta sen käytännöllisyydestä lienee erilaisia mielipiteitä. Esimerkissä

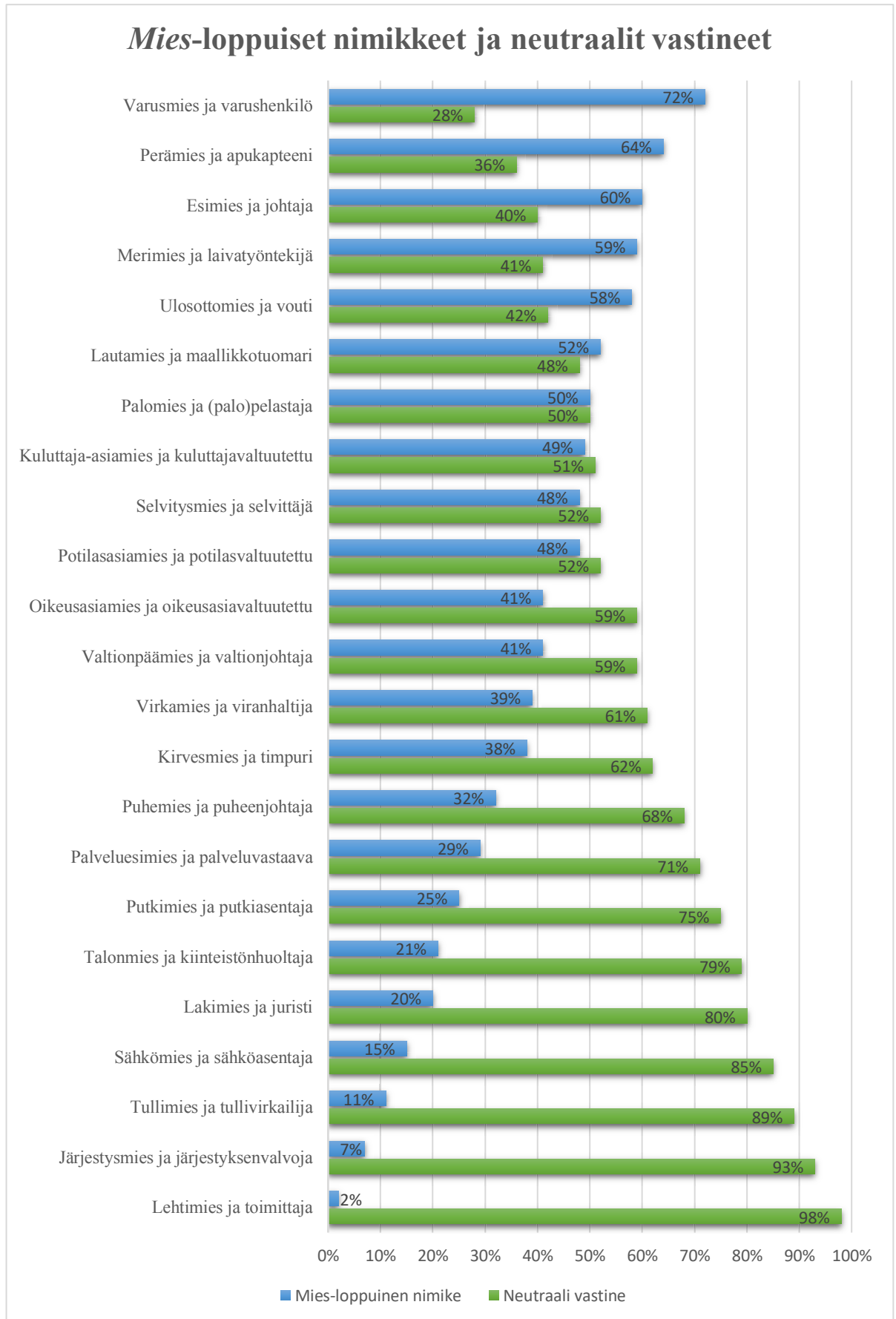
(58) informantti kuvaa erilaisten nimikkeiden aiheuttavan epäselvyyttä ammatin työnkuvasta. Jos muunsukupuolisille olisi vielä oma nimikkeensä, olisi tilanne mahdollisesti vielä huomattavasti nykyistä sekavampi.

Yhteenvetona voidaan todeta, että enemmistö (30 %) informanteista pitäisi hyvänä vaihtoehtona korvata työntekijät sukupuolen mukaan erottelevat nimikkeet yhdellä nimikkeellä. Näin otettaisiin huomioon myös alalla työskentelevät muunsukupuoliset. Uskon, että informanttien näkemys juontaa juurensa siitä, ettei ammattinimikkeen määräytyminen sukupuolen mukaan ole kovin yleistä. Jos eri sukupuolilla olisi yleisesti eri ammattinimikkeet, voisi informanttien suhtautuminen olla hyväksyvämpää.

6. *MIES*-LOPPUISET NIMIKKEET JA NIIDEN NEUTRAALIT VASTINEET

Tässä luvussa analysoin kyselylomakkeen kohdan 3. Kohdassa 3 informanttien tuli valita ensin *mies*-loppuisen ammattinimikkeen ja neutraalin vastineen väliltä parempi ja sitten perustella valintansa. Tämän jälkeen informantilta kysytään, kummalla nimikkeellä hän haluaisi itseään kutsuttavan, jos edustaisi kyseistä ammattia. Käsittelen analyysissäni ensin kysymyksen 3 ensimmäisen kysymyksen eli sen, mitä nimikkeitä informantit ovat valinneet ja miksi. Luvussa 6.4. siirryn kysymykseen, jossa informantit ovat valinneet, millä nimikkeellä he tahtoisivat itseään kutsuttavan. Analyysissäni käytän sanaa *ryhmä* kuvaamaan kutakin sosiaalisen taustan mukaan yhteen koottua informanttijoukkoa. Esimerkiksi naisinformantit ja miesinformantit muodostavat omat ryhmänsä.

Kuviossa 9 on esitettyä informanttien valinnat kysymykseen 3 ”Kumpi vaihtoehdoista on mielestäsi parempi?” Kuviossa ylempi, sininen palkki edustaa *mies*-loppuista vaihtoehtoa ja alempi, vihreä palkki sen neutraalia vastinetta. Nimikkeet on järjestetty kuvioon suuruusjärjestykseen siten, että parhaimmaksi koettu *mies*-loppuinen ammattinimike on ylimpänä ja parhaimmaksi koettu neutraali vastine alimpana.

KUVIO 9. *Mies-loppuiset ammattinimikkeet ja neutraalit vastineet.*

Kuten kuviosta 9 näkee, ainoastaan ammattinimikkeet *esimies*, *varusmies*, *ulosottomies*, *perämies*, *lautamies* ja *merimies* mielletään neutraalia vastinetta useammin paremmaksi vaihtoehdoksi. *Palomies*- ja *(palo)pelastaja*-nimikkeissä informanttien vastaukset jakautuvat tasan nimikkeiden kesken. Lopuissa 16 nimikkeessä enemmistö informanteista kokee neutraalin vastineen *mies*-loppuista nimikettä paremmaksi vaihtoehdoksi. Kaikkein suosituin neutraali vastine on *toimittaja*, jonka 98 % vastaajista on valinnut *lehtimiestä* paremmaksi vaihtoehdoksi. Seuraavaksi parhaimmiksi neutraaleiksi vastineiksi informantit ovat valinneet *järjestyksenvalvojan* ja *tullivirkailijan*. Vähiten suosittu neutraali vastine taas on *varushenkilö*. Informanteista 72 % on valinnut *varusmiehen varushenkilöä* paremmaksi vaihtoehdoksi. Kaiken kaikkiaan neutraalit vastineet ovat saaneet huomattavasti enemmän kannatusta informanteilta kuin *mies*-loppuiset nimikkeet. Vähiten suosittu *varushenkilönkin* on valinnut *varusmiestä* paremmaksi vaihtoehdoksi 28 % informanteista.

Tulos on yllättävä, sillä lomakkeen ensimmäisen kysymyksen perusteella selvä enemmistö ei koe *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamista tarpeelliseksi. Se, että enemmistö informanteista on kokenut lähes 70 % neutraaleista vastineista *mies*-loppuisia nimikkeitä paremmiksi vaihtoehdoiksi, on siis hieman ristiriitainen aiempien tulosten kanssa. Luvussa 5.2. esitin, että kielteinen suhtautuminen saattaa selittyä lomakkeen ensimmäisessä kysymyksessä annettujen *puhemies* ja *puheenjohtaja*-nimikkeiden huonoudella. Kuten kuviosta 9 huomaa, kysymyksessä 3 *puheenjohtaja* on kuitenkin arvioitu huomattavasti paremmaksi vaihtoehdoksi kuin *puhemies*. Kielteinen suhtautuminen ei siis liity ainakaan suuresti annettuun esimerkkiin. Vaikuttaisikin siltä, että negatiivinen suhtautuminen *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla vastineilla liittyy jonkinlaisiin ennakoasenteisiin. Puhuttaessa sukupuolineutraalista kielestä saatetaan ajatella, että pyrkimyksenä on häivyttää sukupuolet kokonaan. Sukupuolineutraalissa kielenkäytössä pyritään tasa-arvoiseen kielenkäyttöön, mutta se ei kiellä sukupuolen mainitsemista silloin, kun sukupuoli on asiassa olennainen. Toisekseen nimikkeiden muuttamista saatetaan pitää työläänä ja ajatella, että kielellä ei ole merkitystä. Neutraalit nimikkeet tuntuvat useimmiten silti *mies*-loppuisia paremmilta, kun niitä aletaan tutkia ja pohtia.

Korkea-asteen suorittaneet informantit valitsevat toisen asteen suorittaneita informantteja useammin neutraalin vastineen *mies*-loppuista vaihtoehtoa paremmaksi vaihtoehdoksi.

Enemmistö korkea-asteen suorittaneista informanteista on valinnut *mies*-loppuisista nimikkeistä *esimiehen*, *varusmiehen*, *ulosottomiehen*, *perämiehen*, *lautamiehen* ja *merimiehen* neutraaleja vastineita paremmiksi nimikkeiksi. Enemmistö toisen asteen suorittaneista informanteista on valinnut samat *mies*-loppuiset nimikkeet neutraalia vastinetta paremmiksi kuin korkea-asteen suorittaneet informantit. Niiden lisäksi suurin osa toisen asteen suorittaneista informanteista on valinnut myös *palomiehen* ja *potilasasiamiehen* neutraaleita vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi. Suurin näkemysero koulutustaustojen kesken on nimikkeiden *palomies* ja *(palo)pelastaja* arvioinnissa. Korkea-asteen suorittaneista informanteista 44 % eli vähemmistö on vastannut *palomiehen* olevan parempi vaihtoehto kuin *(palo)pelastaja*. Toisen asteen suorittaneista informanteista taas 66 % eli selvä enemmistö kokee *palomiehen* neutraalia vastinetta paremmaksi vaihtoehdoksi. Muuten erot ovat melko vähäisiä eri koulutustaustaisten informanttien kesken, vaikkakin toisen asteen suorittaneet informantit arvioivat keskimääräisesti *mies*-loppuiset nimikkeet hieman neutraaleja vastineita paremmiksi kuin korkea-asteen suorittaneet informantit. Molemmissa ryhmissä neutraalit vastineet valitaan useammin paremmaksi vaihtoehdoksi kuin *mies*-loppuiset ammattinimikkeet.

Vanhin ikäryhmä (≥ 50) valitsee kaikista ikäryhmistä useimmin neutraalin vastineen *mies*-loppuisen ammattinimikkeen sijaan. Vanhimmassa ikäryhmässä vain *varusmies*, *perämies*, *lautamies* ja *merimies* on valittu *mies*-loppuisista ammattinimikkeistä neutraalia vaihtoehtoa paremmaksi nimikkeeksi. 40–49-vuotiaiden ikäryhmässä on valittu kaikista ikäryhmistä useimmin *mies*-loppuiset ammattinimikkeet neutraaleja vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi. Kyseisessä ikäryhmässä enemmistö informanteista on valinnut neutraalia vastinetta paremmiksi *mies*-loppuisiksi nimikkeiksi *palomiehen*, *esimiehen*, *varusmiehen*, *potilasasiamiehen*, *kuluttaja-asiamiehen*, *perämiehen*, *valtionpäämiehen*, *selvitysmiehen* ja *merimiehen*. Toiseksi useimmin *mies*-loppuisia nimikkeitä on valinnut toiseksi nuorin ikäryhmä (30–39-vuotiaat): seitsemää *mies*-loppuisista nimikettä on pidetty neutraalia vastinetta parempana vaihtoehtona. Nuorimmassa ikäryhmässä (20–29-vuotiaat) viittä *mies*-loppuisista nimikettä pidetään neutraalia vastinetta parempana vaihtoehtona.

Vertailtaessa informantteja keskenään heidän asuinalueidensa mukaan kainuulaiset informantit suosivat useimmin neutraaleja vastineita *mies*-loppuisien ammattinimikkeiden sijaan. Kainuulaiset informantit ovat valinneet *mies*-loppuisista nimikkeistä *varusmiehen*

ja *perämiehen* neutraaleja vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi. *Esimiehen*, *ulosottomiehen*, *oikeusasiamiehen*, *kuluttaja-asiamiehen* ja *merimiehen* kainuulaiset informantit ovat kokeneet yhtä hyviksi vaihtoehtoiksi kuin neutraalin vastineen. Muissa 16 nimikkeessä kainuulaiset informantit ovat valinneet neutraalin vastineen *mies*-loppuista nimikettä paremmaksi vaihtoehtoksi. Enemmistö pohjoispohjalaisista informanteista on kokenut *palomiehen*, *esimiehen*, *varusmiehen*, *ulosottomiehen*, *perämiehen*, *selvitysmiehen* ja *merimiehen* neutraalia vastinetta paremmaksi vaihtoehtoksi. Lappilaisten valinnat ovat hyvin pitkälle samansuuntaisia kuin pohjoispohjalaisten informanttien valinnat.

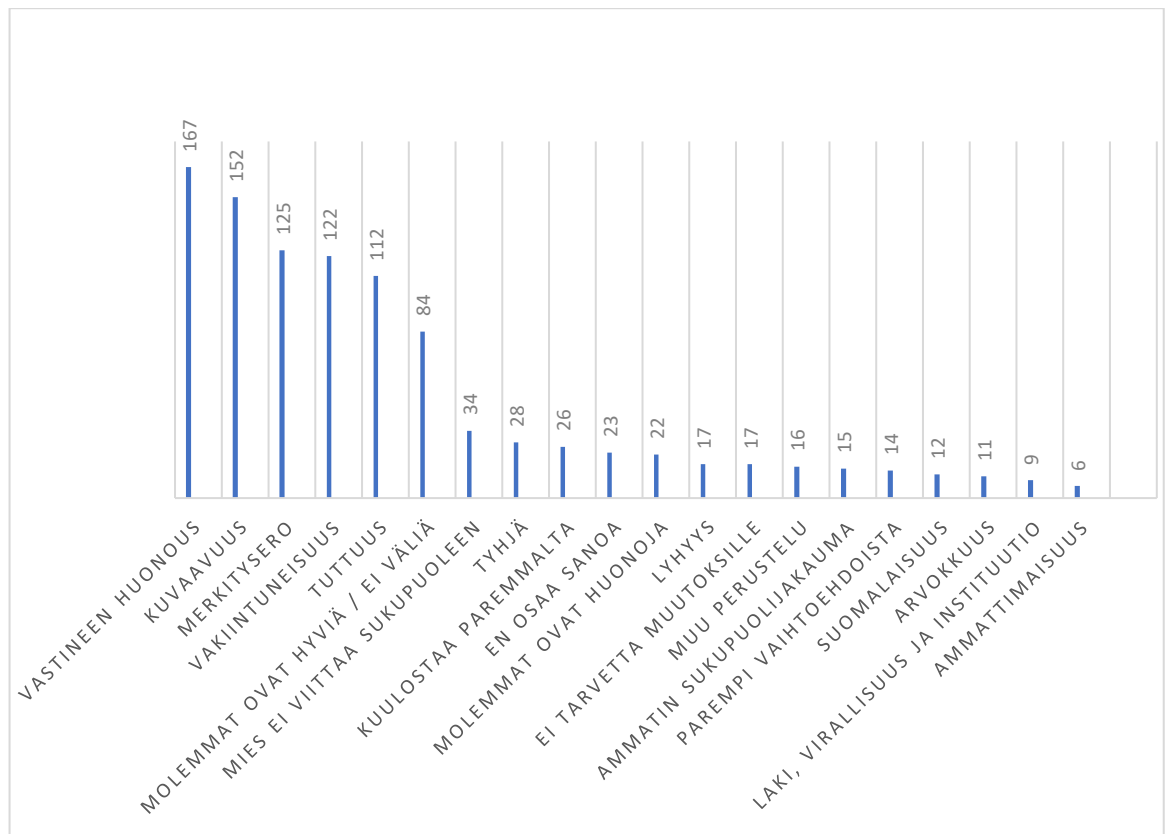
Kaikkein selvin ero informanttiryhmien valinnoissa on eri sukupuolten välillä. Enemmistö miesinformanteista on kokenut kaikkiaan 12 nimikkeessä *mies*-loppuisen vaihtoehdon neutraalia nimikettä paremmaksi vaihtoehtoksi. Enemmistö miesinformanteista on arvioinut *palomiehen*, *esimiehen*, *virkamiehen*, *varusmiehen*, *ulosottomiehen*, *oikeusasiamiehen*, *potilasasiamiehen*, *kuluttaja-asiamiehen*, *perämiehen*, *valtionpäämiehen*, *lautamiehen*, *selvitysmiehen* ja *merimiehen* neutraaleja vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi. Valtaosa naisinformanteista taas on valinnut viisi nimikettä, *varusmiehen*, *ulosottomiehen*, *perämiehen*, *lautamiehen* ja *merimiehen* neutraaleja vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi. Enemmistö muunsukupuolisista informanteista ei ole valinnut yhtään *mies*-loppuista nimikettä neutraalia vastinetta paremmaksi vaihtoehtoksi. Miesinformantit siis suosivat naisia ja muunsukupuolisia useammin *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä. Tulos on odotuksenmukainen aiempiin tuloksiin verrattuna: miesinformantit suhtautuivat naisia ja muunsukupuolisia kielteisemmin *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamiseen. Jos *mies*-loppuiset nimikkeet koetaan hyviksi eikä niiden muuttamista koeta tarpeelliseksi, on loogista, ettei neutraaleja vastineita suosita *mies*-loppuisten nimikkeiden rinnalla.

Informanttien sosiaalisia taustoja vertailtaessa selkeimmin esiin nouseva tekijä on informantin sukupuoli. Miesinformantit valitsevat *mies*-loppuisen nimikkeen useammin paremmaksi vaihtoehtoksi kuin neutraalin vastineen. Miehet valitsevat 52-prosenttisesti *mies*-loppuisen ammattinimikkeen paremmaksi kuin neutraalin vastineen. Kaikissa muissa ryhmissä *mies*-loppuinen ammattinimike on valittu neutraalia vastinetta paremmaksi korkeintaan 48-prosenttisesti. Kaikkein useimmin neutraalin vastineen *mies*-loppuista nimikettä paremmaksi vaihtoehtoksi valitsevat muunsukupuoliset. Enemmistö

muunsukupuolisista informanteista valitsee jokaisesta nimikkeestä paremmaksi vaihtoehdoksi neutraalin vastineen.

6.1. Informanttien perustelut *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden valintaan

Jokaisen ammattinimikeparin jälkeen informanttien tuli perustella, miksi he valitsivat kyseisen ammattinimikkeen. Olen koonnut informanttien perustelut *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden valintaan kuvioon 10. Perustelun yhteydessä ilmoitettu luku kertoo, kuinka monta kertaa perustelua on käytetty aineistossa. Yksi informantti on voinut perustella valintaansa useammalla eri perustelulla, joten perustelujen lukumäärä on suurempi kuin informanttien määrä. Asiattomat ja selvästi vitsillä kirjoitetut vastaukset olen jättänyt analyysini ulkopuolelle.

KUVIO 10. Informanttien perustelut *mies*-loppuisten nimikkeiden valintaan.

Kuten kuvioista 10 näkee, kaikkein yleisin perustelu *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle neutraalin vastineen sijaan on vastineen huonous. Neutraalin vastineen huonoutta on käytetty perusteluna nimikkeiden *palomies (palo)pelastaja*, *puhemies (puheenjohtaja)*, *esimies (johtaja)*, *virkamies (viranhaltija)*, *varusmies (varushenkilö)*, *putkimies (putkiasentaja)*, *ulosottomies (vouti)*, *oikeusasiamies (oikeusasiantuntija)*, *potilasasiamies (potilasvaltuutettu)*, *kuluttaja-asiamies (kuluttajavaltuutettu)*, *perämies (apukapteeni)*, *kirvesmies (timpuri)*, *valtionpäämies (valtionjohtaja)*, *lautamies (maallikkotuomari)* ja *selvitysmies (selvittäjä)* valinnalle, eli runsaat 65 % neutraaleista vastineista on koettu aineistossani huonoiksi vastineiksi. Informantit pitävät *varushenkilöä* useimmin huonona vastineena: 33 informanttia perustelee *varusmiehen* valintaa sillä, että *varushenkilö* on jollakin tavalla huono nimike. *Voutia* pidetään toiseksi huonoimpana vastineena: 22 informanttia pitää *voutia* huonona vastineena *ulosottomiehelle*. Kolmanneksi useimmin huonoksi vastineeksi on koettu *selvittäjä*.

Alla olevaan sanapilveen on koottu ominaisuudet, joita informantit yhdistävät neutraaleihin vastineisiin silloin, kun he kokevat ne huonoiksi ammattinimikkeiksi. Sanapilvessä ominaisuudet näkyvät niin, että useimmin mainitut ominaisuudet näkyvät kaikkein suurimmalla fontilla ja harvimmin mainitut ominaisuudet näkyvät pienellä.

KUVIO 11. Informanttien neutraaleihin vastineisiin liittämät epäsuotuisat ominaisuudet.

Kuten kuviosta 11 näkee, neutraaleihin vastineisiin yhdistetyt ominaisuudet, esimerkiksi tyhmyys, teennäisyys ja kömpelyys, ovat suurimmaksi osaksi negatiivisia. Useimmin neutraalin vastineen huonoksi ominaisuudeksi nimetään nimikkeen vanhuus (tai vanhanaikaisuus). Etenkin nimikkeisiin *vouti* ja *timpuri* yhdistetään vanhanaikaisuus. Ammattinimikkeen vanhuus on usein mainittu myös *mies*-loppuisiin ammattinimikkeisiin liitetyissä epäsuotuisissa ominaisuuksissa (ks. kuvio 4). Toisaalta esimerkiksi historiallisuus on mainittu myös *mies*-loppuisten nimikkeiden myönteiseksi ominaisuudeksi (ks. kuvio 3). Ammattinimikkeiden vanhuutta pidetään kuitenkin selvästi useammin negatiivisena kuin positiivisena ominaisuutena.

Se, että *mies*-loppuinen nimike kuvaa ammatin sisältöä, on toiseksi yleisin perustelu sille, että *mies*-loppuinen nimike on koettu neutraalia vastinetta paremmaksi vaihtoehdoksi. Aineistossani nimikkeiden *palomies*, *lakimies*, *puhemies*, *esimies*, *talonmies*, *virkamies*, *varusmies*, *lehtimies*, *putkimies*, *sähkömies*, *ulosottomies*, *oikeusasiamies*, *potilas-asiamies*, *kuluttaja-asiamies*, *perämies*, *palveluesimies*, *valtionpäämies*, *kirvesmies*, *launtamies*, *selvitysmies* ja *merimies* valintaa perustellaan nimikkeiden kuvaavuudella. Esimerkeissä (59) ja (60) informantit perustelevat *mies*-loppuisten nimikkeiden valintaa niiden kuvaavuudella.

(59) **Kertoo mielestäni paremmin mikä tehtävä ammattinimikkeellä on.**
(N30–39LT)

(60) **Kuvaa tehtävää paremmin.** (M40–49PT)

Kaikkein useimmin kuvaavuus on perusteluna *ulosottomiehen* valinnalle. Kuvaavuuden lisäksi informantit käyttävät usein myös adjektiivia *selkeä* samassa merkityksessä kuvaavuuden kanssa. Kun *mies*-loppuista nimikettä pidetään selkänä, voidaan neutraalin vastineen olettaa olevan epäselvä tai aiheuttavan sekaannusta. Esimerkiksi nimikkeiden *johdaja* ja *laivatyöntekijä* käytön koetaan aiheuttavan sekaannusta, koska ne eivät kuvaa ammattia yhtä selkeästi kuin *esimies* ja *merimies*. *Selvittäjä* taas pidetään epäselvänä nimikkeenä, koska kyseistä nimikettä käyttävän työntekijän työnkuvaa ei tiedettäisi – *selvitysmiehen* sen sijaan koetaan usein olevan jo tuttu ja sen vuoksi selkeä nimike.

Kolmanneksi yleisin perustelu *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle neutraalin vastineen sijaan on nimikkeiden välillä nähty merkitysero. Informantit eivät koe, että *mies*-loppui-

nen nimike ja sen neutraali vastine kuvaisivat samaa ammattia. Tätä perustelua on käytetty nimikkeiden *puhemies*, *esimies*, *talonmies*, *virkamies*, *varusmies*, *lehtimies*, *putkimies*, *järjestysmies*, *ulosottomies*, *oikeusasiamies*, *potilasasiamies*, *kuluttaja-asiamies*, *perämies*, *tullimies*, *palveluesimies*, *kirvesmies*, *valtionpäämies*, *lautamies* ja *merimies* valinnalle. Esimerkkeihin (61) ja (62) on poimittu informanttien perustelut nimikkeiden *talonmies* ja *esimies* valitsemiselle.

- (61) ***Talonmies on henkilö joka asuu talossa jota hoitaa tai on suoraan taloyhtiön palveluksessa. Kiinteistöhuoltaja taas ulkopuolisen yrityksen työntekijä. Vertailu ei ole mielestäni mielekäs*** (M20–29LT)
- (62) ***Esimies ja johtaja ei ole samaa tehtävää tarkoittava nimike, joten kysymys on hieman erikoinen.*** (M30–39LK)

Esimerkeissä (61) ja (62) informantit perustelevat nimikkeiden *talonmies* ja *esimies* valintaa sillä, että heidän mielestään *kiinteistöhuoltaja* ja *johtaja* eivät kuvaa samaa tehtävää kuin niille ehdotetut *mies*-loppuiset vastineet. *Talonmiehen* ja *kiinteistöhuoltajan* välillä nähdään merkitysero esimerkiksi siinä, että *talonmies* on huollettavan talon asukas, *kiinteistöhuoltaja* ei. Useimmin merkitysero on nähty nimikkeiden *esimies* ja *johtaja* välillä (esimerkki (62)). Kaksi kolmesta *esimiehen johtajan* sijaan valinneista on perustellut valintaansa nimikkeiden merkityserolla. Nimikkeiden *esimies* ja *johtaja* ei koeta kuvaavan samaa ammattia, koska *esimiehen* koetaan usein voivan tarkoittaa *johtajaa* alemmaa porrasta organisaatioissa. *Johtaja* kuvaa yrityksen ylintä johtoa, *esimies* taas lähintä pomoa. Nimikkeiden välillä nähdään olevan siis merkitysero hierarkiassa. Neljä informanttia kokee lisäksi *esimiehen johtajaa* helpommin lähestyttäväksi ja lähempänä työntekijöitä työskenteleväksi. Toiseksi useimmin merkityserolla perustellaan *puhemiehen* valintaa *puheenjohtajan* sijaan (18 kertaa). Nimikkeiden ei koeta tarkoittavan samaa asiaa, koska vain eduskunnassa on *puhemies*, *puheenjohtaja* yleensä esimerkiksi kokouksissa.

Neljänneksi yleisin perustelu *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle on nimikkeen vakiintuneisuus. Nimikkeiden *palomies*, *lakimies*, *puhemies*, *talonmies*, *virkamies*, *varusmies*, *putkimies*, *sähkömies*, *ulosottomies*, *oikeusasiamies*, *potilasasiamies*, *kuluttaja-asiamies*, *perämies*, *tullimies*, *palveluesimies*, *kirvesmies*, *valtionpäämies*, *lautamies*, *selvitysmies* ja *merimies* valintaa perustellaan nimikkeiden vakiintuneisuudella ja perinteikkyydellä.

Esimerkeissä (63) ja (64) informantit perustelevat nimikkeiden *valtionpäämies* ja *merimies* valintaa.

- (63) *Vakiintunut nimitys.* (M40–49LK)
 (64) *Vakiintunut perinteikäs nimi.* (N20–29PK)

Yleisimmin vakiintuneisuutta ja perinteikkyyttä käytetään perusteluna *merimies*-nimikkeen valinnalle (esimerkki (64)). Se, että ammattinimikkeen vakiintuneisuutta pidetään tärkeänä ominaisuutena, ilmenee myös siinä, että suurin osa informanteista on valinnut jo kieleemme vakiintuneet neutraalit nimikkeet *toimittaja* ja *järjestyksenvalvoja* sopiviksi nimikkeiksi *mies*-loppuisten nimikkeiden sijaan.

Nimikkeiden tuttuus on seuraavaksi yleisin perustelu *mies*-loppuisen ammattinimikkeen valinnalle. Informantit ovat perustelleet nimikkeiden *palomies*, *puhemies*, *talonmies*, *virkamies*, *varusmies*, *putkimies*, *sähkömies*, *järjestysmies*, *ulosottomies*, *oikeusasiamies*, *kuluttaja-asiamies*, *perämies*, *palveluesimies*, *kirvesmies*, *valtionpäämies*, *lautamies*, *selvitysmies* ja *merimies* valintaa sillä, että kyseiset nimikkeet ovat tuttuja (esimerkit (65) ja (66)).

- (65) *Kuulostaa tutummalta. En ole aiemmin edes kuullut nimikettä vouti.* (M20–29PK)
 (66) *Palomies on ammattinimike, joka on elänyt jo pitkään ja on kaikille tuttu.* (M \geq 50PK)

Esimerkeissä (65) ja (66) paremmiksi valittuja nimikkeitä pidetään tuttuina. Tuttuutta on käytetty perusteluna useimmin *palomies*-nimikkeen valinnalle. Esimerkissä (66) informantti perustelee *palomiehen* valintaa tuttuuden lisäksi nimikkeen vakiintuneisuudella.

Kuudenneksi useimmin käytetty perustelu *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle on se, että molemmat nimikkeet ovat yhtä hyviä. Lomakkeella kahdesta annetusta vaihtoehdosta on ollut pakko valita toinen päästäkseen lomakkeella eteenpäin, joten informanttien on täytynyt valita jompikumpi vaihtoehdoista. 49 kertaa informantit ovat valinneet *mies*-loppuisen nimikkeen neutraalin sijasta, vaikka todellisuudessa molemmat nimikkeet ovat informantin mielestä yhtä hyviä. Sama asia toistuu perustelussa ”ei mitään väliä”. Tällöin-

kin informantit ovat valinneet nimikkeistä toisen, vaikka nimikkeet olisivatkin todellisuudessa yhtä mieluisia. Esimerkissä (67) informantti perustelee, miksi valitsi nimikkeen *lakimies*.

(67) ***Kumpikin hyvä, kumpikin tuttuja joista tiedetään mitä tarkoittaa. Ruksasin lakimies koska pakko vastata*** (N40–49LT)

Kuten esimerkistä (67) huomaa, informantin mielestä *juristi* olisi yhtä hyvä nimike kuin *lakimies*, mutta hänen tuli valita jompikumpi vaihtoehtoista, sillä molempia ei kyselyssä voinut valita. Toisaalta se, miksi informantti valitsi *lakimiehen* eikä *juristia* kahdesta vaihtoehdosta, voi kertoa informantin kuitenkin kallistuvan enemmän *mies*-loppuisen nimikkeen puolelle.

Aineistossani informantit perustelevat *mies*-loppuisen nimikkeen valintaa neutraalin vastineen sijaan 34 kertaa sillä, ettei nimikkeen *mies*-loppu rajaa naisia ammatin ulkopuolelle eikä *mies* viittaa sukupuoleen. Esimerkeissä (68) ja (69) informantit perustelevat *palomiehen* ja *varusmiehen* valitsemista (*palo*)pelastajan ja *varushenkilön* sijaan.

(68) *Tuttu nimitys miksi pitäisi vaihtaa. Myös nainen voi olla palomies.* (N40–49LT)

(69) *Tämä on helppo, varusmies on varusmies sukupuolesta riippumatta...* (M_≥50PK)

Esimerkeissä (68) ja (69) näkyy jo aiemmin aineistossa esiin noussut näkemys siitä, ettei *mies*-loppu ammatinimikkeessä viittaa työntekijän sukupuoleen. Informantit eivät pidä ongelmallisena sitä, että nainen olisi *varusmies* tai *palomies*. Tällöin myöskään neutraalin vastineen valinnalle ei koeta tarvetta. *Palomies* on senkin vuoksi mielenkiintoinen nimike, että se on jo yhden muutoksen tulos, kun sillä on aikoinaan korvattu *palosotilas* (Grönros 2007). Analyysiluvussa 7.1. selviää, koetaanko *sotilas*-nimikettä piilomaskuliniseksi.

Seuraavaksi yleisimmin käytetty perustelu *mies*-loppuisen nimikkeen valintaan on se, että nimike kuulostaa paremmalta kuin neutraali vastine. Esimerkissä (70) informantti perustelee *palomies*-nimikkeen valintaa (*palo*)pelastaja sijaan.

(70) ***Tähän kun tottunut niin kuulostaa paremmalta.*** (N20–29PK)

Esimerkissä (70) informantti kokee *palomiehen* vakiintuneemmaksi ja paremman kuuloiseksi kuin *(palo)pelastajan*. Kielitoimiston johtajan Salli Kankaanpään mukaan usein se, mihin korva tai silmä on tottunut, tuntuu oikealta (Savon sanomat 21.1.2020). Se, että *mies*-loppuinen nimike kuulostaa informanteista paremmalta, voi johtua nimikkeiden vakiintuneisuudesta ja siitä, että niihin on totuttu. *Palomiestä* on pidetty aineistossani usein vakiintuneena ja perinteikkäänä nimikkeenä. Myös muut nimikkeet, joita informantit ovat pitäneet paremman kuuloisina kuin neutraaleja vastineita (*esimies*, *virkamies*, *varusmies*, *ulosottomies*, *oikeusasiamies*, *potilas-asiamies*, *kuluttaja-asiamies*, *perämies*, *palveluesimies*, *kirvesmies*, *valtionpäämies*, *lautamies*, *selvitysmies* ja *merimies*) ovat melko vakiintuneita ja yleisesti käytettyjä.

Molempien ammattinimikkeiden, sekä *mies*-loppuisen nimikkeen että sen neutraalin vastineen, huonoutta on käytetty perusteluna 22 kertaa. Esimerkissä (71) informantti kuvailee, että *lautamies* tai *maallikkotuomari* eivät kumpikaan ole sopivia vaihtoehtoja.

(71) ***Kumpikaan vaihtoehtoista ei ole hyvä.*** - - (N30–39LT)

Esimerkin (71) tavoin kumpaakaan annetuista vaihtoehtoista ei ole koettu sopivaksi nimikkeiden *lakimies* (*juristi*), *puhemies* (*puheenjohtaja*), *esimies* (*johtaja*), *virkamies* (*viranhaltija*), *varusmies* (*varushenkilö*), *ulosottomies* (*vouti*), *potilasasiamies* (*potilasvaltuutettu*), *perämies* (*apukapteeni*), *valtionpäämies* (*valtionjohtaja*), *lautamies* (*maallikkotuomari*), *selvitysmies* (*selvittäjä*) ja *merimies* (*laivatyöntekijä*) valinnassa. Jompikumpi vaihtoehto on kuitenkin lomakkeella pakko valita. Usein molemmat nimikkeet huonoiksi kokiessaan informantit ehdottavat jotain mielestään sopivampaa vaihtoehtoa. Palaan näihin vaihtoehtoihin myöhemmin luvussa 6.3.

Ammattinimikkeen lyhyyttä on käytetty perusteluna *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle 17 kertaa. Esimerkissä (72) informantti perustelee nimikkeen *talonmies* valintaa nimikkeen lyhyydellä.

(72) ***Lyhyempi ja ytimekkäämpi nimike.*** - - (MUU30–39LK)

Esimerkin (72) tavoin nimikkeen lyhyydellä *mies*-loppuisen nimikkeen valintaa perustellaan nimikkeiden *palomies*, *puhemies*, *talonmies*, *varusmies*, *järjestysmies*, *oikeusasiamies*, *perämies*, *tullimies*, *lautamies* ja *merimies* valinnassa. Esimerkiksi nimikkeet *kiinteistöhuoltaja* ja *palopelastaja* ovat pidempiä nimikkeitä kuin *talonmies* ja *palomies*, minkä takia osa informanteista kokee neutraalit vastineet huonoiksi vaihtoehdoiksi *mies*-loppuisille nimikkeille. Hyvään nimikkeeseen liitettävänä ominaisuutena voidaan siis pitää nimikkeen lyhyttä.

Informantit perustelevat *mies*-loppuisen nimikkeen valintaa 17 kertaa sillä, etteivät he koe nimikkeiden muuttamista tarpeelliseksi. Nimikkeitä *palomies*, *lakimies*, *varusmies*, *perämies*, *potilasasiamies*, *kirvesmies*, *valtionpäämies*, *lautamies* ja *merimies* ei ole näiden informanttien mielestä tarpeellista muuttaa neutraaleiksi. Grönros onkin arvellut *perämiehen* ja *kirvesmiehen* säilyvän pitkään sellaisinaan, koska sopivaa vastinetta voi olla hankala löytää. *Merimiehestä* Grönros on näiden informanttien kanssa täysin samaa mieltä: hänen mukaansa se ei ole ammattinimike, vaan erilaisten merenkulun ammattien yleisnimitys. (Grönros 2007.) Siihen, ettei nimikkeiden muuttamista koeta tarpeelliseksi, liittyy myös yleinen muutosvastarinta: nimikkeiden muuttamista yleensäkin ei pidetä tarpeellisena ja neutraalistamista kyseenalaistetaan vahvasti. Esimerkeissä (73) ja (74) informantit perustelevat *mies*-loppuisten nimikkeiden valintaa.

(73) ***miksi muuttaa vakiintunut käytäntö.*** -- (M_≥50LK)

(74) ***Palomiehen vaihtaminen vaikka palopelastajaan on kuin vaihtaisi hätänumeron muuksi. Kauhea opettelu kun on kymmeniä vuosia menty edellisellä*** (M20–29PT)

Kuten esimerkeistä (73) ja (74) näkee, informantit eivät pidä *mies*-loppuisten nimikkeiden muuttamista tarpeellisena ja kokevat sen vaivalloiseksikin. Yleinen muutosvastarinta näkyy selvimmin sellaisten nimikkeiden kohdalla, joille ei ole virallisesti vielä olemassa neutraaleja vastineita (*perämies*) tai ne eivät ole vielä vakiintuneita (*pelastaja*).

Aineistossa on 16 vastausta, jotka olen luokitellut *muuksi perusteluksi*. Näissä vastauksissa on perusteluja, jotka ovat muista vastauksista niin poikkeavia, etteivät ne yhdessä muodosta omaa luokkaansa. Vastaukset saattavat myös olla niin hankalasti tulkittavia, ettei niitä voi luokitella mihinkään luokkaan perustellusti.

Ammattialan miesvaltaisuus mainitaan perusteluna *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle 15 kertaa. Alan miesvaltaisuudella perustellaan nimikkeiden *palomies*, *varusmies*, *putkimies*, *sähkömies*, *järjestysmies* ja *perämies* valintaa. Etenkin *varusmies*-nimikkeen valintaa perustellessaan informantit perustelevat kantaansa sillä, että armeija on miehille pakollinen, mutta naisille ei. Esimerkissä (75) informantti perustelee *varusmies*-nimikkeen valintaa *varushenkilön* sijaan.

(75) ***Miehet joutuvat suorittamaan asepalveluksen. Naiset tulevat pysymään vähemmistönä. Ei kannata sen takia muuttaa nimikettä.*** (M20–29LT)

Kuten esimerkissä (75) näkee, asepalveluksen suorittavien miesvaltaisuutta pidetään perusteena *mies*-loppuisen nimikkeen säilyttämiselle. *Joutua*-verbillä informantti ilmaisee, että asepalvelus on miehille pakollinen, minkä takia *varusmies*-nimikkeen käyttö on perusteltua.

Informantit perustelevat *mies*-loppuisen nimikkeen valintaa 14 kertaa sillä, että se on parempi kuin neutraali vastine. Suomalaisuutta pidetään nimikkeiden *lakimies*, *ulosottomies*, *potilasasiamies* ja *kirvesmies* etuna. Etenkin nimikkeen *juristi* vierasperäisyys korostuu informanttien vastauksissa, kun 25 % *lakimies*-nimikkeen valinneista perustelee valintaansa nimikkeen suomalaisuudella. Esimerkissä (76) informantti perustelee *lakimies*-nimikkeen valintaa.

(76) ***Juristi on lainasana ja toivoisin suomenkielessä käytettävän suomenkielisiä nimikkeitä.*** (M30–39LK)

On mielenkiintoista, että nimike *juristi* tunnistetaan useammin lainasanaksi kuin esimerkiksi *timpuri*, *vouti* tai *tuomari*. *Juristi* nimetään lainasanaksi tai kansainväliseksi nimikkeeksi koko aineistossa yhteensä 11 kertaa, *timpuri* neljä kertaa ja *vouti* ja *tuomari* kumpikin kerran. Myös se, että neutraalien vastineiden vierasperäisyyttä pidetään syynä *mies*-loppuisten nimikkeiden valinnalle, on erikoista, sillä *man*-loppuisten sanojen malli on peräisin ruotsista (Karppinen 2007).

Nimikkeitä *puhemies*, *virkamies*, *perämies*, *palveluesimies*, *valtionpäämies* ja *lautamies* pidetään aineistossani arvokkaampina kuin niiden neutraaleja vastineita. Esimerkiksi *pu-*

hemiehen pelätään menettävän arvokkuutensa, jos eduskunnan puhemiestä alettaisiin kutsuaan yleisellä *puheenjohtaja*-nimikkeellä. *Mies*-loppuisuuteen yhdistetään siis aineistossa arvokkuus – toisaalta arvokkuus voi liittyä myös esimerkiksi nimikkeiden vanhuuteen ja historiallisuuteen, ei suoraan *mies*-ainekseen.

Informantit ovat perustelleet nimikkeiden *virkamies*, *oikeusasiamies* ja *lautamies* valintaa sillä, että nimikkeet on kirjattu lakiin. Esimerkissä (77) informantti perustelee nimikkeen *oikeusasiamies* valintaa lain lisäksi nimikkeen vakiintuneisuudella.

(77) *Vakiintunut lakiin kirjoitettu muoto* (M40–49LK)

Nimikkeiden *puhemies*, *oikeusasiamies* ja *kuluttaja-asiamies* valintaa on perusteltu sillä, että ne ovat virallisia nimikkeitä. Nimikkeiden *puhemies* ja *varusmies* valintaa on perusteltu yhteensä kolme kertaa sillä, että ne liittyvät instituutioon. Tulos on mielestäni yllättävä, sillä oletin, että etenkin nimikkeen *puhemies* valintaa perustellaan useasti lailla ja virallisuudella. Kandidaatintutkielmassani (Kerälä 2018) *puhemiehen* muuttamista *puhemieheksi* vastustettiin usein sen vuoksi, että *puhemies* on lakiin kirjattu nimike. Aineistossani *puhemiehen* valintaa perustellaan kuitenkin useimmiten nimikkeiden *puhemies* ja *puheenjohtaja* merkityserolla, ei kertaakaan lailla.

Nimikkeiden *perämies*, *kirvesmies*, *lautamies*, *putkimies* ja *selvitysmies* valintaa on perusteltu nimikkeiden ammattimaisuudella. Vastineita *apukapteeni*, *timpuri*, *maallikkotuomari*, *putkiasentaja* ja *selvittäjä* ei tällöin koeta ammattimaisiksi nimikkeiksi. *Maallikkotuomaria* onkin kuvailtu alentavan, naurettavan, vähättelevän ja epäpätevän kuuloiseksi ammattinimikkeeksi (esimerkki (78)). Myös apukapteenin määriteosan *apu* on kuvailtu kerran *syövä* *tittelin uskottavuutta* (esimerkki (79)).

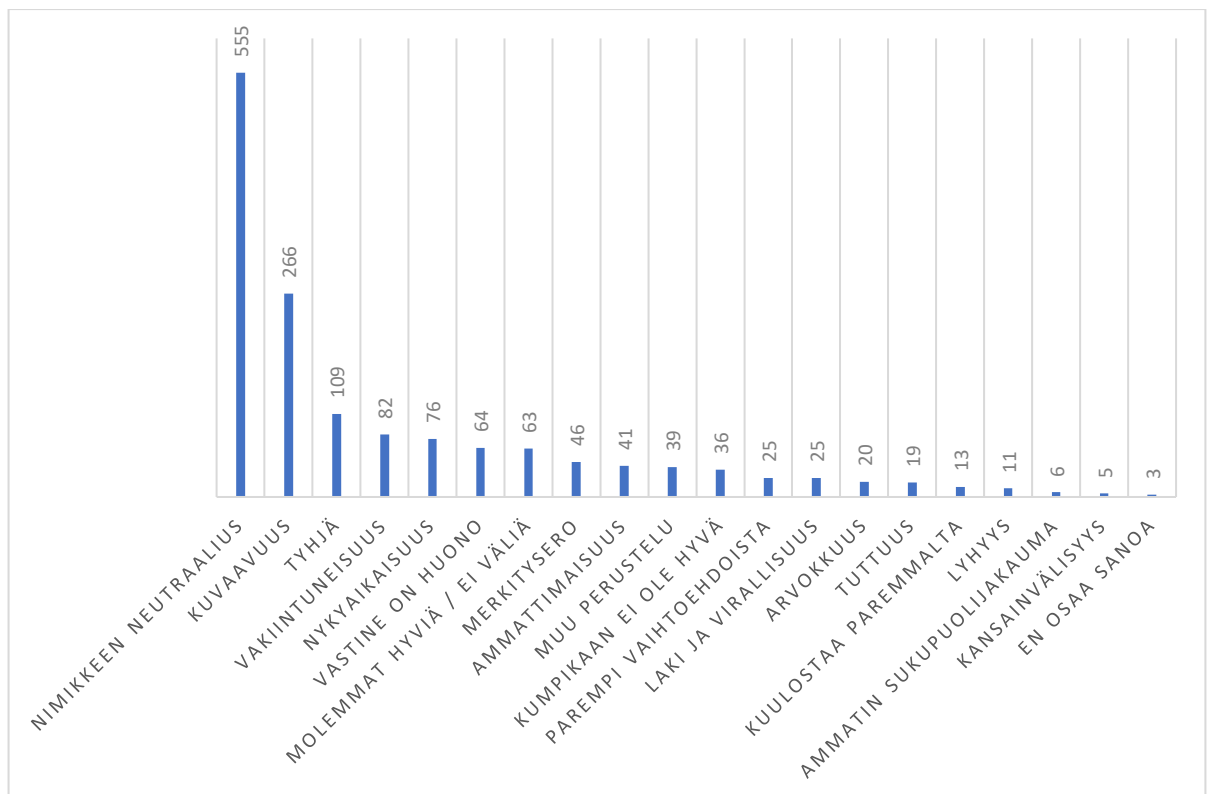
(78) *Maallikkotuomari kuulostaa hieman alentavalta. Kuin halpa tuomari* (M20–29PK)

(79) *Apu-etuliite syö tittelin uskottavuutta.* (M20–29LT)

Mahdollisesti sanan osat *apu* ja *maallikko* koetaan ammattinimikkeitä halventaviksi, minkä vuoksi *mies*-loppuinen nimike nähdään ammattimaisemmaksi vaihtoehdoksi.

6.2. Informanttien perustelut neutraalien nimikkeiden valintaan

Seuraavaksi käsittelen informanttien perusteluja sille, miksi he ovat valinneet neutraalin vastineen *mies*-loppuisen nimikkeen sijaan. Informantit ovat valinneet huomattavasti useammin neutraalin vastineen *mies*-loppuisen ammattinimikkeen sijaan (ks. kuvio 9). Suosituin neutraali nimike on *toimittaja*, vähiten valittu taas *varushenkilö*. Kuviossa 12 on esitetty informanttien perustelut neutraalien nimikkeiden valintaan. Perustelun yhteydessä ilmoitettu luku kertoo, kuinka monta kertaa perustelua on käytetty aineistossa.

KUVIO 12. Informanttien perustelut neutraalien ammattinimikkeiden valintaan.

Kuten kuviosta 12 huomaa, suurin osa perusteluista on samoja kuin ne perustelut, joilla informantit ovat perustelleet *mies*-loppuisten nimikkeiden valintaa neutraalien vastineiden sijaan (ks. kuvio 10). Samojen perustelujen käyttö sekä *mies*-loppuisen että neutraalin vastineen valinnalle on loogista, jos informantti perustelee valintaansa esimerkiksi kuvaavuudella tai vakiintuneisuudella. Tällöin esimerkiksi nimikkeen neutraaliudella ei yleensä ole suurta merkitystä. Neutraalien nimikkeiden valinnassa käytetyistä perusteluista neutraalius, nykyaikaisuus ja kansainvälisyys ovat perusteluja, joita ei ole käytetty perusteluna kertaakaan *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle.

Ylivoimaisesti suosituin perustelu neutraalin nimikkeen valitsemiselle on se, että nimike on neutraali. Neutraalius on aineistossa perusteluna jokaisen neutraalin ammattinimikkeen valitsemiselle vähintään 13 kertaa. Nimikkeen neutraaliutta käytetään perusteluna 555 kertaa aineistossa. Esimerkeissä (80) ja (81) informantit perustelevat *juristin* ja *(palo)pelastajan* valintaa.

- (80) *Juristi, koska se sopii kaikille sukupuolesta riippumatta.* (N20–29PT).
 (81) *Palomies-sanassa korostetaan turhaan sukupuolta. Tulee mielikuva, että vain mies voi tehdä kyseistä työtä, vain mies on riittävän vahva ja rohkea kyseiseen työhön. Tämä taas tuke3 ajatusta vanhentuneista sukupuolirooleista.* (N20–29PK).

Esimerkissä (81) informantti pohtii, millaisia mielikuvia ja asenteita *mies*-loppuinen nimike ylläpitää. Huoli *mies*-loppuisten nimikkeiden aiheuttamista mielikuvista on yleinen kommentissa, joissa informantit perustelevat neutraalin vastineen valintaa. Vastaukset kertovat siitä, että informantit kokevat ammattikuntiin liittyvät sukupuoliroolit huonoiksi asioiksi ja kokevat, että ammattinimikkeen *mies*-loppuisuus rajaa naiset sanan tarkoitteen ulkopuolelle.

Nimikkeen kuvaavuus on toiseksi yleisin perustelu neutraalin ammattinimikkeen valintaan. Informantit perustelevat *varushenkilöä* lukuun ottamatta kaikkien neutraalien nimikkeiden valintaa nimikkeen kuvaavuudella. Esimerkeissä (82) ja (83) informantit perustelevat, miksi valitsevat nimikkeet *järjestyksenvalvoja* ja *maallikkotuomari* *mies*-loppuisten nimikkeiden sijaan.

- (82) *Nimike kuvaa paljon paremmin työnkuvaa kuin järjestysmies.* (N20–29PK)
 (83) *Maallikkotuomari kuvaa tehtävää paremmin, lautamies voisi olla puutuotteita jalostava mies.* (MUU40–49LK)

Kuten esimerkeistä huomaa, kuvaavuutta käytetään perusteluna samalla tavalla kuin silloin, kun samaa perustelua käytetään *mies*-loppuisten nimikkeiden valinnalle. Kuten esimerkiksi (83) näkee, informantit pitävät usein *mies*-loppuista vaihtoehtoa epäselvänä vaihtoehtona silloin, kun he perustelevat neutraalin vastineen valintaa kuvaavuudella. Esimerkiksi kolme informanttia kokee *lautamiehen* viittaavan rakennus- tai puualalle. *Lehtimiehen* taas kuvaillaan tuovan mieleen ennemminkin lehtiä jakavan miehen kuin

juttuja kirjoittavan tai tuottavan henkilön. Se, että kuvaavuus on yksi useimmin käytetyistä perusteluista sekä *mies*-loppuisen nimikkeen että neutraalin vastineen valinnassa kertoo siitä, että informantit pitävät tärkeänä, että ammattinimike kuvaa jollakin tavalla tehtävää työtä.

Neljänneksi yleisimpänä perusteluna neutraalin vastineen valinnalle on nimikkeen vakiintuneisuus. Vakiintuneisuutta käytetään perusteluna samalla tavalla kuin silloin, kun se on perusteluna *mies*-loppuisen nimikkeen valinnalle – nimikettä pidetään vakiintuneena ja yleisesti käytettynä. Vakiintuneisuudella perustellaan nimikkeiden *juristi*, *puheenjohtaja*, *johtaja*, *kiinteistönhuoltaja*, *viranhaltija*, *toimittaja*, *putkiasentaja*, *sähköasentaja*, *järjestyksenvalvoja*, *vouti* ja *timpuri* valintaa.

Aineistossa neutraaleja nimikkeitä on kuvailtu 76 kertaa nykyaikaisiksi. Nimikkeiden *apukapteeni*, *viranhaltija*, *juristi*, *järjestyksenvalvoja*, *kiinteistönhuoltaja*, *oikeusasiavaltuutettu*, *potilasvaltuutettu*, *kuluttajavaltuutettu*, *laivatyöntekijä*, *maallikkotuomari*, *palveluvastaava*, *puheenjohtaja*, *selvittäjä*, *putkiasentaja*, *sähköasentaja*, *timpuri*, *toimittaja*, *tullivirkailija*, *valtionjohtaja* ja *vouti* valintaa on perusteltu nimikkeiden nykyaikaisuudella tai moderniuudella. Esimerkissä (84) informantti perustelee nimikkeen *oikeusasiavaltuutettu* valintaa nimikkeen nykyaikaisuudella.

(84) *Nimike on nykyaikaisempi sekä neutraali.* (N20–29LK)

Vaikka nykyaikaisuus on mainittu aineistossa 76 kertaa, ei sitä, mitä nykyaikainen nimike tarkoittaa, ole kuvailtu kertaakaan tarkemmin. Se kuitenkin mainitaan usein esimerkin (84) tavoin yhdessä neutraaliuden kanssa, tai nimikettä kuvaillaan nykyaikaiseksi versioksi jostakin *mies*-loppuisesta nimikkeestä. Voidaan siis olettaa, että nykyaikaisuudella tarkoitetaan ainakin useimmiten nimikkeen neutraaliutta tai esimerkiksi *toimittajan* tapauksessa nykyistä tehtävänkuva.

Informantit ovat perustelleet 64 kertaa neutraalin nimikkeen valintaa sillä, että *mies*-loppuinen nimike eli annettu vastine on huono. Huonoiksi koettuja *mies*-loppuisia nimikkeitä ovat *palomies*, *puhemies*, *virkamies*, *esimies*, *lakimies*, *talonmies*, *oikeusasiamies*, *merimies*, *perämies*, *putkimies*, *sähkömies*, *kirvesmies*, *lehtimies*, *tullimies*, *valtionpäämies* ja *ulosottomies*. Esimerkeissä (85)–(87) informantit perustelevat nimikkeiden *toimittaja*,

laivatyöntekijä ja *kiinteistönhuoltaja* valintaa sillä, että he liittävät *mies*-loppuiseen nimikkeeseen negatiivisia ominaisuuksia.

(85) *Lehtimies tuottaa vähän nuhjuinen mielikuvan.* (N40–49PK)

(86) *Merimiehestä tulee mieleen merirosvot. Yksinkertaisesti.* (M20–29LK)

(87) *Talonmies kuulostaa vanhahtavalle.* (M20–29LK)

Useimmin *mies*-loppuisiin nimikkeisiin yhdistetty negatiivinen ominaisuus on niiden vanhahtavuus (esimerkki 86). Erityisesti *lehtimiestä* ja *talonmiestä* kuvaillaan vanhahtaviksi nimikkeiksi.

Molempien, sekä *mies*-loppuisen nimikkeen että neutraalin vastineen, on kommentoitu 63 kertaa olevan yhtä hyviä, mutta neutraali vastine on valittu mahdollisesti sen takia, että kyselylomakkeella on täytynyt valita jompikumpi vaihtoehto päästäkseen lomakkeella eteenpäin. Sama syy lienee takana silloin, kun informantti perustelee neutraalin nimikkeen valintaa ”ei väliä” -perustelulla. Esimerkeissä (88) informantti kommentoi nimikkeen *timpuri* valintaa.

(88) *Kumpikin käy, mielikuvat vähän erilaisia, molemmissa myönteisiä.* (N20–29PK)

Esimerkissä (88) informantti yhdistää sekä nimikkeeseen *timpuri* että nimikkeeseen *kirvesmies* myönteisiä mielikuvia, minkä vuoksi molemmat vaihtoehdot ovat hänen mielestään sopivia.

Myös silloin, kun neutraali vastine on valittu *mies*-loppuisen nimikkeen sijaan, informantit ovat nähneet nimikkeiden välillä merkityseroja. Nimikkeiden *juristi*, *puheenjohtaja*, *johtaja*, *kiinteistönhuoltaja*, *viranhaltija*, *toimittaja*, *järjestyksenvalvoja*, *vouti*, *kuluttajavaltuutettu*, *palveluvastaava*, *timpuri*, *valtionjohtaja* ja *laivatyöntekijä* on koettu kuvaavan eri ammattia kuin *mies*-loppuisen vastineen. Nimikkeet, joiden välillä nähdään merkitysero, ovat siis pitkälti samoja kuin silloin, kun informantit ovat päätyneet *mies*-loppuiseen vaihtoehtoon merkityseron vuoksi. Useimmin merkitysero on nähty nimikkeiden *puhemies* ja *puheenjohtaja* sekä *esimies* ja *johtaja* välillä. Esimerkissä (89) informantti perustelee nimikkeen *puheenjohtaja* valintaa.

(89) ***Yleisesti puheenjohtaja, mutta esimerkiksi eduskunnassa on lain mukaan puhemies jolloin sitä on käytettävä.*** (M30–39LK)

Esimerkissä (89) informantti pitää *puheenjohtajaa* hyvänä terminä, mutta erottaisi sen kuitenkin eduskunnan *puhemiehestä*. *Puheenjohtaja* on parempi nimike kaikissa muissa konteksteissa paitsi eduskunnassa. Samaa mieltä on seitsemän muuta *puheenjohtajan puhemiehen* sijaan valinnutta informanttia. Eduskunnassa informantit hyväksyisivät tai jopa edellyttäisivät *mies*-loppuisen nimikkeen käyttöä, vaikka valitsivatkin *puheenjohtajan* yleisesti paremmaksi nimikkeeksi.

Nimikkeen ammattimaisuudella informantit perustelevat nimikkeiden (*palo*)pelastaja, juristi, kiinteistönhuoltaja, viranhaltija, toimittaja, putkiasentaja, sähköasentaja, järjestyksenvalvoja, kuluttajavaltuutettu, tullivirkailija, palveluvastaava ja timpuri valintaa *mies*-loppuista nimikettä paremmaksi vaihtoehdoksi yhteensä 41 kertaa. Useimmin perustelua on käytetty *juristin* kohdalla. Ammattimaisuus yhdistetään useammin neutraaleihin vastineisiin kuin *mies*-loppuisiin nimikkeisiin. *Mies*-loppuisista nimikkeistä ammattimaisuus on yhdistetty nimikkeisiin *perämies*, *kirvesmies*, *lautamies*, *putkimies* ja *selvitysmies* yhteensä kuusi kertaa (ks. kuvio 10). Tulos on yllättävä, sillä aiemmin analyysissä on tullut ilmi, että selvä enemmistö informanteista ei pidä ammattinimikkeiden neutraalistamista tarpeellisenä, mutta silti neutraaleja nimikkeitä pidetään useammin ammattimaisina. Saattaakin olla, että *mies*-loppuisissa ammattinimikkeissä pitäytyminen on osaksi tunneasia ja liittyy yleiseen muutosvastarintaan. Esimerkiksi julkisessa keskustelussa ammattinimikkeiden uusiminen herättää kritiikkiä ja pilkkaa, mikä voi johtua virheellisistä käsityksistä: Voidaan ajatella, ettei nykyään saa puhua enää miehistä ja naisista tai pyykkipoikien sijaan täytyy puhua pyykkienhenkilöistä. (Tiililä 2020.) Toisaalta puolet informanteista suhtautuu myönteisesti jo olemassa olevien neutraalien vastineiden käyttöön (ks. luku 5.3.), mikä osaltaan selittää sen, että joitakin vastineita pidetään esimerkiksi ammattimaisempina kuin *mies*-loppuisia nimikkeitä. Se, että neutraalit nimikkeet yhdistetään vahvasti ammattimaisuuteen, voi selittyä myös sillä, että useat ammattimaiseksi tulkitut neutraalit nimikkeet ovat virallisia ammatti- ja tutkintonimikkeitä (esim. *sähköasentaja*).

Muihin perusteluihin olen luokitellut ne yksittäiset perustelut, joista ei ole muodostettavissa yhteistä luokkaa, ja ei-tulkittavissa olevat perustelut. Esimerkki (90) on esimerkki tällaisesta perustelusta.

(90) *Kunnon suomalainen nimike* (N>50PT)

Esimerkissä (90) informantti perustelee *timpurin* valintaa nimikkeen suomalaisuudella. Suomalaisuus jää kuitenkin yksittäiseksi perusteluksi neutraalien nimikkeiden valinnalle. Perustelu on mielenkiintoinen sen takia, että *timpurin* vierasperäisyydellä on perusteltu kerran nimikkeen *kirvesmies* valintaa. *Timpuri* tulkitaan aineistossa siis sekä suomalaiseksi että vierasperäiseksi nimikkeeksi. Timpuri on vierasperäinen nimike. Sen alkuosa on lähtöisin sanoista *timber*, 'hirret, rakennuspuut' ja *timbra* tai *timra*, 'salvaa, rakentaa', ja sen muotoja eri kielissä ovat tai ovat olleet mm. *timberman*, *timmerman* ja *zimmermann* (SKES s.v. *timpuri*).

Vaikka informantti on valinnut neutraalin vastineen *mies*-loppuisen nimikkeen sijaan, moni informantti pitää molempia annetuista vaihtoehdoista huonoina. Sekä nimikkeet (*palo*)pelastaja, viranhaltija, varushenkilö, toimittaja, sähköasentaja, potilasvastaava, apukapteeni, palveluvastaava, johtaja, vouti, *timpuri*, maallikkotuomari ja selvittäjä että niiden *mies*-loppuiset vastineet koetaan huonoiksi aineistossa. Useimmin perustelua käytetään *varushenkilö*-nimikkeen valinnalle. Neljä *varushenkilön* *varusmiehen* sijaan valinnutta informanttia kuvailee *henkilö*-loppua hassuksi tai kömpelöksi, joten vaikka *varushenkilö* onkin valittu 28 kertaa *varusmiestä* paremmaksi vaihtoehdoksi, *henkilö*-loppua ei koeta hyväksi vastineeksi *mies*-lopuille. Informantit ehdottavat usein itsekeksimäänsä nimikettä, jos kumpikaan annetuista vaihtoehdoista ei miellytä. Palaan näihin nimikkeisiin myöhemmin luvussa 6.3.

Neutraalin vastineen valintaa on perusteltu 24 kertaa virallisuudella ja kerran lailla. Virallisuudella on perusteltu *juristin*, *puheenjohtajan*, *viranhaltijan*, *toimittajan*, *putkiasentajan*, *sähköasentajan*, *järjestyksenvalvojan*, *voudin*, *oikeusasiavaltuutetun*, *potilasvaltuutetun*, *tullivirkailijan*, *palveluvastaavan*, *timpurin* ja *maallikkotuomarin* valintaa, lailla kerran *järjestyksenvalvojan* valintaa. On yllättävää, että neutraaleja vastineita pidetään huomattavasti useammin virallisina kuin *mies*-loppuisia. *Mies*-loppuisten nimikkeiden

valintaa neutraaleja vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi on perusteltu vain kolmesti virallisuudella. Mahdollisesti joitakin *mies*-loppuisia nimikkeitä saatetaan pitää puhekielisinä, ja sen vuoksi neutraali vastine koetaan viralliseksi vaihtoehdoksi. Esimerkeissä (91) ja (92) informantit perustelevat *toimittajan* ja *oikeusasiavaltuutetun* valintaa nimikkeiden virallisuudella.

- (91) **Virallinen nimike. Lehtimies on kansan suussa käytössä.** (N40–49LT)
 (92) **-valtuutettu kuulostaa virallisemmalta, -mies puhekieliseltä.** (muu40-49LK)

Esimerkeissä (91) ja (92) informantit pitävät *toimittajaa* ja *oikeusasiavaltuutettua* virallisina ja *lehtimiestä* ja *oikeusasiamiestä* puhekielisinä nimikkeinä. Aineistossa myös *asentaja*-loppua on kommentoitu viralliseksi ja *putkimiestä* taas kansankieliseksi vaihtoehdoksi. Tämä saattaa selittää sen, miksi neutraalit vastineet nimetään useammin viralliseksi kuin *mies*-loppuiset – monet ennen *mies*-loppuiset ammattinimikkeet (esimerkiksi *sähkömies*) on jo virallisesti korvattu neutraaleilla vastineilla, mutta vanhat nimikkeet elävät kansan kielenkäytössä. Grönroskin (2007) toteaa arkikielessä käytettävän useita sellaisia *mies*-loppuisia sanoja, joiden viralliset vastineet ovat jo sukupuolineutraaleja. Arkikielisten sanojen käyttöä kukaan ei voi säädellä, vaan ne elävät kielessä omaa elämänsä. (Grönros 2007.)

Informantit ovat perustelleet nimikkeen arvokkuudella (*palo*)pelastajan, puheenjohtajan, kiinteistöhuoltajan, viranhaltijan, toimittajan, putkiasentajan, sähköasentajan, voudin, oikeusasiavaltuutetun, potilasvaltuutetun, timpurin ja valtionjohtajan valintaa. Useimmin arvokkuus mainitaan voudin yhteydessä – nimike koetaan vanhaksi ja arvokkaaksi. Tuttuudella perustellaan nimikkeiden viranhaltija, toimittaja, sähköasentaja, järjestyksenvalvoja, vouti, potilasvaltuutettu, tullivirkailija, palveluvastaava ja timpuri valintaa *mies*-loppuisen nimikkeen sijaan. Useimmin tuttuus mainitaan perusteltaessa toimittajan valintaa lehtimiehen sijaan – kolme informanttia kertoo, ettei ole koskaan aiemmin edes kuullut nimikettä *lehtimies*.

Nimikkeiden *juristi*, *putkiasentaja*, *sähköasentaja*, *järjestyksenvalvoja*, *oikeusasiavaltuutettu*, *kuluttajavaltuutettu*, *valtionjohtaja* ja *selvittäjä* on 13 kertaa koettu kuulostavan *mies*-loppuisia vastineita paremmilta vaihtoehtoilta. Informantit luottavat kielikorvaansa nimikkeiden paremmuuden arvioinnissa siis useammin perustellessaan *mies*-loppuisen

nimikkeen valintaa kuin neutraalin nimikkeen valintaa. Voi olla, että etenkin tuttujen *mies*-loppuisten nimikkeiden, joihin korva on tottunut, koetaan kuulostavan paremmilta kuin uusien ja vieraiden neutraalien vastineiden.

Nimikkeen lyhyydellä ja ytimekkyydellä perustellaan nimikkeiden *juristi*, *vouti* ja *selvittäjä* valintaa. Useimmin lyhyydellä ja ytimekkyydellä perustellaan *juristin* valintaa, vaikka *lakimies* on vain yhden kirjaimen pidempi sana kuin *juristi*. *Ulosottomies* sen sijaan on 7 kirjainta pidempi kuin *vouti*, mutta *voudin* valintaa on perusteltu vain kolmesti nimikkeen lyhyydellä.

Nimikkeiden *juristi*, *varushenkilö*, *toimittaja* ja *putkiasentaja* valintaa *mies*-loppuisen vastineen sijaan on perusteltu sillä, että ammatin sukupuolijakauma on muuttunut ja nykyään alalla on myös paljon naisia. Perustelua on käytetty yhteensä kuusi kertaa. Esimerkeissä (93) ja (94) informantit perustelevat nimikkeiden *juristi* ja *toimittaja* valintaa.

- (93) *Juristi on jo vakiintunut sana ja ymmärtääkseni aika iso osa heistä on naisia. Toisin kuin palomiehistä.* En tiedä onko meillä vielä ensimmäistäkään? (M30–39LT)
- (94) *Naisia on alalla paljon, ellei jopa enemmistö* (M20–29LT)

Esimerkissä (93) informantti katsoo, että *juristin* ammatissa toimii paljon naisia, jolloin neutraali nimike on sopiva – *palomiehen* ammatissa ei toimi lainkaan naisia, joten nimike *palomies* on parempi kuin (*palo*)pelastaja. Neutraalit nimikkeet koetaan sopiviksi aloille, joissa työskentelee myös naisia, muttei välttämättömänä sellaisilla aloilla, joissa työskentelee ainoastaan miehiä.

Nimikkeen *juristi* valintaa on perusteltu viidesti nimikkeen kansainvälisyydellä. *Juristi* on ainoa nimike, jonka valinnassa kyseistä perustelua on käytetty. Onkin mielenkiintoista, että viisi informanttia pitää *juristin* vierasperäisyyttä myönteisenä asiana, ja viisi informanttia taas on perustellut *juristin* vierasperäisyydellä *lakimiehen* valintaa. Informantit saattavat siis nähdä nimikkeille myönteisinä ominaisuuksina täysin päinvastaiset ominaisuudet. Esimerkeissä (95) ja (96) informantit perustelevat, miksi *juristi* on *lakimestä* parempi vaihtoehto.

- (95) *Englanninkieleen perustuen loyer, (muistaakseni). Kansainvälisesti so-
pivampi.* (N20–29PK)
 (96) *Juristi on latinalaista perintöä ja siksi jees.* (M20–29LK)

Kuten esimerkistä (95) näkee, informantti olettaa *juristin* lainautuvan englannin kielestä ja pitää sitä sen vuoksi kansainvälisesti hyvänä nimikkeenä. Esimerkin (96) informantti taas tunnistaa *juristin* lähtöjään latinalaiseksi sanaksi ja pitää sitä sen vuoksi hyvänä nimikkeenä. *Juristi* on lainattu suomeen ruotsin sanasta *jurist*, mutta alkujaan sanan taustalla on latinan sana *iūrista* (Häkkinen & Lehtisalo 2013). Koska *juristi*-sanän vieraspe-
räisyys nähdään aineistossa hyvänä asiana, juristin ammatti saatetaan kokea sellaiseksi, että nimikkeen kansainvälisyydestä on hyötyä.

6.3. Informanttien ehdottamat ammattinimikkeet

Kuten aiemmin mainitsin, usein silloin, kun informantit eivät pidä kumpaakaan ammatti-
nimikettä hyvänä vaihtoehtona, he ehdottavat omaa vaihtoehtoaan. Näin tehdään myös
silloin, kun neutraalia vastinetta pidetään epäsovelia korvaajana ja kun nimikkeiden vä-
lillä nähdään olevan merkitysero. Informantit ehdottavat omia vaihtoehtojaan myös sil-
loin, kun heitä pyydetään pohtimaan, kummalla annetuista nimikkeistä he tahtoisivat it-
seään kutsuttavan. Olen kerännyt informanttien ehdottamat vastineet taulukkoon 1.

TAULUKKO 1. Informanttien ehdotukset ammattinimikkeiden korvaajiksi.

Nimike	Informanttien ehdotukset
<i>Palomies ja (palo)pelastaja</i>	<i>Pelastushenkilö, palohenkilö, pelastustyöntekijä, palonhallitsija, pyronomi, vesimies, palosotilas</i>
<i>Lakimies ja juristi</i>	<i>Notaari, asianajaja, lakinainen, lakiasiantuntija, asiainhoitaja, the lawyer</i>
<i>Puhemies ja puheenjohtaja</i>	<i>Puheenohjaaja</i>
<i>Esimies ja johtaja</i>	<i>Tiiminvetäjä, tiiminjohtaja, ohjaaja, ryhmänvetäjä, esihenkilö, lähiesimies, henkilöjohtaja, lähijohtaja ja päällikkö</i>
<i>Talonmies ja kiinteistönhuoltaja</i>	<i>Kiinteistönhoitaja, talkkari, isännöitsijä</i>
<i>Virkamies ja viranhaltija</i>	<i>Virkailija, viranhoitaja, valtionviranhaltija/-hoitaja</i>
<i>Varusmies ja varushenkilö</i>	<i>Sotilas, varussotilas, asevelvollinen, armeijakokelas, armeijaoppilas, taistelija, varusnainen, sotilaskoulutettava, alokas, varuskuntasotilas, varusoppilas</i>
<i>Lehtimies ja toimittaja</i>	<i>Journalisti</i>
<i>Putkimies ja putkiasentaja</i>	<i>Lvi-asentaja, lvi-erikoisasentaja</i>
<i>Sähkömies ja sähköasentaja</i>	<i>Sähköari</i>
<i>Järjestysmies ja järjestyksenvalvoja</i>	<i>Järkkäri</i>
<i>Ulosottomies ja vouti</i>	<i>Ulosottomittaja, perintäviranomainen, ulosottohenkilö, ulosottovirkailija, ulosottaja, ulosottovouti, ulosottoviranomainen, ulosotonvirkamies, perintäasiainhoitaja</i>
<i>Oikeusasiamies ja oikeusasiavaltuutettu</i>	<i>Oikeusapumies</i>
<i>Potilasasiamies ja potilasvaltuutettu</i>	<i>Potilasasiavaltuutettu, potilasneuvoja, potilasedustaja</i>
<i>Kuluttaja-asiamies ja kuluttajavaltuutettu</i>	<i>Kuluttaja-asiavaltuutettu, kuluttajavaltuutettu</i>
<i>Perämies ja apukapteeni</i>	<i>Kapteeni-luutnantti, apulaiskapteeni, varakapteeni, työnjohtaja</i>
<i>Tullimies ja tullivirkailija</i>	<i>Palveluohjaaja</i>
<i>Palveluesimies ja palveluvastaava</i>	<i>Palvelujohtaja, palvelupäällikkö</i>
<i>Kirvesmies ja timpuri</i>	<i>Puurakentaja, hirsirakentaja, rakentaja, puuseppä, mittakirvesmies</i>
<i>Valtionpäämies ja valtionjohtaja</i>	<i>Diktaattori, ydinkeisari</i>
<i>Lautamies ja maallikkotuomari</i>	<i>Maallikkojäsen, kylätuomari</i>
<i>Selvitysmies ja selvittäjä</i>	<i>Selvitysasiamies, selvitysvastaava, asianhoitaja, selvitysvastuuhenkilö</i>
<i>Merimies ja merihenkilö</i>	<i>Merihenkilö, merenkävijä, merenkulkija, merikarhu, merityöntekijä</i>

Kuten taulukosta 1 näkee, jokaiselle ammattinimikkeelle on ehdotettu vähintään yhtä informanttien mielestä parempaa nimikettä. Kaikissa ehdotuksissa *mies*-loppua ei yritetä edes korvata, vaan ehdotetuissa nimikkeissä *lähiesimies*, *oikeusapumies*, *mittakirvesmies*,

selvitysasiainmies ja *ulosotonvirkkamies* on yhä säilytetty nimikkeiden *mies*-loppuisuus. Osassa ehdotuksia on erotettavissa vitsikkyyttä ja kielellä leikkimistä. Jotkut informanttien ehdotuksista voisivat olla todella hyviä ja kuvaavia vastineita *mies*-loppuisille ammattinimikkeille. Osa ehdotuksista, esimerkiksi *journalisti* ja *asianajaja* on jo yleisessä käytössä ja tuttuja nimikkeitä.

Talonmiehen vastineeksi on ehdotettu *kiinteistönhoitajaa* ja *talkkaria*. Grönrosin (2007) mukaan ”talonmiehen vanha arkinen nimitys talkkari on siirtymässä ainakin osittain yleiskieleen, sillä kesämökkien talonmiehentöistä huolehtiva mökkitalkkari alkaa jo olla termi”. Samankaltaisia arkisia nimityksiä ehdotetaan vastineiksi *järjestysmiehelle* ja *sähkömiehelle*. Eniten vastineita ehdotetaan *varusmiehelle*: *varusmiehen* vastineeksi ehdotettuja nimikkeitä ovat *sotilas*, *varussotilas*, *asevelvollinen*, *armeijakokelas*, *armeijaoppilas*, *taistelija*, *varusnainen*, *sotilaskoulutettava*, *alokas*, *varuskuntasotilas* ja *varusoppilas*. Runsaasta ehdotusmäärästäkin voidaan päätellä, että *varushenkilöä* ei pidetä hyvänä vastineena.

Neljäs tutkimuskysymykseni oli selvittää, miten *mies*-lopun korvaava johdin tai sana vaikuttaa informanttien näkemyksiin vastineen sopivuudesta. Informanttien omista ehdotuksista ei nouse erityisesti esiin mikään tietty johdin, jolla nimikkeitä on muodostettu. Kuten jo aiemmin tässä luvussa on tullut ilmi, informantit pitävät erityisesti *henkilö*-loppua huonona vastineena *mies*-loppulle ammattinimikkeissä. Hypoteesini siitä, että etenkin *henkilö*-loppua pidetään huonona vaihtoehtona, toteutuu.

Henkilön lisäksi osa informanteista pitää *haltija*-loppua huonona vastineena. Neljä informanttia kuvailee *haltija*-sanana tuovan mieleen tilapäisen pestin ja kolme informanttia yhdistää *haltijan* satuolentoihin. Seitsemän informanttia taas kommentoi *valtuutettua* huonoksi tai epämääräiseksi sanaksi. Pelkkä *valtuutettu asiamiehen* korvaajana ei ole kaikkien informanttien mielestä kuvaava, vaan moni kokisi *potilasasiavaltuutetun potilasvaltuutettua* paremmaksi vaihtoehdoksi. Kolme parhaimmaksi koettua neutraalia vastinetta *toimittaja*, *järjestyksenvalvoja*, *tullivirkailija* ovat kaikki *ja*-johdoksia. Nimikkeitä yhdistää kuitenkin se, että ne kaikki ovat jo melko vakiintuneita kieleen, eikä voidakaan päätellä, että erityisesti *ja*-johdin olisi syynä myönteiseen suhtautumiseen.

Vaikka useita muita neutraaleja vastineita pidetään huonoina vaihtoehtoina *mies*-loppuisille nimikkeille, ei syynä voida suoranaisesti pitää esimerkiksi *johtaja*-loppua: informantit perustelevat *puheenjohtajan* huonoutta *puhemiehen* vastineena useimmin merkityserolla, joka nimikkeiden välillä koetaan olevan. Vaikuttaakin siltä, että informanttien valintoihin vaikuttaa enemmän nimikkeen sopivuus kuin suoranaisesti sana tai johdin, jolla *mies* korvataan. Tärkeintä on se, että vastine kuvaa mahdollisimman tarkasti ja selkeästi samaa tointa kuin alkuperäinen, *mies*-loppuinen nimike.

6.4. Nimikkeet, joilla informantit haluaisivat itseään kutsuttavan

Seuraavaksi analysoin kyselylomakkeen kysymyksen 3 jatkokysymyksen vastaukset. Kysymyksessä informanttien tuli kuvitella, että he itse edustavat kysyttyä ammattiryhmää ja vastata, kummalla annetuista nimikkeistä he haluaisivat itseään kutsuttavan. Valtaosassa vastauksista hypoteettinen tilanne siitä, että nimike koskisi informanttia itseään, ei vaikuta informanttien valintaan *mies*-loppuisen nimikkeen ja neutraalin vastineen välillä. Runsaassa 93 prosentissa vastauksista informantit valitsevat haluavansa, että heitä kutsuttaisiin samalla nimikkeellä kuin he ovat valinneet aiemmin samassa kysymyksessä. Informantit myös perustelevat valintojaan pitkälti samoilla perusteilla kuin perustellessaan sitä, miksi ovat valinneet *mies*-loppuisen nimikkeen tai neutraalin vastineen.

Informantit vastaavat 24 kohdassa eli 1,04 prosentissa vastauksista haluavansa itseään kutsuttavan päinvastaisella nimikkeellä kuin sillä, minkä he ovat aiemmin valinneet paremmaksi vaihtoehdoksi. Neljässä vastauksessa informantti ei ole perustellut, miksi valitsi toisen nimikkeen paremmaksi kuin sen, jolla haluaisi itseään kutsuttavan. Useimmin informanttien vastaus muuttuu nimikkeiden *palomies* ja *palopelastaja* sekä *putkimies* ja *putkiasentaja* välillä. Molemmissa nimikkeissä 3 informanttia valitsee eri vaihtoehdon aiemmin kuin silloin, kun kuvittelee, että ammattinimike koskisi häntä itseään. Esimerkeissä (97)–(99) on informanttien perusteluja sille, miksi he ovat valinneet toisen nimikkeen paremmaksi, mutta haluaisivat silti itseään kutsuttavan toisella. Ylempi esimerkki (a) on informantin perustelu siihen, miksi valittu vaihtoehto on parempi, ja alempi esimerkki (b) saman informantin vastaus siihen, kummalla nimikkeellä hän tahtois i itseään kutsuttavan.

- (97) (a) *Kirvesmies antaa liian maskuliinisen kuvan ammatista.* (M20–29PK)
 (b) *Kirvesmies. Kirvesmies antaa maskuliinisen kuvan ammattiin kuuluvasta henkilöstä.* (M20–29PK)
- (98) (a) *Naisia on alalla paljon, ellei jopa enemmistö* (M20–29LT)
 (b) *Ei väliä, ehkä perinteinen lehtimies* (M20–29LT)
- (99) (a) *Vastasin tähän näin, koska aina olen tottunut kuulemaan sanan palomies.* (M20–29PK)
 (b) *Miehenä kutsumanimike olisi tietenkin palomies, mutta jos ajattelee sukupuolineutraalisti niin joko tuo pelastaja tai esim. pelastustyöntekijä.* (M20–29PK)

Esimerkin (97) informantti on valinnut nimikkeen *timpuri kirvesmiestä* paremmaksi vaihtoehdoksi, koska *kirvesmies* antaa liian maskuliinisen kuvan ammatista. Informantti haluaisi kuitenkin itseään kutsuttavan *kirvesmies*-nimikkeellä, koska se antaa maskuliinisen kuvan ammatissa toimivasta henkilöstä. Ristiriita vastausten välillä on mielenkiintoinen: vastauksessa (a) informantti kuvailee *kirvesmiehen* tuottamaa maskuliinista kuvaa adverbilla *liian*, mikä implikoi informantin pitävän *kirvesmiehen* tuottamaa maskuliinista kuvaa ei-toivotuksi asiaksi. Toisaalta informantti haluaisi, että häntä kutsuttaisi nimikkeellä *kirvesmies* nimikkeen tuottaman maskuliinisen kuvan vuoksi. Informantti on mies, mikä saattaa selittää sen, että henkilökohtaisesti häntä ei haittaisi nimikkeen tuottama maskuliininen kuva, päinvastoin, mutta yleisessä käytössä *kirvesmies* ei sopisi kuvaamaan esimerkiksi naispuolista ammatinharjoittajaa. Samantapainen ajattelu on havaittavissa esimerkkien (98) ja (99) informanttien vastauksissa. Esimerkissä (98) informantti perustelee *toimittajan* valintaa alan naisvaltaisuudella, mutta itse työskentelisi kuitenkin ehkä mieluummin *lehtimiehenä*. Esimerkissä (99) informantti painottaa *palomiehen* olevan parempi nimike miespuoliselle työntekijälle adverbilla *tietenkin*, mutta kuitenkin huomioi myös sukupuolineutraalin vaihtoehdon nais- ja muunsukupuolisille työntekijöille.

Yksi naisinformantti on valinnut *(palo)pelastajan palomiestä* paremmaksi nimikkeeksi sen neutraaliuden ja kuvaavuuden vuoksi, mutta haluaisi itse olla ylpeydellä *palomies* (esimerkki (100)).

- (100) (a) *Palopelastaja kuulostaa hyvältä ja kuvaa ammattia hyvin. Nimike on minulle uusi. Toki palokunnassa naisia on vähemmän, mutta miksei nimike voisi olla neutraalimpi.* (N20–29KK)
 (b) *Olisin itse varmaan ylpeästi palomies, vaikka sukupuoleni nainen onkin.* (N20–29KK)

Kyseinen naisinformantti vaikuttaa pitävän *palomiestä* naispuoliselle työntekijälle arvokkaana nimikkeenä, vaikka suosisikin yleisesti neutraalia vastinetta. Samanlainen kokemus *mies*-loppuisen ammattinimikkeen käyttämiseen ja ylpeyteen tai kunniaan esiintyy kahden muunkin informantin kommenteissa (esimerkit (101) ja (102)).

- (101) *Varusmies. Olisinylpeydellä varusmies. Nainen miesten joukossa. Tasavertaisena.* (N30–39LT)
 (102) *Varusmies. Sanalla niin pitkä historia. Ja olisi kunnia-asia olla varusmies.* (N40–49LK)

Esimerkkien (101) ja (102) informantit ovat valinneet *varusmiehen* myös paremmaksi vaihtoehdoksi kuin *varushenkilön*, joten heidän vastauksessaan ei ole samaa ristiriitaa parhaimmaksi valitun ja koetun nimikkeen välillä kuin esimerkin (100) informantin vastauksessa. Sen sijaan näkemys siitä, että *mies*-loppuisen ammattinimikkeen käyttäminen itsestään olisi kunnia-asia ja ylpeyden aihe, näkyy kaikissa kolmessa esimerkissä (esimerkit (100)–(103)). Mielenkiintoinen on esimerkin (101) sanavalinta *tasavertaisena*. Informantit mahdollisesti kokevat, että käytettäessä miespuolisten henkilöiden kanssa samoja nimikkeitä heidät nähdään tasavertaisina heidän kanssaan. Sen sijaan neutraalien nimikkeiden käyttö *mies*-loppuisen sijaan taas muuttaisi arvostusta.

Informantit ovat kolme kertaa valinneet haluavansa, että heitä kutsuttaisiin neutraaleilla vastineilla *sähköasentaja*, *putkiasentaja* ja *apukapteeni* nimikkeiden hienouden vuoksi, vaikka aiemmin ovatkin valinneet *mies*-loppuisen nimikkeen neutraalia vastinetta paremmaksi vaihtoehdoksi. Esimerkissä (103) on esitetty ensin informantin perustelu sille, miksi *perämies* on parempi nimike kuin *apukapteeni*, ja alempi esimerkki (b) on informantin perustelu sille, miksi miksi hän tahtoi itseään kutsuttavan *apukapteeniksi*.

- (103) (a) *Apukapteeni olisi informatiivinen, mutta nostalgiasyistä valitsen Perämiehen.* (N40–49LK)
 (b) *Apukapteeni. Hienompaa!* (N40–49LK)

Kuten esimerkistä näkee, *mies*-loppuinen nimike on valittu paremmaksi vaihtoehdoksi sen nostalgisuuden vuoksi, mutta neutraalia vastinetta pidetään hienompana. Aiemmassa luvussa mainitsin, että ammattimaisuus yhdistetään *mies*-loppuisia nimikkeitä useammin neutraaleihin nimikkeisiin. Samasta syystä informantit saattavat haluta, että heitä kutsuttaisiin neutraalilla nimikkeellä, vaikka *mies*-loppuinen olisi esimerkiksi perinteisempi.

Yksi informantti on valinnut *johtajan esimestä* paremmaksi nimikkeeksi, mutta tahtoi itseään kutsuttavan *esimieheksi*, koska kokee, että johtajalla on negatiivinen leima. Negatiivinen sävy yhdistetään aineistossa myös nimikkeeseen *vouti* (esimerkki (104)). Kaksi informanttia on valinnut *ulosottomiehen voutia* paremmaksi nimikkeeksi. Toinen informanteista perustelee valintaansa *voudin* vanhanaikaisuudella ja negatiivisella olemuksella (esimerkki (104)).

- (104) (a) *Vouti on ikivanha termi, veronkerääjä ja siihen liittyy historiassa negatiivinen olemus. Vouti tuli asemiehineen ja otti veroina meidän viljan...No on se ulosottomieskin kauhean kuuluinen ammattinimike, mutta olen siihen tottunut, vouti on historia.* (M_≥50PK)
- (b) *Vouti, nykymaailma on unohtanut voudin jatkeran historian...* (M_≥50PK)

Toinen *ulosottomiehen voutia* paremmaksi nimikkeeksi valinnut informantti pitää molempia nimikkeitä hyvinä, mutta haluaisi itseään kutsuttavan *voudiksi* nimikkeen perinteisyyden vuoksi.

Ristiriita informanttien vastausten välillä selittyy osaksi sillä, että informantit pitävät nimikkeitä eri ammatteihin viittaavina. Kaksi informanttia on valinnut nimikkeet *puhemies* ja *palveluesimies* neutraaleja vastineita paremmiksi vaihtoehtoiksi, mutta tahtoi heistä käytettävän neutraalilla nimikkeellä ammattien työnkuvien vuoksi. Yksi informantti tahtoi itseään kutsuttavan *palveluesimieheksi*, koska on aiemmin työskennellyt sellaisena, mutta on valinnut silti *palveluvastaavan* paremmaksi nimikkeeksi. Kaksi informanttia valitsee *kiinteistönhuoltajan talonmiestä* paremmaksi nimikkeeksi, sillä talonmiehiä ei ole heidän mielestään enää entisessä työnkuvassaan olemassa. Molemmat informantit tahtoisivat silti, että heitä kutsuttaisiin *talonmieheksi*, jos sellaisia vielä olisi.

- (105) (a) *Talonmiehiä ei ole enää. Nimike viittaa henkilöön, jonka vastuulla oli oman talonsa huolto- ja kunnossapitotyöt. Jos jossain vielä on talonmies, niin käytettäköön sitä nimitystä. Mutta kiinteistöhuoltofirmojen työntekijät olkoon kiinteistönhuoltajia tai -hoitajia.* (N30–39LK)
- (b) *Jos olisin talonmies sanan alkuperäisessä merkityksessä, niin ehdottomasti talonmies.* (N30–39LK)

Kiinteistönhuoltajan valintaa *talonmiestä* paremmaksi vaihtoehdoksi perustellaan myös nimikkeen virallisuudella. Yksi informantti haluaisi itseään kutsuttavan *kiinteistönhuoltajaksi*, koska kokee nimikkeen virallisemmaksi kuin *talonmiehen*, mutta on valinnut *talonmiehen* paremmaksi vaihtoehdoksi nimikkeen tuttuuden vuoksi. Tuttuuden vuoksi *kirvesmiehen* paremmaksi vaihtoehdoksi valinnut informantti tahtoi kuitenkin itseään kutsuttavan *timpuriksi*, koska kokee *kirvesmiehen* vanhaksi nimikkeeksi (esimerkki (106)).

(106) (a) ***Timpuri ei ole kovin yleinen muiden kuin rakennusalan suussa.*** (N30–39LK)

(b) *Timpuri. Kirvesmies kuulostaa vanhalta.* (N30–39LK)

Kaksi informanttia on valinnut *juristin lakimiestä* paremmaksi vaihtoehdoksi, mutta tahtoi itseään kutsuttavan *lakimieheksi*. Toinen perustelee valintaansa sillä, että *lakimies* on kuvaavampi nimike, toinen taas pitää *lakimiestä* uskottavampana nimikkeenä. *Kuluttajavalituksien* paremmaksi nimikkeeksi valinnut informantti perustelee tahtovansa itseään kutsuttavan *kuluttaja-asiamieheksi*, koska se on virallisempi ja edustavampi.

Vastauksien perusteella voidaankin todeta, että informanttien näkemys siitä, kummalla nimikkeellä he tahtoisivat tulla kutsutuksi, selittyy ainakin osasi niillä ominaisuuksilla, joita informantit yhdistävät ammatteihin ja ammattinimikkeisiin. Yhtäältä informantti ei yhdistä tiettyjä ominaisuuksia itseensä: koska *kirvesmies* kuulostaa vanhalta, sillä nimikkeellä ei tahdottaisi itseään kutsuttavan, vaikka *kirvesmies* on tutumpi nimike. Toisaalta informantit haluavat liittää joitakin nimikkeiden ominaisuuksia itseensä: *apukapteeni* kuulostaa hienommalta kuin *perämies* ja *kirvesmies* maskuliinisemmalta kuin *timpuri*.

Täysin päinvastaisten valintojen lisäksi jotkut informantit vastaavat, ettei heille ole merkitystä, kummalla nimikkeellä heitä kutsuttaisiin. Vaikka informantit ovat valinneet jomankumman vaihtoehdon olevan toista parempi ja perustelleet valintansa jotenkin muuten kuin siten, ettei asialla ole heille väliä tai molemmat vaihtoehdot ovat yhtä hyviä, 80 vastauksessa informantti vastaa, että hänelle olisi ihan sama, kummalla nimikkeellä häntä kutsuttaisiin. Esimerkissä (104) on informantin perustelu *putkiasentaja*-nimikkeen valitsemiselle (a) ja alempana vastaus, kummaksi hän haluaisi itseään kutsuttavan (b).

(107) (a) ***Asentaja on neutraali ja kuulostaa paremmalta.*** (M30–39LT)

(b) *Ihan sama*. (M30–39LT)

Kuten esimerkistä huomaa, informantilla saattaa olla selkeät perustelut valinnalleen, mutta hänelle ei ole merkitystä, kummalla nimikkeellä häntä kutsuttaisiin. Kaksi informantia on valinnut *palopelastajan* paremmaksi nimikkeeksi kuin *palomies* nimikkeen nykyaikaisuuden ja neutraaliuden vuoksi, mutta kertoisi silti voivansa olla *palomies*-nimikkeellä. Samoin asiaa perustelee informantti, joka on valinnut *kuluttaja-valtuutetun* paremmaksi nimikkeeksi, mutta voisi silti työskennellä myös *kuluttaja-asiamiehenä*. Informantit siis saattavat kokea neutraalit nimikkeet nykyaikaisiksi ja paremmiksi, mutta hyväksyisivät heistä käytettävän myös *mies*-loppuista nimikettä. Etenkin miehillä voi olla helppo hyväksyä itsestään käytettävän sekä neutraalia että *mies*-loppuista nimikettä, koska kumpikaan ei sulje miehiä sanan tarkoitteen ulkopuolelle. Kuitenkaan sukupuolten välillä ei vaikuttaisi olevan juurikaan eroa siinä, kuinka usein informantit hyväksyvät molempien nimikkeiden käytön itsestään.

Informantin voi olla myös hankala kuvitella itseään käytettävän kysymyksessä annettua ammattinimikettä. Neljä kertaa informantti kommentoi, että on vaikea kuvitella edustavansa kyseistä ammattiryhmää. Nämä neljä vastausta ovat kaikki saman informantin kirjoittamia. Esimerkeissä (105) ja (106) informantti kommentoi nimikkeitä *timpuri* ja *valtionpäämies*.

(108) *Vaikea kuvitella edustavansa kyseistä ammattiryhmää, mutta voisin olla kumpi vaan*. (N30–39LK)

(109) *No, nyt vasta onkin vaikea kuvitella edustavansa tätä ammattiryhmää!*
- - (N30–39LK)

Esimerkeissä informantti kokee niin hankalaksi ammatinedustajan asemaan asettumisen, ettei osaa tehdä valintaa esimerkiksi *timpurin* ja *kirvesmiehen* välillä, vaikka on valinnut *timpurin* paremmaksi vaihtoehdoksi. Valtionjohtajan asemaan asettuminen voi olla hankalaa työn etäisyyden vuoksi. *Timpurin* ammattiin voi olla hankala samaistua samasta syystä, mutta mielikuvat alan miesvaltaisuudesta saattavat vaikuttaa naisinformantin kykyyn kuvitella itseään ammatin edustajaksi.

44 vastauksessa informantit eivät haluaisi itseään kutsuttavan kummallakaan annetuista nimikkeistä, joten he ehdottavat omaa nimikettään. Kaikki informanttien ehdottamat nimikkeet on koottu taulukkoon 1. 11 vastauksessa informantti ei osaa sanoa, kummalla

nimikkeellä itseään tahtoisi kutsuttavan, vaikka informantti olisi valinnut mielestään paremman vaihtoehdon ja perustellut valintaansa jotenkin muuten kuin vastauksella ”*en osaa sanoa*”.

Yhteenvedona voidaan todeta, että vaikka informantit vastaavatkin pääasiassa yhdenmu-
kaisesti 3:n kysymyksen molempiin kohtiin, osa informanteista vastaa ristiriitaisesti
kysymyksiin, ei pidä nimikettä merkityksellisenä, ei haluaisi itseään kutsuttavan kum-
mallakaan nimikkeellä tai ei osaa sanoa, kummalla nimikkeellä itseään tahtoisi kutsutta-
van.

7. PIILOMASKULIINISET JA -FEMINIINISET AMMATTINIMIKKEET

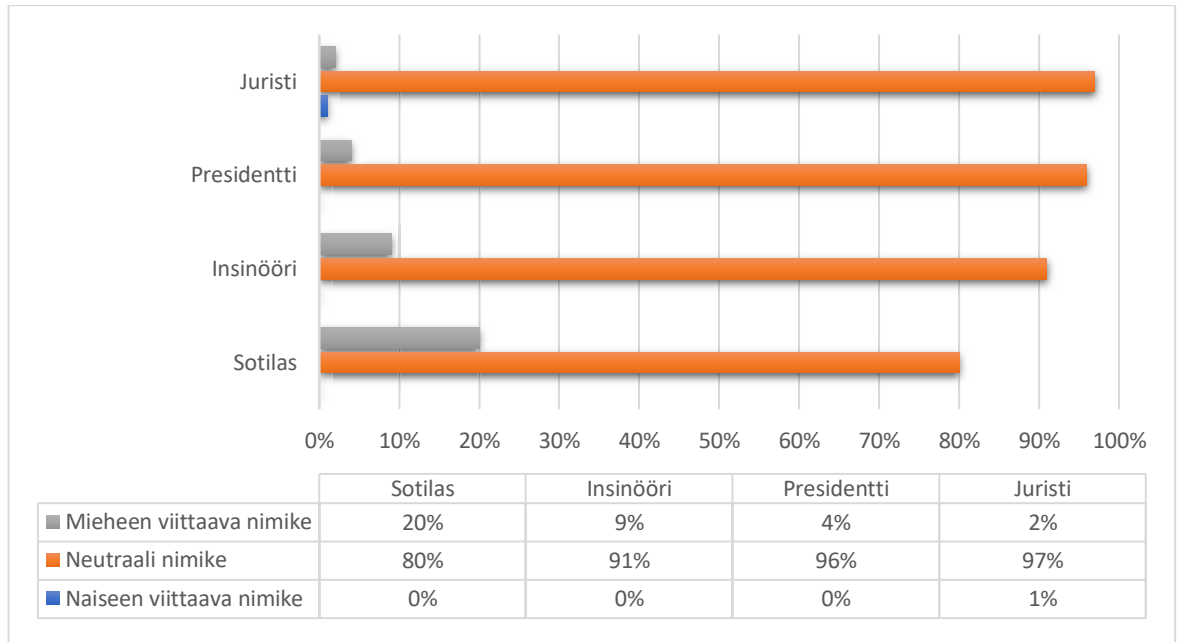
Tässä luvussa käsittelen aineistoni piilomaskuliinisiksi tai -feminiiniseksi tulkittuja ammattinimikkeitä. Kyselylomakkeen kohdassa 3 informanttien tuli arvioida piilomaskuliinisiksi tai -feminiiniseksi oletettuja ammattinimikkeitä. Kohdassa on yhteensä kymmenen nimikettä, *sairaanhoitaja*, *lastenhoitaja*, *luokanopettaja*, *sotilas*, *presidentti*, *insinööri*, *juristi*, *lääkäri*, *kätilö* ja *tutkija*. Informanttien tuli valita, onko nimike mieheen viittaava, neutraali vai naiseen viittaava. Tässä luvussa käsittelen nimikkeet sen mukaan, onko ne mielletty aineistossani mieheen viittaaviksi, naiseen viittaaviksi vai neutraaleiksi. Jokaisen nimikkeen kohdalla vertailen myös informanttien sosiaalista taustaa. Analyysissäni vertailen vastausmääriä prosenttiosuuksin.

Jaottelen mieheen viittaavat, naiseen viittaavat ja neutraalit ammattinimikkeet omiksi alaluvuikseen. Aluksi on kuitenkin huomautettava, että kaikki kymmenen nimikettä on koettu useammin neutraaleiksi kuin mieheen tai naiseen viittaaviksi. Mikään tutkimistani ammattinimikkeistä ei siis ole pelkästään tai edes vahvimmin esimerkiksi mieheen viittaavaksi tulkittu, vaikka esittelen sen mieheen viittaavaksi ammattinimikkeeksi. Kuitenkin tällaiset nimikkeet on mielletty neutraalin tulkinnan lisäksi mieheen viittaaviksi nimikkeiksi.

Mikään piilomaskuliinisiksi tai -feminiiniseksi arvioiduista nimikkeistä ei sisällä kielellistä ainesta, joka selittäisi niiden assosioitumisen mieheen tai naiseen viittaaviksi. Todennäköisesti nimikkeen tulkitseminen naiseen tai mieheen viittaavaksi liittyykin siihen sukupuolistereotypiaan, jollaiseksi ammatin prototyyppinen edustaja mielletään. Sosiaalinen sukupuoli liittyy stereotypiaan eli siihen, mikä mielletään sopivaksi rooliksi miehelle ja naiselle, sekä odotuksiin siitä, millainen on esimerkiksi tyypillinen sairaanhoitaja (Hellinger & Bußmann 2001: 11). Hoiva-alalla työskentelevistä suurin osa on naisia, joten sairaanhoitaja tulkitaan helposti naisen ammatiksi. Sukupuolistereotypiat määrittävät, että naiset käyttäytyvät eri tavalla kuin miehet ja luovat normit kullekin sopivasta käyttäytymisestä – kuinka naisen ja miehen pitäisi olla. Naisten pitäisi olla hoivaavia ja palvelukeskeisiä, ei saavutusorientoituneita. (Heilman 2001: 659, 667.) Tällaiset stereotypiat selittävät osaltaan sitä, mitkä ammatit mielletään miesten ammateiksi ja mitkä naisten ammateiksi.

7.1. Mieheen viittaavat nimikkeet

Ammattinimikkeistä mieheen viittaaviksi tulkitaan *sotilas*, *insinööri*, *presidentti* ja *juristi*. Nimikkeet ja niiden tulkinnat prosenttiosuuksin on esitetty kuviossa 13.

KUVIO 13. Mieheen viittaaviksi tulkitut ammattinimikkeet.

Kuten kuviosta 13 huomaa, kaikkein voimakkaimmin mieheen viittaavaksi nimikkeeksi aineistossani koetaan *sotilas*. 20 % vastaajista tulkitsee *sotilaan* viittaavan mieheen. Seuraavaksi maskuliinisin nimike on *insinööri*, jonka tulkitsee mieheen viittaavaksi nimikkeeksi 9 % vastaajista. Mieheen viittaavaksi nimikkeeksi *presidentin* on valinnut 4 % informanteista ja *juristin* 2 % informanteista. Näistä nimikkeistä ainoastaan *juristi* on valittu myös kerran (1 %) naiseen viittaavaksi.

Sotilas on korvannut *sotamiehen* jo kauan aikaa sitten (Karppinen 2009: 40), mutta *sotilas* on yhä piilomaskuliininen nimike. Vaikka nimikkeiden *mies*-loppu korvattaisiinkin kielellisesti neutraalilla päätteellä, nimike voi silti jäädä piilomaskuliiniseksi. Muodolliseen sukupuolineutraaliuteen pyrittäessä haasteena onkin piilomaskuliinisuuden purkaminen (Engelberg 2007). Vuonna 2005 sotilaat olivat seitsemänneksi miesvaltaisain ammattiryhmä. Sotilaista miehiä oli runsaat 96 %. (Tilastokeskus 2005.) Vaikka *sotamies* on korvattu *sotilaalla*, ammatin sukupuolijakauman miesvaltaisuus voi selittää *sotilaan* tulkitsemisen mieheen viittaavaksi nimikkeeksi. *Sotilaan* tavoin *insinööri*, *presidentti* tai *juristi*

eivät sisällä mieheen viittaavaa kielellistä ainesta, mutta silti ne ovat jonkin verran piilomaskuliinisia. Voidaan siis päätellä, että sanojen piilomaskuliinisuus selittyy kielenulkosella todellisuudella.

Niina Luodemäki (2019) on pro gradu -tutkielmassaan todennut sekä *lakimiehen* että *juristin* assosioituvan naissukupuolta voimakkaammin miessukupuoleen. Tulos saattaa selittyä sillä, että sanan herättämä stereotypia ammatista niin sanottuna miehen ammattina on kielellistä informaatiota voimakkaampi (Luodemäki 2019: 24). Vaikka enemmistö informanteistani kokeekin *juristin* neutraalina nimikkeenä, se assosioituu kuitenkin useammin mieheen kuin naiseen viittaavaksi. Aineistossani ero on kuitenkin vain yhden informantin suuruinen eikä siksi merkittävä. Shinarin (1975) korkeakouluopiskelijoiden näemyksiä ammattien sukupuolistereotypioista selvittävässä tutkimuksessa *insinööri* ja etenkin *kaivosinsinööri* (*engineer, mining engineer*) tulkitaan usein miehen ammateiksi. Tulokseni on samansuuntainen Shinarin (1975) tutkimustuloksen kanssa, sillä *insinööri* tulkitaan aineistossani mieheen viittaavaksi nimikkeeksi.

Miehet kokevat *sotilaan*, *insinöörin*, *juristin* ja *presidentin* useammin maskuliiniseksi kuin naiset. Lähes 30 % miesinformanteista mieltää *sotilaan* mieheen viittaavaksi, naisista saman vastauksen on antanut noin 18 %. Miehistä 11 % on nimennyt *insinöörin* mieheen viittaavaksi, naisista 9 %. *Juristin* mieheen viittaavaksi on kokenut 7 % miehistä, naisista ei yksikään, mutta yksi nainen on kokenut *juristin* naiseen viittaavaksi. *Presidentin* mieheen viittaavaksi on valinnut 7 % miehistä, naisista noin 3 %. Suomen 12 presidentistä yksi on ollut nainen, joten ei ole yllättävää, että *presidentti* assosioituu helposti mieheen viittaavaksi nimikkeeksi.

Engelberg (2016: 50) toteaa poikien ja miehien tulkitsevan muodollisesti sukupuolineutraaleja ihmisviittauksia useammin miestä kuin naista tarkoittaviksi. Myös Shinar (1975) toteaa naisten näkevän hänen tutkimansa ammatit vähemmän maskuliinisinä kuin miehet (Shinar 1975: 103). Tutkimukseni tukee näitä aiempia tuloksia, sillä miehet tulkitsevat nämä neljä muodollisesti neutraalia nimikettä vahvemmin mieheen viittaaviksi kuin naiset tai muunsukupuoliset. Mielenkiintoista on se, että muunsukupuoliset ovat kokeneet kaikki neljä nimikettä neutraaleiksi. Kaikki muunsukupuoliset informantit ovat suhtautuneet myönteisesti tai neutraalisti *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla

vastineilla, joten kielellisesti neutraalien nimikkeiden tulkitseminen neutraaleiksi on loogista.

Suurin osa *sotilasta*, *presidenttiä*, *insinööriä* ja *juristia* maskuliinisina nimikkeinä pitävistä on aineistoni nuorimmasta ryhmästä, 20–29-vuotiaita. Vähiten näitä nimikkeitä maskuliiniseksi tulkitsee toiseksi nuorin informanttiryhmä eli 30–39-vuotiaiden ryhmä. 30–39-vuotiaista informanteista yksikään ei pidä nimikkeitä *presidentti* ja *juristi* mieheen viittaavina. 20–29-vuotiaista sen sijaan 6 % pitää *presidenttiä* mieheen viittaavana ja 3 % *juristia* mieheen viittaavana. Suurin ero informanttiryhmien välillä on *sotilaan* tulkinna. Nuorimmasta ikäluokasta 28 % pitää *sotilasta* maskuliinisena, 30–39-vuotiaista sen sijaan vain 8 %. Erot ovat kuitenkin ryhmien kokojen vuoksi hyvin pieniä – esimerkiksi *juristin* kohdalla 3 % tarkoittaa yhden informantin vastausta. Tämän vuoksi aineistosta ei voi tehdä mitään yleistystä iän vaikutuksesta vastauksiin, vaikkakin nuorin vastaajaryhmä on valinnut huomattavasti useammin kyseiset nimikkeet mieheen viittaaviksi. 40–49-vuotiaiden ja 50-vuotiaiden ja sitä vanhempien ryhmien vastauksissa taas on vain pieniä eroja keskenään tai verrattuna nuorempien informanttien ryhmiin.

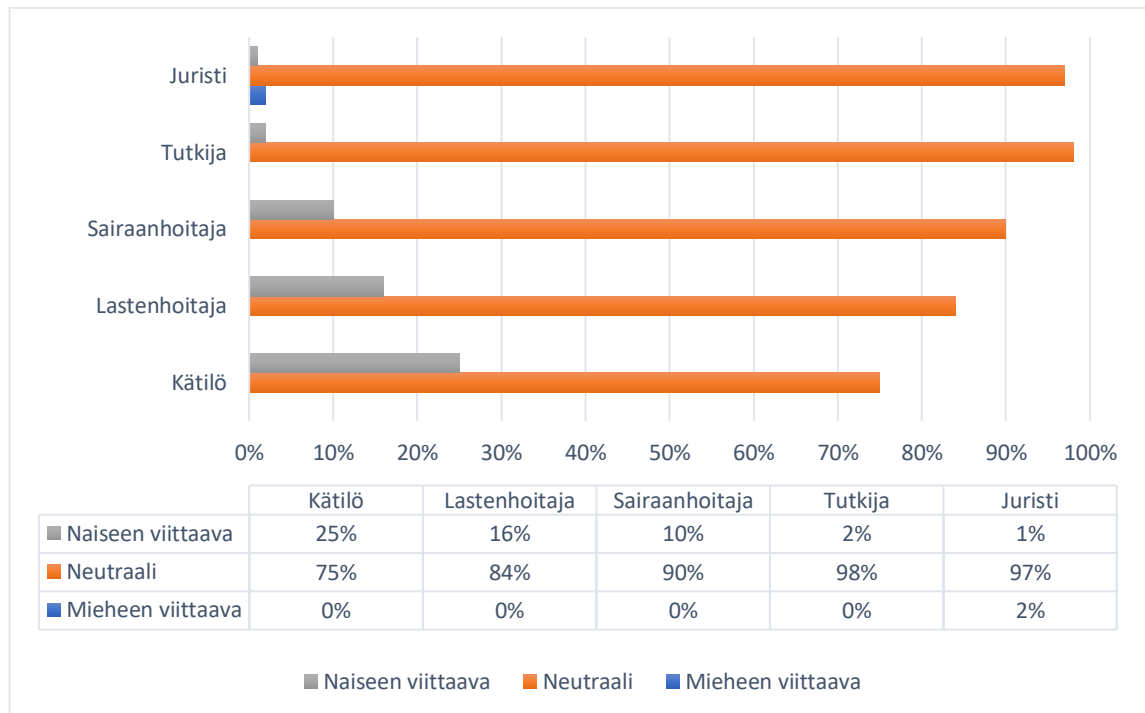
Pohjois-Pohjanmaalla asuvat tulkitsevat *sotilaan*, *presidentin*, *insinöörin* ja *juristin* selkeästi useammin mieheen viittaavaksi kuin Kainuussa asuvat. Kainuulaiset informantit ovat tulkinneet ainoastaan *sotilaan* mieheen viittaavaksi ammattinimikkeeksi. *Presidentti*, *insinööri* ja *juristi* on tulkittu kaikki neutraaleiksi nimikkeiksi. Pohjois-Pohjanmaalla asuvat taas ovat mieltäneet *sotilaan* mieheen viittaavaksi jopa 31 %:ssa vastauksista. *Presidentin* on tulkinnut mieheen viittaavaksi 9 %, *insinöörin* 9 % ja *juristin* 6 % pohjoispohjalaisista vastaajista. Ero Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan välillä on siis merkittävä. Lapissa asuvat informantit sijoittuvat aika lailla keskivaiheille kainuulaisten ja pohjoispohjalaisten informanttien välille. Lappilaiset informantit ovat tulkinneet ainoastaan *insinöörin* pohjoispohjalaisia useammin mieheen viittaavaksi. Lapissa *juristia* taas ei ole koettu kertaakaan mieheen viittaavaksi, mutta se on tulkittu kerran naiseen viittaavaksi. *Juristi* voidaankin tulkita helpommin naiseen viittaavaksi kuin *lakimies*, mikä saattaa selittää informantin vastauksen. Siitä huolimatta neutraali *juristikin* on tulkittu kerran enemmän mieheen viittaavaksi kuin naiseen viittaavaksi.

Koulutustaustaltaan korkea-asteen käyneet tulkitsevat nimikkeet *sotilas*, *insinööri*, *presidentti* ja *juristi* useammin mieheen viittaaviksi kuin toisen asteen käyneet informantit.

Ero on suurin *sotilaan* ja *insinöörin* kohdalla (9 %). *Presidentin* ja *juristin* kohdalla erot ovat vain 1 ja 3 %. Vastaajien kesken erot ovat siis pieniä, eivätkä kaikki vastaajat tulkitse samoja nimikkeitä piilomaskuliinisiksi.

7.2. Naiseen viittaavat nimikkeet

Naiseen viittaaviksi tulkittuja ammattinimikkeitä aineistossani ovat *kätilö*, *lastenhoitaja*, *sairaanhoitaja* ja *tutkija*. Myös *juristi* on kerran tulkittu naiseen viittaavaksi nimikkeeksi. Naiseen viittaaviksi tulkitut ammattinimikkeet on esitetty prosenttiosuuksin kuviossa 14.

KUVIO 14. Naiseen viittaaviksi tulkitut ammattinimikkeet.

Kuten kuviosta huomaa, useimmin naiseen viittaavaksi nimikkeeksi on tulkittu *kätilö* (25 %), toiseksi useimmin *lastenhoitaja* (16 %) ja kolmanneksi useimmin *sairaanhoitaja* (10 %). *Tutkijan* naiseksi viittaavaksi on tulkinnut 2 % vastaajista ja *juristin* 1 %. Kuten aiemmassa luvussa tuli ilmi, *juristi* siis on nähty naiseen viittaavaksi kerran, mieheen viittaavaksi kahdesti.

Kättilö, *lastenhoitaja* ja *sairaanhoitaja* erottuvat aineistossani selvimmin naiseen viittaaviksi nimikkeiksi. Vuonna 2016 naisten selvästi yleisin ammatti oli hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijä (Tilastokeskus 2018). Vuonna 2010 sairaanhoitajien, kättilöiden ja terveydenhuoltajien ammattiryhmästä 91 % oli naisia (Tilastokeskus 2012). Vuonna 2015 *sairaanhoitaja*-ammattinimikkeellä työskentelevistä 92 prosenttia oli naisia (Tilastokeskus 2015). Hoiva-alan ammattien tulkitseminen naiseen viittaaviksi voi siis selittyä ammatin edustajien sukupuolijakaumalla. Engelbergin (2016: 21) mukaan piilosukupuolisuutta tuottaa muun muassa ammattien sukupuolijakauma ja muu tehtävien ja harrasteiden eriytyminen sukupuolen mukaan. Shinarin (1975) ammattien sukupuolistereotypioita selvittävässä tutkimuksessa sairaanhoitajan ammatti on tulkittu hyvin usein naisen ammatiksi – 129 tutkitusta ammatista toiseksi useimmin. Shinar (1975: 108) toteaaakin, että ammatit, jotka liittyvät stereotypisesti muun muassa hoivaamiseen, tulkitaan naisten ammateiksi.

Hanna Kiviharju (2018) on tutkimuksessaan saanut samankaltaisia tuloksia *kättilön* ja *sairaanhoitajan* nimikkeistä. Tutkielmassa etenkin abiturientit arvioivat *kättilön* ja *sairaanhoitajan* naiseen viittaaviksi. Kiviharju kuitenkin huomauttaa, että *sairaanhoitaja*, joka on vahvasti naisvoittoinen ammatti, ei nouse informanttien arvioissa erityisen sukupuolittuneeksi. *Lääkäri* arvioidaan niin ikään neutraaliksi nimikkeeksi myös Kiviharjun aineistossa. (Kiviharju 2018: 33–34, 66.)

Piilomaskuliinisten nimikkeiden tavoin miehet arvioivat nimikkeet *kättilö*, *lastenhoitaja*, *sairaanhoitaja* ja *tutkija* useammin naiseen viittaaviksi kuin naiset. Kiviharju (2018: 34) on tutkielmassaan todennut, että miesabiturientit arvioivat *kättilön* ja *sairaanhoitajan* neutraalimmiksi ammateiksi kuin naiset. Tulokseni eroaa siis Kiviharjun (2018) tekemästä havainnosta. Aineistossani muunsukupuolisista ainoastaan yksi tulkitsee *kättilön* naiseen viittaavaksi nimikkeeksi. Kaikki muut nimikkeet muunsukupuoliset ovat tulkinneet neutraaleiksi.

Ammattien sukupuolijakauman ja stereotypioiden lisäksi tulkintoja voidaan selittää geneettisellä perimällä. Evoluutiopsykologiassa oletetaan, että varhaisten ihmisten joukossa miesten ja naisten väliset roolit erottuivat selvästi toisistaan, minkä vuoksi molemmat sukupuolet mukautuivat erilaisiin taitoihin ja piirteisiin (esimerkiksi naiset empaattisiksi

ja miehet aggressiivisemmiksi). Lisäksi sukupuolet eroavat toisistaan lisääntymisbiologiansa vuoksi. Naisille on tärkeää huolehtia, että jälkikasvu pysyy hengissä, ja siksi heille edullisia piirteitä ovat empatia ja hoivaaminen. Kuitenkin näkemyksiin varhaisten ihmisten kielenkäyttötavoista, seksuaalista käyttäytymisestä ja vanhemmuudesta ei jää todistusaineistoa, joten väitteille on vain epäsuoraa näyttöä. (Cameron 2010: 175–176.) Käytännössä syytä tehtävien ja roolien erottumiselle voidaan hakea myös biologiasta, mutta varmuutta tulkintojen syille on mahdotonta saada.

Lääkäri on aineistossani tulkittu täysin neutraaliksi ammatiksi muista terveydenhuollon ammattinimikkeistä poiketen. Lääkäriin ammatti on ollut aiemmin miesvoittoinen, ja viime vuosisadan alussa lääkärit olivat enimmäkseen miehiä. Naislääkärien määrä on noussut yli 50 prosentilla 2000-luvulla. (Lääkäriliitto 2016.) Vuonna 2010 naisten osuus lääkäreistä kuntasektorilla oli yli 59 prosenttia (Tilastokeskus 2011). Mahdollisesti aiemmin miesvoittoisen alan siirtyminen naisvoittoiseksi vaikuttaa siihen, että ammatti tulkitaan neutraaliksi. Jos esimerkiksi kättilön ammatti olisi aiemmin ollut miesvaltainen, sitä ei ehkä tulkittaisi yhtä usein naiseen viittaavaksi kuin nyt. Vuonna 2005 naisvaltaisimpia ammattiryhmiä olivat kättilöt ja hammashoitajat. Naisten osuus työllisistä oli yli 95 prosenttia. Vuonna 2015 laillistettuja kättilöitä oli 18–68-vuotiaista 4 768 henkilöä, joista 27 oli miehiä. (Tilastokeskus 2005.) *Kättilön* tulkitseminen naiseen viittaavaksi nimikkeeksi selittynee siis alan naisvoittoisuudella.

Tutkijan assosioituminen, vaikkakin vain kahdessa vastauksessa, naiseen viittaavaksi nimikkeeksi on yllättävää. Tutkijoiden sukupuolijakauma on hyvin miesvaltainen (Yle 2020). Hellingerin ja Bußmannin (2001: 11) mukaan englannissa yleensä korkeamman statuksen ammatit, kuten *tutkija* (*scientist*), yhdistetään miespronimiin *he*. Toisaalta suomessa neutraali *tutkija* voidaan liittää naiseen viittaavaksi esimerkiksi *tiedemiehen*, *yliopistomiehen* tai muiden maskuliinisten miestutkijaan liitettävien nimikkeiden vuoksi. Usea sellainen *mies*-loppuinen sana, joka Nykysuomen sanakirjassa on selitetty kumpaankin sukupuoleen viittaavaksi ’henkilöksi’, on rajattu Suomen kielen perussanakirjassa tai myöhemmin Kielitoimiston sanakirjassa tarkoittamaan vain miespuolista henkilöä. Tällainen on esimerkiksi *tiedemies*, joka on nykysuomen sanakirjassa selitetty ’tieteen harjoittajaksi, tutkijaksi’. Perussanakirjasta lähtien se on ollut ’miespuolinen tutkija,

tieteenharjoittaja’. (Grönros 2007.) Jos *tiedemies* nähdään ainoastaan mieheen viittaavaksi nimikkeeksi, voi se selittää *tutkijan* assosioitumista naiseen viittaavaksi nimikkeeksi.

Aineistossani yksi naisinformantti on tulkinnut *juristin* naiseen viittaavaksi nimikkeeksi. Mielenkiintoista onkin, että yksi naisinformantti on tulkinnut *juristin* naiseen viittaavaksi ja kaksi miesinformanttia mieheen viittaavaksi nimikkeeksi. Luodemäen (2019: 24) mukaan *juristi*-sanalla on mahdollisuus herättää mielikuva sekä naisesta että miehestä, mutta stereotypia ohjaa mielikuvan mieheen.

Tutkijan ja *juristin* naiseen viittaaviksi tulkinneet olivat nuorimmasta informanttiryhmästä. Muissa ryhmissä *tutkija* tulkittiin aina neutraaliksi ja *juristi* kahdesti mieheen viittaavaksi. Muuten erot eri ikäryhmien välillä ovat pienehköt. Kaikissa ryhmissä useimmiten naiseen viittaavaksi nimikkeeksi on tulkittu *kättilö*. Kiviharjun (2018: 40) tutkielmassa neutraaleimman arvion *kättilölle* antaa nuorten ja nuorten aikuisten ryhmä (alle 20- ja 21–30-vuotiaat). Tämäkin tulos poikkeaa omastani, sillä vahvimmin *kättilön* naiseen viittaavaksi tulkitsee aineistoni nuorin, 20–29-vuotiaiden, ikäryhmä.

Pohjois-Pohjanmaalla asuvat näkevät piilofeminiiniseksi oletetut nimikkeet *juristia* luukuun ottamatta sukupuolittuneina useammin kuin kainuulaiset tai lappilaiset. *Juristin* naiseen viittaavaksi nimikkeeksi on tulkinnut lappilainen informantti. Korkea-asteen koulutuksen käyneet tulkitsevat *kättilön*, *lastenhoitajan*, *sairaanhoitajan* ja *juristin* useammin naiseen viittaaviksi kuin toisen asteen koulutuksen suorittaneet informantit. Toisen asteen koulutuksen suorittaneet informantit ovat tulkinneet *tutkijan* useammin naiseen viittaavaksi kuin korkea-asteen suorittaneet informantit.

7.3. Neutraalit nimikkeet

Kaikki 10 piilomaskuliiniseksi tai -feminiiniseksi oletettua nimikettä on tulkittu useimmin neutraaleiksi. Kaikkein useimmin mieheen viittaavaksi nimikkeeksi tulkittu *sotilaskin* tulkitaan 80-prosenttisesti neutraaliksi ja useimmin naiseen viittaavaksi nimikkeeksi tulkittu *kättilö* 75-prosenttisesti neutraaliksi.

Täysin neutraaleja nimikkeitä aineistossani ovat *luokanopettaja* ja *lääkäri*. Näitä nimikkeitä ei tulkittu kertaakaan naiseen tai mieheen viittaaviksi. Lääkärin ammatin siirtyminen miesvaltaisesta naisvaltaiseksi vaikuttanee siihen, ettei ammattia nähdä erityisen sukupuolijakautuneena. Opetushallituksen selvityksen (2017) mukaan opetusalan henkilöstö on edelleen vahvasti naispainotteinen. Tilastoinnissa mukana olevien koulujen perusopetuksen rehtoreista ja opettajista naisia oli 77 prosenttia. Luokanopettajankoulutuksessa puolestaan naisten osuus hakeneista on ollut keskimäärin 72 prosenttia ja hyväksytyistä 78 prosenttia (Opetushallitus 2017). Kuitenkaan *luokanopettajaa* ei ole alan naisvaltaisuudesta huolimatta *kätilön* tai *sairaanhoitajan* tavoin tulkittu naiseen viittaavaksi nimikkeeksi. Ammattien sukupuolijakauma ei siis selitä tulkintoja kaikkien ammattien osalta. *Sairaanhoitajan* ja *kätilön* tulkitseminen naiseen viittaaviksi nimikkeiksi on helppo selittää alan naisvaltaisuudella. Kuitenkin siinä missä lääkärin ja sairaanhoitajan suhde on perinteisesti ollut mies–nainen-suhde (Gjerberg & Kjølørød 2001), *lääkäri* tulkitaan aineistossani täysin neutraaliksi nimikkeeksi. Usein sairaanhoitaja nähdään feminiinisenä ammattina ja lääkäri maskuliinisenä ammattina, vaikka ihmiset näissä ammatteissa työskentelevät samoissa paikoissa ja toimivat samankaltaisissa tehtävissä (Liben, Bigler & Krogh 2002: 816).

Mielenkiintoista onkin, mikä selittää sen, että kielenulkoinen todellisuus, kuten ammatissa työskentelevien henkilöiden sukupuolijakauma, vaikuttaa vain osaan tulkittavista nimikkeistä? Syynä voi olla esimerkiksi se, että nimikkeitä arvioidaan sukupuolille oletettujen luonteenpiirteiden perusteella: hoivaavaa ja empaattista otetta vaativia ammatteja saatetaan arvioida naisiin viittaaviksi nimenomaan naisiin yhdistettyjen ominaisuuksien perusteella, mikä selittäisi sen, miksei esimerkiksi *opettajaa* arvioida yhtä piilofeminiiniseksi kuin vaikkapa *lastenhoitajaa*.

8. PÄÄTÄNTÖ

Pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut pohjoissuomalaisten informanttien näkemyksiä sukupuolittuneista ammattinimikkeistä. Työssäni olen tutkinut sekä *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä ja niiden neutraaleja vastineita että piilomaskuliiniseksi ja -feminiiniseksi oletettuja ammattinimikkeitä. Tutkittavia *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä on 23, muodollisesti neutraaleja nimikkeitä kymmenen (ks. luku 2.2. luettelo nimikkeistä).

Keräsin aineistoni Webropol-kyselylomakkeella lokakuussa 2019. Lomakkeessa oli sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä, joita analysoin määrällisin ja laadullisin menetelmin (ks. luvut 4.3. ja 4.4.). Tutkimukseeni osallistui yhteensä 100 informanttia Kainuun, Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan alueilta. Lomakkeella informanteilta kysyttiin muun muassa heidän mielipiteitään ammattinimikkeiden neutraalistamisesta. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on kansanlingvistinen, ja olen selvittänyt informanttien kielikäsitteitä.

Tavoitteenani on ollut selvittää, miten pohjoissuomalaiset suhtautuvat sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin ja vaikuttaako informantin sosiaalinen tausta käsityksiin. Tutkin, koetaanko neutraalien ammattinimikkeiden käyttö tarpeelliseksi seksististen nimikkeiden sijaan. Tutkimuksessani on selvinnyt, että suurin osa informanteista suhtautuu negatiivisesti *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden korvaamiseen neutraaleilla vastineilla. 49 % informanteista ei koe *mies*-loppuisten nimikkeiden muuttamista tarpeelliseksi. Negatiivinen suhtautuminen voi johtua yleisestä muutosvastarinnasta, jolloin suhtautuminen nimikkeiden sukupuolineutraalistamiseen voi olla jo lähtökohtaisesti kielteinen. Kuitenkin jo olemassa oleviin neutraaleihin vastineisiin suhtaudutaan suotuisasti: puolet informanteista suhtautuu olemassa olevien neutraalien vastineiden käyttöön myönteisesti, ja vain 16 %:n suhtautuminen on kielteinen. Voidaan siis päätellä, että neutraalit nimikkeet hyväksytään *mies*-loppuisten nimikkeiden korvaajiksi vain silloin, kun ne ovat jo tuttuja ja vakiintuneita. Nykyään jo vakiintuneilla ja hyväksytyillä neutraaleilla vastineilla on voinut olla samankaltainen vastaanotto silloin, kun ne ovat tulleet käyttöön, joten on oletettavaa, että uudetkin neutraalit vastineet vakiintuisivat pikkuhiljaa kieleen.

Kyselylomakkeen kohdassa 3 informanttien tuli valita, onko heidän mielestään *mies*-loppuinen nimike (esim. *palomies*) vai neutraali vastine (esim. *(palo)pelastaja*) parempi ja

perustella vastauksensa. Tällä kysymyksellä pyrin saamaan vastauksen toiseen tutkimuskysymykseeni ”Tulkitaanko *mies*-loppuisia nimikkeitä neutraaleja vastineita paremmaksi?” Tutkimuksessa selvisi, että enemmistö informanteista on kokenut lähes 70 % neutraaleista vastineista *mies*-loppuisia nimikkeitä paremmiksi vaihtoehtoiksi. Tulos on siis ristiriitainen aiempien tulosten kanssa: enemmistö informanteista ei pidä *mies*-loppuisten nimikkeiden neutraalistamista tärkeänä asiana, mutta silti vain alle kolmasosa *mies*-loppuisista nimikkeistä koetaan neutraaleja vastineita paremmiksi. Toinen keskeinen tulos on se, että informantit kokevat neutraalit nimikkeet useammin ammattimaisiksi kuin *mies*-loppuiset nimikkeet. Vaikuttaisi siis siltä, että informantit suhtautuvat lähtökohtaisesti kielteisesti *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden neutraalistamiseen, mutta pitävät kuitenkin neutraaleja nimikkeitä yleensä parempina ja ammattimaisempina.

Kielteisen suhtautumisen taustalla saattavat vaikuttaa esimerkiksi opitut asenteet, joita informanteilla on, jonkinlainen tunteella asiaan suhtautuminen tai esimerkiksi käsitys siitä, että sukupuolineutraalissa kielenkäytössä pyritään häivyttämään sukupuoli kokonaan pois ja vaihtamaan myös pyykkipoika-tyyppiset ilmaisut neutraaleiksi. Toisaalta jo olemassa oleviin neutraaleihin vastineisiin suhtaudutaan melko myönteisesti, ja osa kohdassa 3 esitetyistä neutraaleista vastineista on jo melko vakiintuneita (esim. *toimittaja*). Tämä saattaa osaksi selittää sen, miksi tulokset ovat ristiriitaisia. Kohdan 3 vastausten perusteella voidaan siis todeta, ettei *mies*-loppuisia vastineita tulkita neutraaleja vastineita paremmiksi, vaan päinvastoin.

Hanna Kiviharju esittää pro gradu -tutkielmassaan (2018), että olisi kiinnostavaa selvittää, miten ammattinimikkeitä koskeviin asenteisiin vaikuttaisi sellainen hypoteettinen tilanne, että nimike koskisi informanttia itseään. Kyselylomakkeessa kohdassa 3 jatkokysymyksenä pyysin informantteja kuvittelemaan tällaisen tilanteen ja vastaamaan, kummalla nimikkeellä he tahtoisivat itseään kutsuttavan. Runsaassa 93 prosentissa vastauksista informantit valitsevat saman nimikkeen paremmaksi vaihtoehdoksi kuin millä he tahtoisivat itseään kutsuttavan. Informantit myös perustelevat valintojaan hyvin samankaltaisesti kuin aiemmassa kohdassa. Voidaankin siis todeta, ettei kuvitteellisella tilanteella ole kovinkaan suurta merkitystä sille, pitävätkö informantit parempana *mies*-loppuisista nimikettä vai sen neutraalia vastinetta.

Jatkossa olisi mielenkiintoista selvittää, miten kuvitteellinen tilanne siitä, että nimike koskisi informanttia itseään, muuttuisi, jos annetut nimikkeet olisivat geneeris-feminiinisiä (esim. *lentoemäntä* tai *aulaemäntä*). Valitsisivatko informantit tällaisessa tapauksessa neutraalin vai geneeris-feminiinisen ilmaisen? Etenkin miesinformanttien näkemys tällaisessa hypoteettisessa tilanteessa olisi hyvin mielenkiintoinen. Engelberg (2016: 21) pitääkin geneeristä feminiinisyttä sellaisena kielten sukupuolittuneisuuden alueena, jolla kaivataan lisää tutkimusta.

Tutkimuksessani selvitin informanttien suhtautumista siihen, että ammattinimike on eri nais- ja miespuolisilla työntekijöillä (esim. *lentoemäntä* ja *stuertti*). Enemmistö informanteista kokee, että toimiva vaihtoehto olisi korvata *stuertti*- ja *lentoemäntä*-tyyliset työntekijät sukupuolen perusteella erottavat nimikkeet yhdellä nimikkeellä, joka olisi sama molemmille sukupuolille. Monilla *mies*-loppuisilla nimikkeillä viitataan sekä kyseisessä ammatissa työskentelevään mieheen että naiseen (esim. *puhemies*). Kuitenkin esimerkiksi nimikkeellä *lentoemäntä* viitataan ainoastaan naispuolisiin työntekijöihin, ja miespuolisille on oma nimikkeensä *stuertti*. Tästä syystä hypoteesini oli, etteivät informantit pidä ammattinimikkeen määräytymistä sukupuolen mukaan hyvänä asiana. Hypoteesini mukaisesti enemmistö informanteista ei kannata erilaisia ammattinimikkeitä käytettävän samaa työtä tekevistä työntekijöistä.

Neljänteen tutkimuskysymykseeni ”Miten ammattinimikkeen *mies*-lopun korvaava johdin tai sana vaikuttaa siihen, miten neutraaliin vastineeseen suhtaudutaan?” Etsin vastausta informanttien kyselylomakkeen 3 kysymykseen tuottamista vastauksista. Hypoteesini mukaisesti informantit pitivät erityisesti *henkilö*-loppua huonona vastineena *mies*-loppulle ammattinimikkeissä. *Henkilön* lisäksi osa informanteista pitää *haltijaa* ja *valtuutettua* huonoina vastineina. Sen sijaan neljä parhaimmaksi koettua neutraalia nimikettä ovat kaikki *ja*-loppuisia (*toimittaja*, *järjestyksenvalvoja*, *tullivirkailija* ja *sähköasentaja*). *ja*-johtimen lisäksi kaikkia näitä nimikkeitä yhdistää se, että ne ovat jo vakiintuneita kieleen, eikä voidakaan päätellä, että nimikkeiden suosio johtuisi pelkästään johtimesta, jolla se on muodostettu. Myöskään informanttien ehdottamista neutraaleista nimikkeistä ei nouse esiin mitään erityistä johdinta, jolla informantit olisivat muodostaneet vastineita (ks. taulukko 1). Vaikuttaisikin siltä, että *mies*-pääteen korvaavan yksittäisen johtimen tai sanan sijaan informantit pitävät tärkeänä sitä, että neutraali vastine kuvaa samaa tointa kuin *mies*-loppuinen vastine.

Tutkielmassani selvitin myös kymmenen ammattinimikkeen piilosukupuolisuutta. Aineistossani mieheen viittaaviksi ammattinimikkeiksi tulkittuja ammattinimikkeitä ovat *sotilas*, *insinööri*, *presidentti* ja *juristi*. Naiseen viittaaviksi nimikkeiksi taas tulkitaan *kätilö*, *lastenhoitaja*, *sairaanhoitaja*, *tutkija* ja *juristi*. Täysin neutraaleiksi nimikkeiksi on tulkittu *luokanopettaja* ja *lääkäri*. Hypoteesini *sotilaan* piilomaskuliinisuudesta ja *sairaanhoitajan* ja *kätilön* piilofeminiinisuudesta pitivät paikkansa. Myös se hypoteesi, että *lääkäarin* ja *tutkijan* assosioituminen jompaankumpaan sukupuoleen on melko pientä, toteutui, joskin *tutkija* on mielletty kaksi kertaa naiseen viittaavaksi nimikkeeksi. Sen sijaan pidin sitä, että *luokanopettaja* tulkittiin täysin neutraaliksi vastineeksi, yllättävänä, vaikka ala on hyvin naisvaltainen. Ammattikunnan sukupuolijakauma selittääkin siis vain joidenkin nimikkeiden yhdistymisen tiettyyn sukupuoleen.

Tavoitteeni oli myös selvittää, vaikuttaako informanttien sosiaalinen tausta vastauksiin. Hypoteesini oli, että nuorin ikäryhmä suhtautuu *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden neutraalistamiseen myönteisemmin kuin vanhemmat. Hypoteesini siis toteutui vain siinä mielessä, että nuorin informanttiryhmä on vähiten nimikkeiden neutraalistamista vastaan. Hypoteesini vastaisesti vanhin informanttiryhmä taas suhtautuu ikäryhmistä useimmin myönteisesti nimikkeiden neutraalistamiseen.

Toinen informanttien sosiaalisen taustan vaikutukseen liittyvä hypoteesini on ollut, että miehet eivät pidä nimikkeiden neutraalistamista tarpeellisenä asiana ja että naiset suhtautuvat neutraalistamiseen myönteisemmin kuin miehet. Hypoteesini osoittautui oikeaksi – aineistossani miehet suhtautuvat nimikkeiden muuttamiseen selvästi kielteisemmin kuin naiset. Miehistä runsaat 74 % suhtautuu nimikkeiden neutraalistamiseen kielteisesti. Informanttien sosiaalisia taustoja vertailtaessa selkeimmin esiin nouseva tekijä on informantin sukupuoli. Miesinformantit ovat myös ainoa informanttiryhmä, joka valitsee *mies*-loppuisen nimikkeen useammin paremmaksi vaihtoehdoksi kuin neutraalin vastineen. Uskon sukupuolten välisen eron johtuvan siitä, etteivät *mies*-loppuiset sanat sulje miehiä mitenkään sanan tarkoitteen ulkopuolelle. Koulutustaustalla ei ole juurikaan merkitystä suhtautumisessa ammattinimikkeiden neutraalistamiseen. Asuinalueittain vertailuna selviää, että lappilaiset informantit suhtautuvat myönteisimmin nimikkeiden neutraalistamiseen ja kainuulaiset informantit kielteisimmin.

Karkeasti yleistäen voidaan todeta, että miehet tulkitsevat piilomaskuliiniset ja -feminiiniset nimikkeet sukupuolittuneemmiksi naisia useammin, nuorin ikäryhmä vanhempia useammin, pohjoispohjalaiset kainuulaisia tai lappilaisia useammin ja korkea-asteen suorittaneet toisen asteen suorittaneita useammin. Erot saattavat olla kuitenkin hyvin pieniä, jopa ainoastaan yhden informantin vastauksen eroavaisuuksia. Selvimmin muista ryhmistä eroaa muunsukupuolisten ryhmä. *Kättilöä* lukuun ottamatta ryhmä on arvioinut kaikki 10 nimikettä neutraaleiksi. *Kättilönkin* on arvioinut naiseen viittaavaksi ainoastaan yksi muunsukupuolinen informantti. Muunsukupuoliset vaikuttaisivat siis tulkitsevan ammattinimikkeet hyvin neutraaleiksi. Vaikka eroja onkin havaittavissa informanttien välillä, erot piilomaskuliinisten ja -feminiinisten nimikkeiden assosioitumisen välillä vaikuttavat vaihtelevan enemmän yksilön kuin sosiaalisen taustan mukaan. Tämä näkyy esimerkiksi nimikkeessä *juristi*, jonka on tulkinut naiseen viittaavaksi ainoastaan yksi naisinformantti ja mieheen viittaavaksi kaksi miesinformanttia. Olisi siis hätiköityä vetää tästä johtopäätöksiä siitä, että miehet tulkitsevat juristin maskuliinisemmaksi kuin naiset.

Koen, että vaikka tutkimuksen tavoite saavutettiin, aineisto oli sopiva ja monipuolinen ja sain kaikkiin tutkimuskysymyksiini vastaukset, tutkimuksessa olisin voinut tehdä jotakin toisinkin. Kyselylomakkeen viimeisen kohdan, jossa informanttien tuli arvioida muodollisesti neutraaleja ammattinimikkeitä mieheen viittaaviksi, neutraaleiksi tai naiseen viittaaviksi, olisi ollut ehkä hedelmällisempää toteuttaa esimerkiksi Shinarin (1975) tutkimuksen mukaisesti asteikkona, jossa toinen pää kuvaa maskuliinista ja toinen pää feminiinistä arvoa. Näin olisin voinut saada informanteilta enemmän tietoa siitä, miten vahvasti nimikkeet koetaan esimerkiksi maskuliinisiksi. Nyt kysymyksessä on ollut mahdollista valita ainoastaan kolmesta vaihtoehdosta kuvaavin. Näin nimikkeet on helppo arvioida neutraaleiksi, eikä esimerkiksi sitä, kuinka vahvasti nimike viittaa jompaankumpaan sukupuoleen, ole mahdollista ilmaista. Olisi hyvä, ettei nimikettä tarvitsisi sijoittaa yksioikaisesti johonkin näistä kolmesta vaihtoehdosta, vaan sen voisi sijoittaa hieman jompaankumpaan sukupuoleen viittaavaksi. Uskon siis, että jonkinlaista asteikkoa käyttämällä olisin saanut enemmän vaihtelua vastauksiin. Vastauksia olisi ollut myös helpompi verrata vaikkapa Shinarin (1975) saamiin tuloksiin. Sain kuitenkin käyttämälläni mittaus tavalla tietoa siitä, mitkä nimikkeet koetaan mieheen viittaaviksi, neutraaleiksi tai naiseen viittaaviksi.

Tutkimuksessani saatiin tietoa ajankohtaisesta asiasta. Sukupuolineutraali kieli on ollut esillä keskusteluissa jo vuosikymmeniä. Viime aikoina keskustelu on nostanut taas pöytään, ja esimerkiksi työnhakusivusto Duunitori ilmoitti lokakuussa 2019 ottavansa käyttöön sukupuolineutraalit ammattinimikkeet työhaussa (Duunitori 30.10.2019). Aiheen ajankohtaisuuden takia on tärkeää selvittää, miten kielenkäyttäjät kokevat muutokset. On myös tärkeää tunnistaa sellaiset kielelliset rakenteet, esimerkiksi *mies*-loppuiset ammattinimikkeet, jotka voivat vaikuttaa naisten hakeutumiseen kyseiselle alalle. Tutkimus antaa lisätietoa siitä, miten kielenkäyttäjät suhtautuvat seksistisiin ammattinimikkeisiin ja millaisia vastineita informantit pitävät *mies*-loppuisille nimikkeille sopivina vaihtoehtoina. Toisekseen tutkimuksesta saadaan tietoa siitä, millaiset muodollisesti sukupuolineutraalit nimikkeet ovat piilomaskuliinisia tai -feminiinisiä. Jotta piilosukupuolisuuden korostamista voitaisiin välttää, sen tunnistaminen on tärkeää. On turhaa korostaa *sotilaan* maskuliinisuutta puhumalla *naissotilaista*, jos sukupuolella ei ole asiansyhteydessä merkitystä.

LÄHTEET

- AAMULEHTI: *Aamulehti ottaa käyttöön sukupuolineutraalit tittelit – eduskunnan puhe-
mies on jatkossa puheenjohtaja.* <https://www.aamulehti.fi/a/200395971> (viitattu
1.9.2019).
- AAMULEHTI: *Aamulehden tasa-arvoiset ammattinimikkeet: tästä siinä on kyse ja tästä ei
– Katso titteleiden luettelo sekä yleisimmät kysymykset ja vastaukset.*
<https://www.aamulehti.fi/a/5e81e70e-3a29-48be-8c7f-c2099a1601fb> (viitattu
19.10.2019)
- ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Han-
nele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielmanlaatijan opas* s. 146–161. Hel-
sinki: Finnlectura.
- CAMERON, DEBORAH 1996: *Sukupuoli ja kieli: Feminismi ja kielentutkimus*. Vastapaino.
Tampere 1996. [Englanninkielinen alkuteos: *Feminism & Linguistic Theory*.
Suom. Riitta Oittinen työryhmineen].
- CAMERON, DEBORAH 2010: Gender, Language, and the New Biologism. – *Constellations*,
17(4), pp. 526-539. doi:10.1111/j.1467-8675.2010.00612.x.
- DUUNITORI = *Duunitori tuo sukupuolineutraalit ammattinimikkeet työnhakuun – tästä uu-
distuksessa on kyse.* [https://duunitori.fi/tyoelama/sukupuolineutraalit-ammatti-
nimikkeet](https://duunitori.fi/tyoelama/sukupuolineutraalit-ammatti-
nimikkeet) (viitattu 30.10.2019).
- ENGELBERG, MILA 1992: *Suomen geneeris-maskuliiniset ilmaiset – geneerisiä vai mas-
kuliinisia?* Yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- ENGELBERG, MILA 2007: *Seksistinen suomi.* – *Kielikello* 4/2007. [https://www.kieli-
kello.fi/-/seksistinen-suomi](https://www.kieli-
kello.fi/-/seksistinen-suomi) (viitattu 20.10.2019).
- ENGELBERG, MILA 2016: *Yleispätevä mies: suomen kielen geneerinen, piilevä ja kieliopil-
listuva maskuliinisuus*. Nordica Helsingiensia 44. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2086-1>.
- ERONEN, RIITTA 1990: Makko vai femakko? Mitä tulee mieleen, kun kuulee sanan sovi-
nisti? – *Kielikello* 4/1990. [https://www.kielikello.fi/-/makko-vai-femakko-mita-
tulee-mieleen-kun-kuulee-sanan-sovinisti-](https://www.kielikello.fi/-/makko-vai-femakko-mita-
tulee-mieleen-kun-kuulee-sanan-sovinisti-) (viitattu 20.10.2019).
- ERONEN, RIITTA 2010: Sukupuolineutraalia – *Hiidenkivi* 5/2010. [https://www.ko-
tus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/ajan_sana_%281997_2012%29/suku-
puolineutraalia](https://www.ko-
tus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/ajan_sana_%281997_2012%29/suku-
puolineutraalia) (viitattu 22.9.2019).

- EUROOPAN NEUVOSTO 1990 = Council of Europe – Recommendation N° R (90) 4 on the Elimination of Sexism from Language. <https://rm.coe.int/1680505480> (viitattu 15.11.2019)
- GJERBERG, ELISABET & LISE KJØLSRØD 2001: The doctor-nurse relationship: how easy is it to be a female doctor co-operating with a female nurse? – *Social Science & Medicine*, 52(2), s. 189–202. doi:10.1016/S0277-9536(00)00219-7
- GRÖNROS, EIJA-RIITTA 2007: Mies ja nainen sanakirjassa. – *Kielikello* 4/2007. <https://www.kielikello.fi/-/mies-ja-nainen-sanakirjassa> (viitattu 20.9.2019).
- HEIKKINEN, VESA 2017: *Tasa-arvohaaste*. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/vesa_heikkinen/tasa-arvohaaste.25529.blog (viitattu 12.4.2020).
- HEILMAN, M. E. 2001: Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. – *Journal of Social Issues*, 57(4), 657–674.
- HELLINGER, MARLIS & HADUMOD, BUBMANN 2001: *Gender across languages: The linguistic representation of women and men*. Vol 1. Amsterdam: Benjamins.
- HÄKKINEN, KAISA & LEHTOSALO, KAISA 2013: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja* (6. p.). Helsinki: Sanoma Pro.
- KALAJA, PAULA 1999: Kieli ja asenteet. – Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 45–72. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- KARPPINEN, KAISA 2007: Säädoskielen *mies*-loppuiset sanat. – *Kielikello* 4/2007. <https://www.kielikello.fi/-/saadoskielen-mies-loppuiset-sanat> (viitattu 20.9.2019).
- KARPPINEN, KAISA 2009: *Haastemiehen esimies. Geneerisesti käytetyt mies-loppuiset sanat ajantasaisessa lainsäädännössä*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja B: 80. Turku: Turun yliopisto
- KERÄLÄ, ANNA 2018: ”Sama kai nyt nimitykselle mikä se on” *Diskurssit Aamulehden sukupuolineutraaliin linjaukseen liittyvässä keskustelussa*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- KIVIHARJU, HANNA 2018: ”Esimiehen muuttaminen esinaiseksi ei kelpaa” *Ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuus ja sitä koskevat asenteet*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

- KOTIMAISTEN KIELTEN KESKUS 2007: *Sukupuolineutraalin kielenkäytön edistäminen*.
https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/sukupuolineutraalin_kielenkayton_edistaminen (viitattu 13.9.2019).
- KOTIMAISTEN KIELTEN KESKUS 2019: *Sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä listattu*.
https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/kotuksen_uutiset_2019/sukupuolineutraaleja_ammattinimikkeita_listattu.31681.news (viitattu 30.10.2019).
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 166. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone 2012. <http://mot.kielikone.fi/mot/OUYO/netmot.exe> (20.3.2020).
- KUNNAS, NIINA 2015: Tutkimus suomalaisten maallikoiden metakielestä. – *Virittäjä* 119 (4) s. 604–607.
- KYRÖLÄ, KATRIINA 1990: Kaunotar elää, laamannitar on kuollut. – *Kielikello* 2/1990.
<https://www.kielikello.fi/-/kaunotar-elaa-laamannitar-on-kuollut> (viitattu 3.1.2020).
- LATVALA, EILA – VANHANEN-NUUTINEN, LIISA 2003: Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi. Sisällön analyysi. – Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.), *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä* s. 21–43. Helsinki: WSOY.
- LIBEN, L., BIGLER, R. & KROGH, H. 2002: Language at work: Children's gendered interpretations of occupational titles. – *Child Development*, 73(3), s. 810–828.
- LUODEMÄKI, NIINA 2019: *Lakimies vai juristi? Sukupuolineutraali ja sukupuolittava ammattinimike aktivoivat yhtä vahvan ammatillisen sukupuolistereotypian*. Psykologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- LÄÄKÄRILIITTO 2016: *Lääkärit Suomessa. Tilastotietoja lääkäreistä ja terveydenhuollosta* 2016. https://www.laakariliitto.fi/site/assets/files/5223/II16_tilasto2016_net1_170114.pdf (viitattu 2.1.2020).
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86–108.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murreista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: SKS.
- MONOLA, KAPA 2009: *Keskustelua internetissä suomen kielen sukupuolittuneisuudesta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.

- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* s. 13–38. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- OPETUSHALLITUS 2017 = *Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016*. – Timo Kumpulainen (toim.), Raportit ja selvitykset 2017:2.
- PIIPPO, IRINA – VAATTOVAARA, JOHANNA – VOUTILAINEN, EERO 2016: *Kielen taju: Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House.
- PRESTON, DENNIS R. 2010: Perceptual dialectology in the 21st century. – Christina A. Anders, Markus Hundt & Alexander Lasch (toim.), *Perceptual dialectology: Neue Wege der Dialektologie* s. 1–29. Berlin: Mouton de Gruyter.
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 127. Oulun yliopisto.
- SAVON SANOMAT = *Suomalaiset eivät innostu sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä*. <https://www.savonsanomat.fi/kotimaa/Suomalaiset-eiv%C3%A4t-innostu-sukupuolineutraaleista-ammattinimikkeist%C3%A4/1083673> (luettu 21.1.2020).
- SHINAR, EVA 1975: Sexual Stereotypes of Occupations. – *Journal of Vocational Behavior* 7 s. 99–111.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Toimittaneet Y. H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki & Reino Peltola. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII 1–7. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1955–1981.
- TIILILÄ, ULLA 1994: Kielenhuolto ja kielellinen seksismi. Pitäisikö puhemiehestä tehdä puheenjohtaja? – *Kielikello* 2/1994. <https://www.kielikello.fi/-/kielenhuolto-ja-kielellinen-seksismi-pitaisiko-puhemiehesta-tehda-puheenjohtaja-> (viitattu 20.9.2019).
- TIILILÄ, ULLA 2020: *Kuusi korjattavaa käsitystä sukupuolineutraalista kielestä*. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmahyvaa_virkakielta/hyvaa_virkakielta_2020/kuusi_korjattavaa_kasitysta_sukupuolineutraalista_kielesta.32828.news (viitattu 19.4.2020).
- TILASTOKESKUS 2005: *Kätilöt ja hammashoitajat naisvaltaisimmat ammattiryhmät vuonna 2005*. Työssäkäyntitilasto 2005. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/tyokay/2005/tyokay_2005_2008-03-31_tie_003.html. (luettu 12.1.2020).

- TILASTOKESKUS 2011: *Naiset aiempaa vaativammissa tehtävissä – palkkapussi ennallaan*. https://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-09-06_001.html?s=3 (viitattu 12.1.2020).
- TILASTOKESKUS 2012: Työssäkäynti 2010. Helsinki 2012. https://www.stat.fi/til/tyokay/2010/04/tyokay_2010_04_2012-11-23_fi.pdf (viitattu 12.1.2020).
- TILASTOKESKUS 2015: *Yleisin ansio kuntasektorilla 2300–2400 euroa kuukaudessa*. https://tilastokeskus.fi/til/ksp/2015/ksp_2015_2016-05-10_tie_001_fi.html (viitattu 12.1.2020).
- TILASTOKESKUS 2018: *Sukupuolten tasa-arvo Suomessa*. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sts_201800_2018_19722_net.pdf (viitattu 3.1.2020).
- TTP = Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi/> (3.1.2020).
- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- VAATTOVAARA, JOHANNA – SOININEN-STOJANOV, HENNA 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 223–254. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1224. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VALLI, RAINE 2001: *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- VEHKALAHTI, KIMMO 2014: *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Finn Lectura.
- VILPPULA, MATTI 2008: Miehen tie. – *Kielikello* 1/2008. <https://www.kielikello.fi/-/miehen-tie> (viitattu 19.4.2020)
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kelioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (viitattu 1.2.2020).
- YLE 2019a = *Työnhakusivusto otti käyttöön sukupuolineutraalit ammattinimikkeet – kymmenet mies-ammattit tai emännät voi sanoa toisinkin*. <https://yle.fi/uutiset/3-11029773> (viitattu 30.10.2019).

YLE 2019b = *Islannissa ei ole enää pakko olla kenenkään -poika tai -tytär – lainmuutos luo sukupuolineutraalin nimivaihtoehdon*. <https://yle.fi/uutiset/3-10857350> (viitattu 19.11.2019).

YLE 2020 = *Professoreista alle kolmannes on naisia – katso naistutkijoiden neuvot nuorille -video*. <https://yle.fi/uutiset/3-8727017> (viitattu 12.1.2020).

LIITE 1. Kyselylomake.

Kysely sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä

Kielessämme käytetään paljon *mies*-loppuisia ammattinimikkeitä viittaamassa niin miehiin kuin naisiin. Pro gradu -tutkielmassani tutkin suhtautumista sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Kysely on suunnattu Pohjois-Suomessa asuville (Kainuu, Lappi ja Pohjois-Pohjanmaa). Kyselyyn vastataan anonyymisti ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä yksittäistä vastaajaa ole mahdollista tunnistaa. Täytähän kuitenkin taustatietokohtaan sukupuolesi, ikäryhmäsi, asuinalueesi ja koulutustaustasi.

Pyydän, etteivät suomen kieltä pää- tai sivuaineena yliopistossa opiskelleet vastaisi kyselyyn, sillä tutkielmassa tehdään kansanlingvististä tutkimusta. Vastauksia käytetään Anna Kerälän pro gradu -tutkielmassa.

Taustatietojen jälkeen kyselyssä on muutama avoin kysymys sukupuolineutraaleista nimikkeistä. Niiden jälkeen tulee ammattinimikkeisiin liittyviä mielipidekysymyksiä.

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

Sukupuoli

- ☐ Nainen
- ☐ Mies
- ☐ Muu

Ikä

- ☐ Alle 20 vuotta
- ☐ 20–29 vuotta
- ☐ 30–39 vuotta
- ☐ 40–49 vuotta
- ☐ 50 vuotta tai vanhempi

Asuinalue

- ☐ Kainuu
- ☐ Lappi
- ☐ Pohjois-Pohjanmaa

Koulutus

- ☐ Perusaste
- ☐ Toinen aste (ammattiopisto, lukio)
- ☐ Korkea-aste (korkeakoulut)

Aluksi kyselyssä on kaksi avointa kysymystä, joissa selvitetään suhtautumista sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Vastaa avoimiin kysymyksiin omin sanoin. Seksistinen ammattinimike tarkoittaa ammattinimikettä, joka halventaa toista sukupuolta tai sulkee toisen sukupuolen kyseessä olevan asian tai sanan tarkoitteen ulkopuolelle. Esimerkiksi *palomies*-nimikkeen *mies*-loppu sulkee naiset nimikkeen tarkoitteen ulkopuolelle.

1. Tulisiko mielestäsi

a) seksistisiä ammattinimikkeitä muuttaa neutraalimmaksi, esimerkiksi *puhemiehestä* tehdä *puheenjohtaja*? Miksi, miksi ei?

b) käyttää neutraaleja vastineita *mies*-loppuisten nimikkeiden sijaan? Esimerkiksi käyttää *sähköasentajaa* *sähkömiehen* sijaan?

2. Monilla *mies*-loppuisilla nimikkeillä viitataan sekä kyseisessä ammatissa työskentelevään mieheen että naiseen (esim. *puhemies*). Kuitenkin esimerkiksi nimikkeellä *lentoemäntä* viitataan ainoastaan naispuolisiin työntekijöihin, ja miespuolisille on oma nimikkeensä *stuertti*. Millaisia ajatuksia tämä herättää?

3. Kumpi vaihtoehtoista on mielestäsi parempi? Perustele vastauksesi.

1.

a) Palomies

b) (Palo)pelastaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

2.

a) Lakimies

b) Juristi

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

3.

a) Puhemies

b) Puheenjohtaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

4.

a) Esimies

b) Johtaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

5.

a) Talonmies

b) Kiinteistönhuoltaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

6.

a) Virkamies

b) Viranhaltija

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

7.

a) Varusmies

b) Varushenkilö

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

8.

a) Lehtimies

b) Toimittaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

9.

a) Putkimies

b) Putkiasentaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

10.

a) Sähkömies

b) Sähköasentaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

11.

a) Järjestysmies

b) Järjestyksenvalvoja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

12.

a) Ulosottomies

b) Vouti

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

13.

a) Oikeusasiamies

b) Oikeusasiavaltuutettu

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

14.

a) Potilasasiamies

b) Potilasvaltuutettu

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

15.

a) Kuluttaja-asiamies

b) Kuluttajavaltuutettu

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

16.

a) Perämies

b) Apukapteeni

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

17.

a) Tullimies

b) Tullivirkailija

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

18.

a) Palveluesimies

b) Palveluvastaava

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

19.

a) Kirvesmies

b) Timpuri

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

20.

a) Valtionpäämies

b) Valtionjohtaja

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

21.

a) Lautamies

b) Maallikkotuomari

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

22.

a) Selvitysmies

b) Selvittäjä

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

23.

a) Merimies

b) Laivatyöntekijä

Perustelut:

Kuvittele, että edustat kyseistä ammattiryhmää. Kummalla nimikkeellä haluaisit itseäsi kutsuttavan? Miksi?

4. Valitse, onko ammattinimike mielestäsi mieheen viittaava, neutraali vai naiseen viittaava.

a) Sairaanhoidaja

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

b) Lastenhoitaja

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

c) Luokanopettaja

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

d) Sotilas

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

e) Presidentti

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

f) Insinööri

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

g) Juristi

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

h) Lääkäri

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

i) Kätilö

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

j) Tutkija

- ☐ Mieheen viittaava
- ☐ Neutraali
- ☐ Naiseen viittaava

LIITE 2. Esimerkki sisällönanalyysistä.

Alkuperäinen vastaus	Redusoitu vastaus	Alaluokat	Yläluokat
<i>Pelastaja on turhan yleispätevä ja jopa hieman lapsellinenkin tai sankarillinen nimike (N20–29LT)</i>	Vastine on yleispätevä, lapsellinen ja sankarillinen	Negatiiviset ominaisuudet	Vastine on huono
<i>Viranhaltija kuulostaa epäluonnolliselta ja kömpelöltä (M20–29LT)</i>	Vastine on epäluonnollinen ja kömpelö		
<i>Valtuutettu on huono nimike (N_≥50PT)</i>	Vastineessa mies on korvattu huonolla sanalla tai johtimella	Huono mies-lopun korvaava aines	
<i>Henkilö päätteiset nimikkeet ovat kömpelöitä (N20–29T)</i>			